

שירת הלוי

פורים ומגילת אסתר

תשע"ח

ניתן להשיג את הקונטרס:

משפחת לוי
הרב שך 58
בני ברק

משפחת לוי
קדושת לוי 114
ביתר

הערות והארות יתקבלו בברכה:

דוד לוי
052-7166838
L036196043@GMAIL.COM

© כל הזכויות שמורות

גרפיקה ועימוד:

מאיר עינים

0722-722-304

IMUD123@OKMAIL.CO.IL

תקוותם בכל דור ודור'

"תִּפְתָּח זֶה דָּוָר אַחֲרֶיךָ, וְלִבִּי
בָּנִים תִּהְיֶה לְזִכְרוֹן, וְכָל־הַמִּזְכִּיר
אֹתָהּ יֵרֶן, אֲשֶׁר־יֵהָאֵם שְׂפָכָה לֹא"
[ריה"ל, קרובץ לפורים]

ימי הפורים ומצוות היום, אשר לא יעברו ולא יסופו מתוך היהודים לדורות
עולם, התייחדו והתנשאו עד כדי הקבלתם ליום שנתנה בו תורה לישראל, דהנה
כתב הבה"ג [הל' מגילה סי' יט], "ועדיף יום פורים כיום שניתנה בו תורה"א.

וביאר הגליוני הש"ס [מגילה טז, ב], דלפי שהדר קבלוה מאהבה [שבת פח,א],
לכך הושווה פורים ליום קבלת התורה.

הן אמת, דעל קבלת התורה נתפרש שהיה זה בעבור מדת הבטחון של
אבותינו אנשי דור דעה, וכפי שמבקשים אנו 'בעבור אבותינו שבטחו' בך ותלמדם
חוקי חיים".

ולפנינו, יבואר עד כמה שגבו ועצמו ניסי מגילת אסתר, שהיוו את בחינת
המשען ומבטח לצדיקים, ובטחון זה היווה את הבסיס האיתן לקבלת התורה,
המושגת על בטחון בצור ישראל ומחצבתו.

ישנו לימוד נפלא, המזהיר ועובר בין בתרי המגילה כחוט השני, אשר לאורו
יפציע לנגד עינינו, ברק השחר ואור התקווה - האמונה והבטחון, הנלמד ונגזר
מפרשיותיה של מגילת אסתר, החשובה כאמיתה של תורה [מגילה טז, ב].

א. וכן מבואר בשאלתות דר"א [ויקהל, שאלתא ס"ז], "שאלתא. דמחייב' דבית ישראל למיכל
ולמשת' בפוריא ואודוי' ושבוחי קמי שמיא על כל ניסיא דעביד להון קב"ה, דכתיב לעשות אותם
ימי משתה ושמחה, ועדיף יומא דפוריא כיום שניתנה בו תורה".

הנה, הציב בזאת תמיהה נפלאה בפירוש כלי חמדה למגילה [למהר"ש לניאדובי
ב, כא-כג], דלכאורה יש להבין, מהי השייכות בין מעשה בגתן ותרש, אשר קצפו
על המלך וביקשו להורגו נפש, לנס ההצלה מהמן. דהגם שנסבב מכך באופן
רחוק שחפץ המלך ביקרו של מרדכי, מכל מקום הלא העיקר הסובב במגילה
הינו עצתו של המן הרשע נצר זדון מזרע עמלק, ואורח מפלתו, ואם כן מהי
השייכות הישירה בין מעשיהם של בגתן ותרש, למזימתו השטנית של המן
בפרטות, וליהודים בכלל.

ויש להוסיף בזה, דהלא אף ביטול גזירתו של המן, היה רק אחר תחנוניה
של אסתר, בבואה לפני המלך, ולא ע"י מרדכי. נמצא אם כן, שבנתיב נס ההצלה
של עם הנצח, לא מצינו כל שייכות בפשוטו, למעשיהם של בגתן ותרש.

מוסיף ומקשה הכלי חמדה, דהנה מצינו במשלם של רבותינו [אסתר ז, ג]
דברים שעל פי פשוטן תמוהין עד למאוד, "ר' פנחס הוה משתעי אילין עובדיא,
ארי עשה סעודה לבהמה ולחיה, וסיכך על גבן עורות של אריות וזאבים וחיות
רעות, מן דאכלון ושתון אמרין, הלואי מאן יימר קומינן זמירא [בעת המשתה
ביקשו החיות, שיזמרו לפניהן], תליין עינהון בהדיה תעלא וכו' [תלו החיות את
עיניהן בשועל], אמר לון מאן דאחמין לן בעילאי, הוא יחמי לן בארעי [זימר
השועל, מי שהראנו במפלתן של החיות רעות מלמעלה, הוא יראה לנו במפלתן
של אותן שלמטה]. כך מי שהראנו במפלתן של בגתן ותרש וצליבתן, הוא יראה
לנו במפלתו של המן, ומי שפרע מן הראשונים הוא יפרע מן האחרונים, מה
כתיב למעלה מן הענין, 'ויתלו שניהם על עץ', אף סופו של המן להיצלב".

ויש להעמיק חקר בזה, דאטו משום שתלייתן שווה על העץ, משום כך
הושוו בגתן ותרש למפלתו של המן? ובמה המשל דומה לנמשל בכל חלקיו.

וכן מהו ענין זמר השועל, 'דאחזי לן מעילאי הוא יחמי לן בארעי'.

להבין את סודם של דברים, כתב הכלי חמדה ליישב:

"ועוד נראה לי, שאלו השלשה כתובים הבאים כאחד, הם הם כח
תקיף מעין ההצלה מהמן. והענין הוא, כי אמרו חז"ל והובא
בילקוט [רמז תתרנ"ג] שנתקנאו במרדכי להיות 'יהודי' ו'יושב בשער
המלך' וכו', ולכן בקשו להרוג את אחשורוש, כדי לתלות הסירחון
ביהודי מרדכי, ואיש אחד יחטא ועל כל העדה יצא הקצף, כי
יאמרו יד היהודים במעל, ולא יהיה שריד ופליט לשונאי ישראל,
כל זה לחז"ל".

נמצא שמעין מחשבת המן היתה מחשבתן של בגתן ותרש, כהם כהמן על ענין אחד, ולזה נכתבו אלו הכתובים שהם נס נסתר כאמור, עכ"ד.

וממשיך ומיישב לפי דרכו את דברי המדרש המופלאים, דהאריה שעשה סעודה, זהו אחשורוש שנקרא אריה, כמו שנאמר 'הושיעני מפי אריה' [תהילים כב, כב], והוא עשה סעודה לבהמה ולחיה, אלו ישראל ואומות העולם, ומכח סעודה זו נולד הפחד לחיות, וכן הוא בנמשל שנולדה הסכנה כולה מצד שנהנו מסעודתו של אותו רשע [מגילה יב, א], ואחר הדברים האלה גדל המלך את המן האגגי וינשאהו.

ועל כך זימור השועל, 'דאחמי לן בעילאי', הוא יחמי לן בארעי', מאחר שבגתן ותרש, היתה שנאתם למרדכי ולעם לא אלמן, מחמת תוקף קנאתם ושנאתם. כך שנמצא, כי נס תלייתן של בגתן ותרש, ומפלתו של המן, עניין אחד הם, "אלא שענין נס בגתן ותרש בסתר שעשה ה' נפלאות לבדו, וענין המן בגלוי".

על מנת שנוכל להיכנס יותר בעומקן של דברים, יש להקדים, את פירושו של אדונינו הגר"א, במטבע הלשון בברכת על הצדיקים, בה חותמים אנו – 'משען ומבטח לצדיקים'.

"גם שהוא מבטח לצדיקים הבוטחים בו, ונותן שאלתם לאחר זמן, קודם יבא שאלתם הוא משען להם שלא יאבדו בטחונם בו יתברך. כמו שמצינו במצרים קודם צאתם הראם נפלאות שישענו בו, ויצאו בריש גלי 'לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה'".

ממשיך הגאון ומסביר בזאת את מסילות דרכי השגחתו יתברך בנס הפורים:

"וכן באחשורוש קודם שנתלה המן, הראה להם גדולת מרדכי אשר קרא לפניו ברחובות, 'ככה יעשה לאיש אשר מלך חפץ ביקרו', סעד אותם בבטחונם קודם יצאו מאפלה לאורה, שיקבלו את התורה פעם שנית בבטחון גדול ובלב שמח, וכן לעתיד - 'כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות', להיות משען לנו בבטחנו בו יתברך".

מעתה יבואר אל נכון בעז"ה, שכל מאורעותיה של מגילת אסתר, היו לחזק ידיים רפות ולאמץ את לבבות ישראל בבטחונם, לבל יסירו את אמונת תקוותם מהקב"ה, אף בזמן גזירת המן, שעל גזירה זו כתב הרמב"ם בפירושו המיוחס

למגילת אסתר [פ"א], דמצינו בחמישה מקומות בתנ"ך שכתוב בהו מטבע לשון של 'ויהי' – לשון צער, אולם **"הקשה מכולן"**, והצרה הגדולה שבכולם, הוא ויהי בימי אחשורוש וכו', והיה בימיו כליון בגלל הארור המן הרע, שנוא אלהים וזעום, ועצתו המגונה".

והנה, מתחילה נלקחה אסתר הצדקת אל בית המלכות, והיה בזה רמז לישראל, שהבאתה לבית המלך, היה זה על מנת לגרום לישועתן של ישראל, כפי שדרשו חז"ל [אסתר ר"ו, ו], "זה אחד מארבעה צדיקים שניתן להם רמז וכו', מרדכי, ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים, אמר אפשר לצדקת זאת שתנשא לערל, **אלא שעתיד דבר גדול שיארע על ישראל ועתידים להינצל על ידיה**".

ונחלקו רש"י והאב"ע¹, בטעם הדבר שמרדכי ציווה על אסתר לבל תגלה את עמה ומולדתה. דעת האב"ע, שהיה זה על מנת שתמצא חן בעיני המלך, ולא ירחקה מחמת היותה מזרע היהודים. [בעוד שרש"י סובר, שאילו היתה אומרת את ייחוסה היה הדבר מרומם את חינה בעיני המלך].

ואם כן, נמצא שבעצם לקיחתה של אסתר אל בית המלך, היה בדבר פתח תקווה ורמז לישראל, לבטוח מבטח עוז, שאירע כל זה על מנת שיושעו ישראל על ידה.

וכן בהמשך המגילה, עת זממו ורקחו בגתן ותרש להשמיד את מרדכי היהודי ועמו ישראל, וההצלה הפלאית מידם², היה זה לימוד לישראל להוסיף אומץ בבטחונם בחי עולמים, שכשם שהצילם מיד מבקשי רעתם, כן יעמוד לימנם להושיעם מכל שופטי נפשם.

ואף בתוקפה של גזירת המן, עת גזר להשמיד להרוג ולאבד את שונאי ישראל, בתוך החשכות הנוראה וההסתר פנים הגדול, נתגלה הלימוד הגדול, של 'משען ומבטח לצדיקים' כדברי הגר"א, כאשר המן המשנה למלך, שכסאו נישא

ב. חיברו הרב שמואל לניאדו ["בעל הכלים", מתקופת הבית יוסף].

ג. נראה להביא מקור וסימוכין לדברי הרמב"ם הללו, שצרת המן היתה הגדולה שבצרות כלל ישראל, מדברי המדרש [אסתר ר"ח, ד], "לדעת מה זה ועל מה זה, אמרה לו לך אמור לו, **מימימים של ישראל לא באו לצרה כזאת**, שמא כפרו ישראל וכו'"

ד. רש"י [מגיל"א ב, י] והאב"ע [שם, ב, ט].

ה. ובחז"ל [רמז תתרנ"ג] איתא, דמתחילה הצליחו בגתן ותרש להעלים את ארס הנחש, ובא מלאך מן השמים והחזירו.

ממעל לשרי המלך, הוצרך להרכיב את מרדכי ולקרוא לפניו שכן יעשה לאיש אשר המלך – מלכו של עולם חפץ ביקרו.

וכלה, בתשועת ישראל מידי מבקשי רעתם, כאשר שבה מחשבתו של צורר היהודים על ראשו, וליהודים היתה אורה ושמחה, ושלימות השמחה ב'הדר קבלוה מאהבה' [שבת פח, א], וברש"י [שם], שקבלת התורה מרצון, היתה 'מאהבת הנס'.

וכאמור, שהזכות לקבלת התורה הינה מכח הבטחון – 'בעבור אבותינו שבטחו בכ'.

נסיים בדברי המדרש [אסת"ר י, י] כי נס פורים היה הנס הגדול ביותר בבריאה משחר ימות עולם, והיווה את הנס הגדול בערכו, יתר על כל הניסים אשר נעשו. "והיה לה' לשם, זה הנס שעשה הקדוש ברוך הוא שלא נעשה כמוה, יש לך בעולם שנעשה כנס הזה, שעשו נקמה ישראל באומות העולם, ועשו בשונאיהם כרצונם".

יש להביא מדברי המדרש הללו מקור נאמן לדברי הרמב"ם [בפירושו המיוחס למגילה, ד, א], שכתב כי החסד הגדול ביותר שעשה הקב"ה עם ישראל בכל הדורות, היה בימי אחשורוש. וז"ל, "ואלוקים יתהדר ויתנשא פנה אליהם ברחמיו ובישועתו, והפך את המצב. כי ביום י"ג בניסן הוציא את פקודת השמד, בשמד שלא היה כמוהו קודם לכן, ולבסוף מסופר החסד הנפלא ביותר מכל חסדי אלוקים, והיאך שהוא שינה להפליא את הענין".

ויהי רצון, שכשם שעשה הקב"ה עם אבותינו לטובה אות, כן יראנו במהרה כימי צאתנו ממצרים נפלאות, בחסדים גלויים וברחמים מרובים.

השיר והשבח לחי עולמים, על כל חסדיו העצומים כי לא תמנו, ועל שזיכני להוציא שוב משירתה של תורה, חלק נוסף של 'שירת הלוי'.

וזאת למודעי, כי הבאתי כמה פעמים מפירושו המיוחס של הרמב"ם למגילת אסתר [י"ל בשפה הערבית בליוורנו שנת תק"כ, והודפס ע"י הרב בן ציון קרינפיס [בתרגומו של ד"ר יוסף יואל ריבלין, ירושלים תשי"ב], ונדפס במהדורה מאירת עיניים ע"י הרב משה יצחק וויסמאן, [ירושלים תשנ"ז].

בדומה לקונטרס הקודם, הובאו בס"ד במדור 'אוצר פלאות המגילה', דברים יקרים, פנינים ומרגליות, מכבשונן של חז"ל ורבותינו המפרשים, השופכים אור על נפלאותיה של מגילת אסתר.

זכור אזכור בערגה, את מראהו של אבינו מורינו ז"ל הכ"מ, שנסתלק לגנזי מרומים בטהרה, במהלך השנה החולפת, "זאת אשיב אל ליבי על כן אוחיל" [איכה ג, כא]. עדיין מרצדות בשביבי מחשבותי, ימי הפורים בשנה שעברה, עת נטל אבי את הקונטרס 'שירת הלוי' לידיו, והורה לי עצה ותבונה היאך לשכללן ולהדרו בשנה זו, אולם לא זכינו לאורו כעת, ויהיו הדברים לע"נ.

לימוד נורא הוד, לימדנו אבא זכרוננו לברכה, אשר נשא את ייסוריו בדומיה, והיווה סימל ודוגמא לכתוב - "טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'". עמידתו ללא טרוניא וללא תלונה, והדומיה על ייסוריו היוו לו לשם ולתפארת.

פרק לימוד נשגב, למדנו אנו בני המשפחה באותה העת, על קבלת יסורים בדומיה, עת בלילות, היה אומר ושונה את דברי הפסוק בתהילים [כה, יח] ומחנן פני יושב תהילות, "ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי".

כבוד גדול עשו לו במוותו, וישרותו היתה לתהילה בפי כל. ומה נאים דברי המדרש [קהלת רבה יב, יג] על הפסוק 'סוף דבר הכל נשמע', "שבשעה שאדם נפטר מן העולם, הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת, ראו מה הבריות אומרות עליו, כשר היה, ירא שמים היה פלוני זה, מיד מיטתו פורחת באויר".

העמיק בדברים א' מגדולי ראשי הישיבות שליט"א, אשר היטיב להגדירו, כי קבלת היסורים וישרותו אינם ב' דברים השונים במהותם, אלא חד המה, דהישרות היא לקבל את היסורים באהבה, בעוד שהעקמימות הינה לשאת תלונות על משפטי ה'".

ויהי רצון שיהיה מליץ יושר, עלינו, על המשפחה המורחבת, ועל כלל ישראל, לישועות ולנחמות, לכלל ולפרט במהרה.

פרוס ימי הפורים התשע"ח

דוד לוי

ביאורים

פרק א'

האם אחשורוש היה מלך בן מלך

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש [א, א]
 במנות הלוי חקר, האם אחשורוש היה מלך בן מלך, או שמלך מעצמו
 כמשמעות דברי הגמ' במגילה [יא, א].
 והנה, באוצר המדרשים [אייזנשטיין, מדרש מגילת אסתר] נאמר, "דבר אחר הוא
 אחשורוש להודיע שאין אחשורוש זה הנזכר בדניאל בשנת אחת לדריוש בן
 אחשורוש [דניאל ט, א] לפי שאחשורוש של זמן המן לא היה בן מלך".
 וכן נראה בדברי האבן עזרא [דניאל ו, א], שאחשורוש אינו המלך בן מלך
 הנזכר בנביא [שם].
 וכן נראה בדברי המאירי [חיבור התשובה, משיב נפש, ב, יב], כי אחשורוש התגבר
 על בנו של כורש ונטל את המלוכה, ומכל מקום לא היה בנו של מלך.
 וכן מצדד היוסף לקח [א, כ], כי ושתי התגאתה על אחשורוש שהיא בת
 מלכים, בשונה ממנו שאינו מלך בן מלך.
 אמנם במדרש לקח טוב [בובר ב, יט] מבואר, כי אחשורוש היה מזרע המלוכה,
 "בשער המלך מה ענין זה אצל זה? ר' שמעון אומר בשם ר' יהושע בן לוי, מלמד
 שהיה אחשורוש שואל לאסתר בת מי אתה, והיא אומרת לו בן מי אתה, אמר לה
 אני מלך בן מלך, והיא אומרת לו אני מלכה בת מלך".

האם גזירת ההשמדה היתה על ישראל בכל העולם

ויהי בימי אחשורוש [א, א]

בגמ' [מגילה י, ב] דרשו כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער.
 והנה, גזירתו של המן הרשע בימי אחשורוש, היתה להשמיד את כל
 היהודים אשר בכל מדינות מלכות אחשורוש.
 ויל"ע, ממה שכתב הרמב"ן בפירושו לפרשת וישלח [בראשית לב, ט], "והכונה
 בזה כי יעקב יודע שאין זרעו כלו נופל ביד עשו, אם כן ינצל המחנה האחד על
 כל פנים. וגם זה ירמוז שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו אבל יעשו רעות

עם קצתנו, בקצת הארצות שלהם מלך אחד מהם גוזר בארצו על ממונו, או על גופנו, ומלך אחר מרחם במקומו ומציל הפלטים".

וצריך עיון, דהלא המן העמלקי אשר הינו נצר משורש זדון, ביקש להשמיד ולהרוג את האומה הישראלית בכל קכ"ז מדינות תבל, והלא לדברי הרמב"ן, לא יגזרו בני עשיו על כלל ישראל גזירת שמד, אלא רק על מקצתן.

ולכאורה יש להוכיח מדברי הרמב"ן שיסבור, דאחשוורוש לא מלך על כל מדינות העולם, אלא רק על קכ"ז מדינות, וישנו נידון גדול, האם אחשוורוש מלך בכיפה, או רק על קכ"ז מדינות, והארכת בזה לקמן ובמקו"א.

ואם כן בדעת הרמב"ן י"ל, דאחשוורוש לא מלך על כל יושבי תבל, ואם כן עדיין היה נשאר שארית ישראל לפליטה, בשאר המדינות אשר אינן תחת שלטונו של אחשוורוש, ועליהם לא חלה גזירת המן, ועדיין צ"ע.

האם אחשוורוש מלך בכל קצוות תבל

המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה [א, א]

יש לדון, האם אחשוורוש היה מלך שמלך בכיפה, כפי משמעות הגמ' במגילה [יא, א]. או דילמא, שמלך רק על קכ"ז מדינות, ולא על כל העולם כולו [וכן פשטות דברי המדרש אסת"ר א, ה].

ועמד בזה במנות הלוי, והביא מרבי יצחק עראמה בפירושו ריש המגילה, כי אחשוורוש מלך בכיפה, והמן ביקש לעקור את הכל.

אמנם המנות הלוי עצמו סובר, כי אחשוורוש מלך רק על חלק מן מדינות העולם.

והביא ראיה מהתרגום [ג, ה] שכתב, דמקצת מן היהודים דרים בכל מדינות מלכותך, הרי שישנם יהודים רבים במקומות אחרים שאינם תחת מדינות מלכותו. ורוצה המנות הלוי ליישב את הסתירה, כי מתחילה מלך על העולם כולו, ולאחר מכן כאשר ביטל את בניין המקדש, נתקצרה מלכותו ומלך רק על קכ"ז מדינות, ועיין להלן מדברי הנתיבות בזה.

עוד בענין האם אחשוורוש שלט בכל מדינות תבל

מאה עשרים ושבע מדינה [א, א]

יש לדון, האם מלכות אחשוורוש היתה על כל המדינות בתבל, או ששלט על מאה עשרים ושבע מדינה, ומכל מקום היו מדינות רבות שלא מלך עליהם.

ויש להביא ראיה, מדברי הרמב"ם בפירושו למגילה [פרק ד'], שכאשר מרדכי כינס את היהודים, אזי צעק ואמר, "אוי לנו, אוי לנו, ישראל אלו היה השמד רק על מקצת מאתנו ולא היתה על הכלל, כיצד היינו יכולים לסבול אותה וכו', אבל אנחנו היום כצאן בלי רועה, אין לנו מדינה שנמלט אליה, ולא מקום שנברח אליו וכו'".

ומבואר, שאחשורוש מלך בכיפה, ולכך לא היה מקום לברוח מגזירתו.

דברי הנתיבות האם אחשורוש מלך בכיפה

ויהי בימי אחשורוש וגו' המולך מהודו ועד כוש [א,א]

יש לדעת, האם אחשורוש מלך בכיפה כפי משמעות חז"ל בגמ' במגילה [יא, א], או דילמא, דמלך רק על קכ"ז מדינה, ודנתי בזה בעבר בארוכה.

ומצאתי בספר אמת ליעקב לבעל הנתיבות [ב"ב עג, ב], "וידוע כי כל דבר קודם שיכלה מתגבר מאוד, כמו הנשמה טרם פרידתה מהגוף. ולזה היה אחשורוש מקודם כתב שטנה על ירושלים (עזרא ד, ו), כי ה' קרוב לכלות כוחות הטומאה ולהגביר כח הקדושה, ע"י דריוש בנו. ובחטא זה נלקח ממנו קי"ג אפרכיות (אסתר רבה א, ה)".

והוכיח הנתיבות מדברי האב"ע כי לבסוף לא מלך אחשורוש על כל המדינות, "והנה בסוף המגילה (י, א) נאמר וישם המלך אחשורוש מס על הארץ וא"י הים, ופ' החכם אבן עזרא שאיננו תחת מלכותו, רק פחדו ממנו, ומזה נראה כי אותן המדינות שנלקחו ממנו הם א"י הים, כי תחלת מלכותו ה' מולך בכיפה. וזה הכוונה במה שאמר "ואדחוהו מיא ושדיוהו לגודא", והיינו שניטל ממנו מלכות בא"י הים" [וראה עוד בקטע הבא].

עוד בענין האם אחשורוש שלט בכיפה

מאה עשרים ושבע מדינה [א, א]

בנידון, האם אחשורוש מלך בכיפה או לאו, מצאתי בילקוט מלכים [א, רמז ריא] "ואחשורוש מלך בחציו של עולם, והלא חציו של עולם אינו אלא קי"ו איפרכיות, אלא בזכותה של אסתר ניתוספו לו אחד עשר איפרכיות הדא הוא דכתיב, הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה".

אמנם דעה אחרת במדרש שם, "שנו רבותינו שלשה מלכו בכיפה, אחאב בן עמרי, ונבוכדנאצר. ואחשורוש".

ומעתה, דברי הנתיבות שהובאו לעיל, כי אחשוורוש מלך מתחילה על העולם כולו, מתאימים רק עם הדעה השניה במדרש, כי אחשוורוש מלך בכיפה, ובזה יתכן שלאחר מכן הפסיד מחצית מלכותו. אמנם לדעה הראשונה מעיקרא מלך רק על מחצית העולם, ובזכותה של אסתר נוספו לו עוד י"א מלכויות, בפשוטו אין הדברים עולים בקנה אחד.

על מה היה הצער בימות אחשוורוש

ויהי בימי אחשוורוש [א, א]

בגמ' במגילה [יא, א] דרשו חז"ל, "ויהי בימי אחשוורוש אמר רב ויי והי הדא דכתיב [דברים כח, סח] והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות וגו'".

ובפשוטו תמוה, דהלא היתה לישראל אחרית ותקווה טובה בגדולת מרדכי, אשר הולך וגדל בבית המלך, ודורש טוב לעמו, ומדוע כל ימות אחשוורוש נחשבים כימי צער.

ויתכן להבין את הדברים על פי המבואר במדרש [פתיחה לאסת"ר אות ח'], "דָּבָר אַחֵר, תַּחֲלַת דְּבָרֵי וּגו', זֶה אַחֲשֵׁוּרוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמָר (עזרא ד, ו): וּבְמַלְכוּת אַחֲשֵׁוּרוֹשׁ בְּתַחֲלַת מַלְכוּתוֹ כָּתְבוּ שְׁטָנָה וּגו', וְאַחֲרִית פִּיהוּ וּגו', שֶׁעָלָה וּבִטַּל מְלָאכָת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, פִּיּוֹן שָׁרְאוּ הַכֹּל פֶּן הִתְחִילוּ צוֹחֲחִין וְיִהְיֶה בִימֵי אַחֲשֵׁוּרוֹשׁ".

נמצינו למדים, כי עיקר הצער במלכות אחשוורוש היה על ביטול הקודש והמקדש, ומעתה, אף אם באופן גשמי הגיע רווח והצלה ליהודים, מכל מקום כל זמן שאין בית המקדש עומד על תילו, במלא תפארתו, אזי ערבה באמת כל שמחה.

ומשום כך, כל ימות אחשוורוש שהתבטל בניין בית המקדש, נחשבים כימי צער, במבט האמת הרוחני.

האם המן קנה את היהודים

ויהי בימי אחשוורוש [א, א]

דן מרן הגרי"ז [מגיל"א מבית לוי], האם המן קנה את היהודים בכסף מלא, או שאת אותם י' אלפי כיכר כסף, רצה לשלם בעבור דמי הגזירה. והגרי"ז מסיק

שהמן קנה את היהודים להשמיד להרוג ולאבד, והמלך נטל ממנו את הממון והשיבו לו על מנת לקיים את הקניין.

והנה יש להוכיח כדבריו, ממה שכתב בפירוש הרמב"ם על המגילה [פ"א], "והיה בימי כליון בגלל הארור המן הרע, שנזא אלהים וזעום. ועצתו המגונה שנתקיים בימיו, [דברים כח, סח] "והתמכרתם שם לאויבך לעבדים ולשפחת ואין קונה. ומי הוא שיקנה דבר לאבדו להשמיד ולאבד? והוא קנה את הכל, טף ונשים, בעשרת אלפי ככר כסף, וטחו עיניו מראות, והיתה אחריתו: ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם".

מבואר, בדברי הרמב"ם, שהמן קנה היהודים ב' אלפי ככר כסף, וכה היתה שנאתו עזה לעם הנצח, עד כדי שהשקיע סכום עצום להשמידם, [וע"ע בקטע הבא].

עוד בענין האם המן קנה את היהודים

ויהי בימי אחשורוש [א,א]

ידועה חקירתו של מרן הגר"ז [מגיל"א מבית לוי], האם כאשר נתן המן למלך אחשורוש עשרת אלפים ככר כסף, היה זה בתורת מכירה, וקנה את היהודים בממון זה, או דילמא, דהיה זה דמים שלא יפסיד המלך מגזירת להשמיד להרוג ולאבד, ומכל מקום לא היו היהודים קנויים להמן.

ויש להביא ראיה מדברי המדרש [אסת"ר י, יג], "אמר רבי ברכיה, הקדוש ברוך הוא כתב גאלות ישראל בתורה, דכתיב (ויקרא כה, מז): וכי תשיג יד גר ותושב עמך וגו', יד גר ותושב זה המן, שנתגדל ונתעשר. והשיגה ידו, לשקל עשרת אלפים ככר כסף, ונקרא גר תושב, שהוא מזרעו של עמלק, והיה גר במדי ופרס. (ויקרא כה, מז): ומן אחיה עמך, אלו ישראל, שהיו דלים ומכרים. (ויקרא כה, מז): ונמכר לגר תושב, שמכרם אחשורוש להמן, להשמיד להרג ולאבד".

מבואר אם כן, שהיה כאן מעשה מכירה, כפי שדורש המדרש את ישראל בימי המן, על הפסוק של עבד עברי הנמכר לעכו"ם, וזהו המן שקנאם מהמלך.

הלימוד הנפלא של השגחת הקב"ה אף במצב של הסתר פנים

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש [א,א]

חז"ל במדרשם [אסת"ר א,א] נדרשו לכפילות התוארים בפסוק, "דבר אחר, אחשורוש, רבי יהודה ורבי נחמיה, חד אמר אחשורוש שהרג אשתו מפני אוהבו, הוא אחשורוש שהרג אוהבו מפני אשתו".

ויש להבין, מדוע בפתיחתה של המגילה, אנו זקוקים לדעת, את טבעו של אחשוורוש שהיה הפכפך, ומתחילה הרג את אשתו מפני אוהבו, ולאחר מכן הרג את אוהבו מפני אשתו.

ויש לבאר, דבא הכתוב לומר, דגם בזמן שנראה כי ניתנו היהודים לחשיכה גדולה וכהסתרת פנים, וכביכול עזב ה' את עולמו, מכל מקום מתברר למפרע, כי הקב"ה מנהיג בכל עת את עולמו, ואף אחשוורוש לא היה ברשות עצמו כלל, מכך שאין זה דבר הגיוני כלל, שיהרוג המלך את אשתו מפני אוהבו, ובד בבד את אותו אוהב יהרוג לאחר מכן מפני אשתו.

אלא, שלב מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ יטנו [משלי כא, א], וכאשר כשלו ישראל בעוונם, אזי הטה הקב"ה את רצונו של אחשוורוש שיהרוג את אשתו מפני אוהבו וינשאנו, על מנת שיהיו צריה לראש. אמנם כאשר שבו ישראל בכל ליבם אחר גזירות המן, אזי הדבר שבלתי נתפס בעליל, הרג הוא את אותו אוהב מפני אשתו, וכל זאת מפני שזכו ישראל וחפץ בהם הי"ת.

ומכל הנהגה זו, מוכח כי הקב"ה הינו מנהיג את עולמו ובעל הבירה, ולימוד נפלא זה למדנו כבר בתחילתה של המגילה.

מדינות המלכות חשובות כמדינה משום הדין סדנא דארעא

שבע ועשרים ומאה מדינה [א, א]

יש לדקדק, מדוע נאמר על למעלה ממאה מדינות, מטבע הלשון 'מדינה', והלא הינם מדינות חלוקות, והול"ל, 'שבע ועשרים ומאה מדינות'.

ובאמת עמדו על כך חז"ל במדרשם [אסת"ר א, ט] והוכיחו מכאן, שאף מדינות רבות נחשבות בלשון 'מדינה'.

ויש להוסיף בביאור הדברים, דהנה אמרו בגמ' [קידושין כז, ב ועוד], דהמחזיק בשדה אחת מתוך עשר שדות בעשר מדינות שקנה מהמוכר, אזי בהחזקה בשדה אחת קנה את כולו, לפי שסדנא דארעא חד הוא.

ומעתה י"ל, דלמרות שהיו אלו קכ"ז מדינות חלוקות, מכל מקום היות ומחוברים המה בסדנא דארעא, שפיר נחשבים כ'מדינה', היות וכל קרקע העולם חד הוא.

עיקר כבודו של המן היה מחמת עושרו ולא ממעלתו

בהראותו את עשר כבוד מלכותו [א, ג]

מדוקדק שסמך ה'כבוד' למלכות.

והנה לגבי המן מצינו להלן [היא] "ויספר להם המן את כבוד עשרו", הרי שנסמך ה'כבוד' לעשירות.

ומבאר בזה רבי מיכאל הלוי הורוויץ [אב"ד קראקא, מגילת ספר, מגילה ב], כי אצל אחשורוש היה עיקר כבוד - המלכות, משום שמלך מכובד תמיד מצד מלכותו, ואפילו אם אינו בעל הון ועושר, אולם המן הרשע עיקר כבודו היה עושרו, כי לולי עושרו לא היה מכובד כלל, ולכן כתיב 'כבוד עושרו'.

השפעתו של מרדכי על ייחוסו

איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי

בן קיש איש ימיני [א, ה]

בפירוש שלום אסתר כתב, "כיון שמרדכי היה שלם, היה הויה לשושן וגם לאביו ולאמו ולזרעו, כענין 'ישמח ישראל בעושייו' [תהילים קמט, ב], ולכן נכתב כל הכתוב הזה".

הרי שבא הכתוב לומר, את שבח ייחוסו של מרדכי שזכו מכוחו.

ויבארו הדברים למה שכתב האור החיים [ריש פרשת קורח, במדבר טז, א], שכאשר האדם חוטא, אינו פוגם רק בעצמו, אלא את כל שורש ייחוסו ממעל, וכפי שמצינו בקורח.

ומעתה כאן חזינו, שמרדכי בצדקותו שהיה שקול כמשה רבינו [אסתר ו, ב], הוסיף זכות וקדושה, בשורשו, בהוריו וכל אשר התייחס אחריהם.

שלוות הרשעים

על רצפת בהט ויש ודר וסוחרת [א, ו]

דרשו חכמינו על שלוותו של אותו רשע במדרשם [אסתר א, ט], "על רצפת בהט ויש, אמר רב נחמן בוא וראה שלותו של אותו רשע מה הוא, שהיה ביתו רצוף באבנים טובות ומרגליות".

ב. הובא במגיל"א עם פירושי גאוני ליטא [א, ג].

ובפשוטו נראה, כי היה אחשורוש שש ושמוח וליבו טוב עליו כל הימים.

אמנם בפירוש הר"י נחמיאש [א, י] כתב דבר פלאי, על הפסוק ביום השביעי כטוב לב המלך ביין, היינו, שרק ביום השביעי היה אחשורוש טוב לב, מאחר וכל יום מימי המשתה היה דואג מה לעשות ביום שלמחרתו. וביום השביעי כשנשלם המשתה, שמח ועלז וז"ש 'ביום השביעי כטוב לב המלך ביין'.

ובזמן שהוטב ליבו ביום השביעי, הלא לאחר מכן תקף ומיד הפכה שמחתו הגדולה לתוגה.

ובמדרש [אסת"ר ג, יא], "אמר רבי יצחק עובדי פוכבים אין להם טובה, דכתיב (קהלת ח, יג): וטוב לא יהיה לרשע וגו', אתיבון, והכתיב כטוב לב המלך ביין, אמר לו כטוב לב המלך אין כתיב פאן אלא כטוב לב המלך, טובה ואינה טובה, אבל טובתן של ישראל, טובה שלמה, שנאמר (מלכים א ח, סו): וילכו לאהליהם שימחים וטובי לב על כל הטובה וגו'".

הרי שטובה ושמחה תתכן רק ברוחניות, ולכן אצל ישראל הגם שכביכול הינם דלים ורשעים, ויאה עניותא לישראל [חגיגה ט, ב], מכל מקום יש להם את עוז שמחת הרוח, אשר מאפילה בנוגה שבעתיים על פני טובת החומר.

המלך נתן לכל שואל די מחסורו

לעשות כרצון איש ואיש [א, ח]

דבר פלא מצינו בשירי רבי יהודה הלוי, "טעם עשות רצון כל איש ויצרו. ואין אונס לאיש יין עברו. ולתת לכל שואל די מחסורו אשר יחסר לו".

הרי שאחשורוש מלבד מה שמילא את רצון כל משתתפי הסעודה במזון ושתייה כיד המלך, בנוסף אף מילא את בקשת ומשאלות ליבו של כל איש, בכל מחסורו אשר יחסר לו.

ג. וע"ע להלן [י, א] ובמשנ"ת בשירת הלוי [ע"ו, ע"ז].

ד. יוצרות ורשויות, מי כמוך, שיר ז'.

מניין דכל מקום שנאמר במגילה מלך סתם הכוונה למלכו של עולם

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך

אחשורוש [א, ט]

במדרש [אסת"ר ג, י] דרשו, "אשר למלך אחשורוש, ר' יודן ור' לוי בשם ר' יוחנן, כל מקום שנאמר במגילה זו למלך אחשורוש - במלך אחשורוש הכתוב מדבר, וכל מקום שנאמר למלך סתם משמש קדש וחול".

מבואר במדרש זה, כי במקום שנאמר 'המלך' במגילה, סובב תואר זה אף על מלכו של עולם.

וצריך להבין, מדוע דווקא מגילת אסתר התייחדה משאר כתבי הקודש, שבה המילה 'המלך', נאמרת על מלך העולם.

ונראה ליישב בס"ד, על פי מה שכתב המנות הלוי [א, א], כי אחר ששמע אחשורוש בקול ושתי, לבטל את בניין המקדש, אזי נתקצרו ימיו ונחלקה מלכותו, כאשר קשרו עליו עבדיו וימרדו בו.

ובזה מבאר, מדוע בתחילת המגילה, לא מתואר אחשורוש כ'המלך אחשורוש', היות ומקונן עליו הכתוב בלשון 'ויהי - ווי', היות וסרה מלכותו אחרי שביטל בניין הבית, ושוב אינו ראוי להקראות בשם 'מלך', עכ"ד.

ומעתה נמצאנו למדים דבר מופלא, שמעיקר הדין לא היה צריך הכתוב לתאר את אחשורוש בתואר מלך, אחר שסר ממנו הדר והוד המלכות, אלא, שכאשר הכתוב מדבר על 'מלך' זהו אלופו של עולם, ואגב גררא בכדי להבדיל בין הקודש ובין החול, כאשר מדבר הכתוב על אחשורוש לבדו, מכונה הוא - 'המלך אחשורוש'.

ומשום כך התייחדה מגילת אסתר שבה הכינוי מלך בסתמא, הינו אף על מלך מלכי המלכים, היות ולולי זאת, כלל לא היה נקרא ומתואר אחשורוש כמלך, והבן.

חן וכבוד יתן ה'

ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים [א, יב]

בגמ' במגילה [יבב] מבואר, שבא גבריאל ועשה לה זנב.

אמנם הרמב"ם בפירושו למגילה [פ"א] כתב, "וכאשר הגיעו אליה השלוחים, התקשטה והתמורקה והתיפתה, ולקחה המראה בידה לראות בה את צורתה,

והכעיר ה' את פניה בעיניה. אמרו חז"ל [מגילה יב, ב] שבא גבריאלי ועשה לה זנב **במצחה**, והיינו דבר בולט בפניה.

למדנו מזה דבר גדול, שושתי אשר היתה היפה בנשות תבל, אשר היתה אחת מד' נשים יפיפיות שנבראו בעולם [מגילה יד, א], מכל מקום כאשר חפץ ה' להסיר את חינה, והגם שהיתה היפה בנשים, מכל מקום הסיר ה' את חינה כרגע, כנאמר חן וכבוד יתן ה' [תהילים פד, יב].

המלך שלח את ציווי לושתי בכתב

כדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים [א, טו]

צריך ביאור, דהלא עיקר העונש היה על כך שסירבה ושתי למאמרו של המלך, ואם כן מהי תוספת הדברים, שלא עשתה את מאמר המלך אחשורוש – **ביד הסריסים**.

ונראה ליישב בס"ד ע"פ דבר מחודש שכתב בספר שפתי ישנים [לרבי יוסף די שיגוביא בנבנשת, מגורי האר"י], "או אפשר ביד הסריסים בא להרבות עונשה, כי המלך מיראתו לבל תאמין לסריסים על פי דיבורם, **כתב בכתב ונתן בידם**, וזהו שכתוב אשר ביד הסריסים, דהול"ל אשר על יד, דלשון מאמר לא יצדק ביד".

ומעתה אתי שפיר, דעונשה של ושתי היה כפול ומכופל, מאחר שאילו היה זה סירוב למאמר המלך ששלח אליה ע"י הסריסים, יכולה לטעון שאינה מאמינה שכן דבר המלך, אלא שעתה מיאנה וסירבה למאמר המלך הרשום על גבי גווילין ואותיות, שנמסר לה ביד הסריסים, ועל כך גדול עוונה מנשוא.

ראיה לכך שאחשורוש ביקש להקל בעונשה של ושתי

כדת מה לעשות במלכה ושתי וגו' [א, טו]

נחלקו המפרשים, האם אחשורוש נתכוון למלט את ושתי, מכח היותה אשת המלך, או דאדרבא התכוון להחמיר במשפטה.

ויש לכאורה להביא ראיה מדברי המדרש [אסת"ר ד, ה], "בַּמִּלְכָּה וְשֵׁתִי, עַל אַחַת כְּפֶה וְכַפֶּה בַּמִּלְכָּה שְׁאִינָה וְשֵׁתִי".

הרי שבאמירת המלך המלכה ושתי, התכוון להקל בעונשה, ואדרבא אילו היתה מלכה אחרת שאיננה ושתי היה להחמיר עליה יותר, ויש לדון בזה.

אין איסור מורה הלכה בפני מלך

ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים [א, טז]

יש לעיין, היאך היה ממוכן יכול לפסוק את דינה של ושתי, ולהכריע את משפטה לפני המלך, והלא בזה הינו מורד במלכות כדין מורה הלכה בפני רבו [ברכות לא, ב].

ומצאתי בס"ד בבאר שבע [סנהדרין קא, ב] שחידש, שאין איסור להורות הלכה בפני המלך, הגם שאימתו עליך, וז"ל, "ונהי שאמרו (קידושין לב, ב) שום תשים (דברים יז, טו) שתהא אימתו עליך, מ"מ לא אשכחן בשום דוכתא שצריך שתהא אימתו של מלך על אדם בענינים אלה שלא להורות הלכה בפניו וכיוצא בזה".

ומעתה מיושב, דלא היה סתירה בין אמירתו של המן להטות את משפטה של ושתי, לדין מורא מלכות.

המן סיבב שלא יהיה לושתי משפט מורד במלכות

לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים ועל

כל העמים וגו' וכדאי בזיון וקצף [א, טז - יח]

נודעה בשערים השאלה, דהלא זהו כיהודה ועוד לקרא, דכלום לא די בכך שמרדה ושתי במלך, אלא גם עיוותה כנגד כל העמים והשרים. הלא עיקר חטאה היה בכך שסירבה להוראה המלכותית של המלך, ומדוע אם כן חתר המן שסיבת עונשה לא יהא משום מורדת במלכות.

ויש לבאר באור חדש את הדברים, הנה כתב הרמב"ם [פיה"מ ערכין א, ג], דהמורד במלכות, יש רשות למלך למחול על חטאו, בשונה מהרוגי ב"ד שלא ניתן למחילה, וז"ל, "והיוצא ליהרג, רוצה לומר מיתת ב"ד, שהוא ענין שאינו תלוי ברצוננו אלא התורה ממיתה אותו, אבל אם היה יוצא ליהרג במצות המלך מעריך ונערך לדברי הכל שלפעמים חוזר המלך מדיבורו".

ומעתה, חשש המן, שאם יהא חטאה של ושתי רק כנגד המלך, ותחויב מיתה כדין הרוגי מלכות, אם כן יש רשות למלך למחול על חטאה ולמלטה

ממוות. אולם, כאשר חיובה הינו במשפט המלוכה, מחמת שחטאה כנגד כל העמים והשרים, אם כן הרי דינה כהרוגי בי"ד שלא ניתנת מיתתם למחילה.

ושתי הגיעה לבסוף כגזירת המלך

יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור אשר

לא תבוא ושתי לפני המלך [א, יט]

בטעם עונשה של ושתי ביארו בגמ' [מגילה יב, ב], שהיה זה מידה כנגד מידה - "אמר להם אחשורוש, כלי שאני משתמש בו אינו לא מדיי ולא פרסי אלא כשדיי, רצונכם לראותה, אמרו לו אין ובלבד שתהא ערומה, שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו, מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת".

ובפשטות קשה מאוד, דהגם שנגזר על ושתי עונש מות, מכל מקום אין זה מידה כנגד מידה, היות ולא הביאזה מעורטלת מבגדיה, אלא נגזר עליה עונש מות, והיאך נתקיימה מידה כנגד מידה, על מה שהיתה משעבדת בבנות ישראל בחוסר צניעות.

ויש ליישב באופן מרווח, על פי מה שכתב ה'כסף מזוקק' [א, יח], כי יעץ ממוכן שקודם הריגתה של ושתי יביאזה אל המלך בכתר מלכות לבדו בראשה, כדבר המלך, וזהו שאמר 'ולא יעבור אשר לא תבוא ושתי לפני המלך', כלומר לא יבצר מזה שלא תבוא, אלא תבוא ותקיים דבר המלך.

ומעתה אתי שפיר, שלעולם התקיים בושתי מידה כנגד מידה, היות וקודם שהרגזה הביאזה לפני המלך בלא בגדיה, כפי שציווה המלך מתחילה.

מהו החטא שסיבב את מיתתה של ושתי

אשר לא תבא ושתי לפני המלך אחשורוש ומלכותה יתן המלך

לרעותה וגו' [א, יט]

במדרש [אסת"ר ה, ב] דרשו, "וְלָמָּה עָלְתָּה לָּהּ כֶּהָ, לָפִי שְׁלֹא הִיְתָה מִנְּחַת לְאַחֲשֻׁרוֹשׁ לִתֵּן רְשׁוֹת לְבָנוֹת בֵּית הַמֶּקְדָּשׁ, וְאוֹמְרֵת לוֹ, מָה שֶׁהִתְרִיבּוּ אֲבוֹתַי אֶתְּךָ מִבְּקֵשׁ לְבָנוֹת".

ו. למוהר"ר יאשיהו פינטו זצ"ל, מרבני דמשק בשנות הש'.

ובגמ' במגילה [יב, ב] אמרו, "אמר להם אחשורוש וכו', רצונכם לראותה אמרו לו אין ובלבד שתהא ערומה, שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו, מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת, היינו דכתיב אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה, כשם שעשתה כך נגזר עליה".

ואם כן משמע לכאורה טעם אחר, כי מחמת שהיתה מעבירה את בנות ישראל בשבת מעורטלות, לכך נגזר עליה כן.

אמנם י"ל, דיש בגזירת מיתתה של ושתי ב' חלקים, א' שנגזר עליה לבוא ערומה בצורה בזויה, שזה דבר לא הגיוני [כפי שאחשורוש הגיע למסקנא זו לאחר מכן, ראה אסת"ר ה, ב]. ואמנם גוף עונש המיתה נגזר עליה בעקבות שביטלה את עבודת בית המקדש.

פרק ב'

מדוע לא שככה חמתו של המלך

אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשוורוש [ב, א]

במדרש רבה [אסת"ר ג, טו] נאמר, אמר רבי יוחנן כל אותן השנים משעה שנהרגה ושתה עד שנכנסה אסתר, לא שככה חמתו של אחשוורוש. אתיבון, והקתיב פשוט חמת המלך אחשוורוש, אמר להם פשוט חמת המלך אין פתיב פאן, אלא פשוט חמת המלך, שכיכה שאינה שכיכה, אימתי שככה חמתו, כשנצל המן.

וקצ"ע, דהלא למדנו [פסחים נד, ב ועי' ברכות נח, ב] שגזירה על המת שישתכח מן הלב, ואם כן היאך לא שכח כעסו של המלך עד אחר הריגתו של המן.

ויתכן לומר, דאילו היה זה כעס אנושי, אם כן מדרך העולם היה משתכח והולך, ובפרט שגזירה על המת שישתכח מן הלב.

אמנם במדרש [לעיל שם] איתא, "ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו, אמר רבי יוחנן באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למלאך הממונה על החמה חות פח זיקא בכרסיה, ונפח בקיטמיה, וזרק גופרייתא באתגניה".

אם כן נמצא, שלא היה זה כעס אנושי רגיל, אלא היה זה זריקת חמת כעס ממלאך רום, ולכן אין כעס זה משתכח בדרך טבעית, ורק אחר ששככה חמת מלכו של עולם בהריגתו של איש צר ואויב, אזי הוסר הכעס השמימי מאחשוורוש, וצ"ע בכ"ז.

עצת הנערים היתה בניגוד לדעתו של המן

והנערה אשר תיטב בעיני המלך תחת ושתי ויטב הדבר

בעיני המלך ויעש כן [ב, ד]

יש לדקדק, מדוע לא נאמר שעצת נערי המלך, הוטבה בעיני המלך והשרים, כפי שנאמר לעיל [א, כא] "ויטב הדבר בעיני המלך והשרים".

ויש ליישב, דבמדרש [אסת"ר ד, ו], מובא טעם לכך שהמן קפץ בראש, "על ידי שהיתה לו בת, והיה מבקש להשיאה למלכות".

נמצא, שעצת הנערים לקבוע את כל הנערות טובות המראה, היתה בניגוד לרצונו של המן, שחפץ להשיא את בתו למלך, ומשום כך לא נאמר שהוטבה העצה אף בעיני השרים, היות והיו הדברים לצנינים בעיני המן.

היאך מתייחסת הגלות לנבוכדנצר

אשר הגלה מירושלים עם הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנאצר מלך בבל [ב, ו]

צ"ב, דהלא לא נבוכדנצר הוא זה שהגלה את ישראל, אלא נבוזראדן, ואם כן מדוע נחשב הדבר שנבוכדנצר הוא זה אשר הגלה את ישראל.

ודן המשנ"ל [הל' שלוחין פ"ב] בשם המשאת בנימין, האם מעכו"ם לעכו"ם יש שליחות, ומעתה תיקשי אי נימא שליכא שליחות לנכרי.

וי"ל, דמצדדים האחרונים שיש פועל כיד בעה"ב מהני אף לענין שלדב"ע, ואם כן ק"ו לענין שליחות מעכו"ם לעכו"ם דיד הפועל [נבוזראדן] כידו של בעליו המשלחו [נבוכדנצר].

מדוע גלה מרדכי מעצמו

אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה [ב, ו]

דבר נפלא כתב בזה בספר כסף נבחר, "יתבאר עם מה שאמרו חז"ל [מגילה יג, א] אשר הגלה מעצמו. ונתן טעם הכתוב למה הגלה הוא מעצמו ואין רודף אותו, לזה אמר **עם הגלה אשר הגלתה עם יכניה** וכו', שידוע הוא שגלו עם יכניה כל הסנהדרין והחכמים 'החרש והמסגר' [מ"ב כד, טז] דשבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין [גיטין פח, א], ולכך הגלה מעצמו כדי לגלות למקום תורה, ולישב שם אצל הסנהדרין".

מבואר, שמרדכי ויתר על כל מעלת ארץ ישראל העצומה והנשגבה, וזאת בכדי ללמוד תורה יותר באיכות מהחרש והמסגר.

חטאי ישראל הם שהגלום

אשר הגלה מירושלים עם הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנאצר מלך בבל [ב, ו]

יש לדקדק בשינוי לשונות הכתובים, דמתחילה נאמר על מרדכי כי 'הגלה', ולאחר מכן נאמר 'אשר הגלתה', וסיים 'אשר הגלה'.

מאיר את עינינו בעניין הזה בעל הכלי חמדה^ז, כי לשון זה 'אשר הגלתה' פירושו, שירושלים הגלתה את עצמה בהרבות חטאתיה, וזוהי הסיבה האמיתית שגלתה, ואשר הגלה נבוכדנצר אין זה אלא מקרה, וכפי מה שאמרו חז"ל [סנהדרין צו, ב] שיצתה בת קול 'היכלא קליא קלית, קמחא טחינא טחנת'.

להשלמת היריעה יש להביא את דברי הנפש החיים [א, ד], "כי הלא נ"נ וטיטוס לא עשו במעשיהם שום קלקול כלל למעלה, כי לא להם חלק ושורש בעולמות העליונים שיהיו יכולים לנגוע שם כלל במעשיהם. רק שבחטאינו נתמעט ותש כביכול כח גבורה של מעלה. את מקדש ה' טמאו כביכול המקדש העליון. ועי"כ היה להם כח לנ"נ וטיטוס להחריב המקדש של מטה המכוון נגד המקדש של מעלה. כמו שארז"ל (איכה רבתי) קמחא טחינא טחינת. הרי כי עונותינו החריבו נוח מעלה עולמות עליונים הקדושים. והמה החריבו רק נוח מטה".

מדוע ניתן לפני אסתר דווקא מאכל יהודי

וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים [ב, ט]

איפולגו בגמ' במגילה [יג, א] במאכלה של אסתר, דלדעה אחת האכילה הגי שומר הנשים, מאכל יהודי.

וצ"ב, דכיון שלא נודע מהו ייחוסה, לפי שאין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה, אם כן היאך לא חששה אסתר שיוודע הדבר שהינה מעם מרדכי, לפי שאוכלת מאכלים יהודיים.

ואם נאמר, שהגי מעצמו נתן לפנייה את אותם מאכלים, הלא תימה שמכל מאכלי שבעים אומות העולם, בחר לתת לפנייה דווקא מאכל יהודי.

ויש ליישב, דבמנות הלוי כתב, דהיות ונתגדלה אסתר בביתו של מרדכי והורגלה במאכל יהודי, אם כן אין כל שינוי ופליאה בכך שחפצה אסתר מאכלים יהודיים.

ז. חיברו הרב שמואל לניאדו ["בעל הכלים", מתקופת הבית יוסף].

אסתר קראה את שמות נערותיה להודות על הבריאה

ואת שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך [ב, ט]

בגמ' במגילה [יג, א] דרשו, שהיתה מונה באותן נערות את ימות השבת. ובפשוטו הדבר תמוה, דכלום לא יכלה למנות לבדה את ימי השבוע. ויש לבאר, דהנה במנות הלוי [ב, ט] כתב, שאסתר קראה את שמות הנערות, על שם מעשי הקב"ה בימי הבריאה, ובזה הודתה לו יתברך על מעשי טובו וחסדו. כעין שדרשו בגמ' [ברכות מ, א] ליתן להקב"ה כל יום מעין ברכותיו. ואם כן נמצא, שלא היה זה מניין ומספר גרידא, אלא שעל ידי כך הודתה להי"ת על רוב טובו וחסדו בבריאת העולם.

האם אסתר היתה יפה בטבעה

ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה [ב, טו]

בגמ' במגילה [יג, א] דרשו, אסתר ירקרוקת היתה, אלא חוט של חסד משוך על פניה. נחלקו המפרשים, האם אסתר היתה יפה ונאה, או שרק מפאת החוט של חסד נשאה חן. הגר"א בקול אליהו נוקט, שאסתר לא היתה יפה, אלא שנשיאות החוט של חסד, היא זו שגרמה לה למצוא חן. בעוד שהבן יהוידע נוקט, שאדרבא הירקרוקת היווה סיבה ליופי נדיר, כפי באבני חן הנדירות שקורין 'אלמא'ס', והוא יקר הערך והמציאות. וכן נראה בדברי השל"ה [שער האותיות] בשם התולעת יעקב.

נשיאות חינה של אסתר

ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה [ב, טו]

בגמ' במגילה [יג, א], "ר' יהושע בן קרחה אמר אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה". ויש לעיין, מהיכן ידעו חז"ל שאסתר מטבעה לא היתה נאה, אלא שחוט של חסד הוא זה אשר שיווה לה מציאות חן בעיני כל.

ויש לבאר בזה, דהנה בפירוש כלי חמדה [ב,טו] כתב, "כי יחייב החן האלהי להמציא חן 'בעיני כל רואיה', מה שלא יחייב כן החן הטבעי, שימציא חן בעיני קצת ולא ימצא בעיני זולתו".

היינו, כי חן טבעי אינו יכול להימצא באדם, שישא חן וחסד לפני כל יושבי תבל, דכשם שאין פרצופיהן שוין כך אין טבען שוה [תנחומא, פנחס י], ואולם מכך שאסתר מצאה חן בעיני כל רואיה, אות וסימן הוא כי היה בדבר חן אלוקי, ולא חן וחסד טבעי, ואם כן מצאנו מקור לדרשת חז"ל שאסתר מטבעה היתה ירקרוקת.

עוד יש להוסיף בזה, דבמדרש אסתר רבה [ו,ט] דרשו את הפסוק, שותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה, היינו, אף בעיני העליונים יושבי רום, "רַבְּנָן אָמְרִין וְתִהְיֶינָה אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל רְאִיָּה, בְּעֵינֵי הָעֲלִיּוֹנִים וּבְעֵינֵי הַתַּחְתּוֹנִים, כְּמָה דְּאֵת אֹמֵר (משלי ג, ד): וּמִצָּא חֵן וְשָׁכַל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם".

ומאחר שחן זה של אסתר נשא חן בעיני העליונים, בהכרח שמדובר בחן רוחני של חוט של חסד, ולא יופי טבעי, שאינו מהווה נפקא מינה כל עיקר בעיני העליונים.

לקיחתה של אסתר בעל כרחיה לבית המלך

ותַלְקָה אֶסְתֵּר אֶל בֵּית הַמֶּלֶךְ [ב, טז].

והנה, מבואר במפרשים [עיין באלשיך] שלקיחתה של אסתר היתה בעל כרחיה.

והקשינו בעבר, מדוע נקט הכתוב בלשון 'ותלקה אסתר', הלא מבואר בתוס' ישנים [קידושין ב, ב ד"ה מפני] שלקחה מורה הדבר על פעולה מרצון, וז"ל התוס', "מפני מה אמרה תורה כי יקח וכו' - פי' דמשמע בע"כ, ולא כתיב כי תלקח דמשמע מדעתה".

ומעתה צ"ב, לשון הכתוב 'ותלקה אסתר', וצ"ע.

וכתב לי ליישב זאת הרה"ג רבי י.מ. שליט"א, דיש לומר ד'כי תלקח', משמע מדעתה כיון דלשון 'כי' הוא 'כאשר', היינו שתלוי באדם. ואם כן כאשר כתיב 'כי תלקח', מורה לשון זה, כי הדבר תלוי בה, וכן לאידך, כאשר כתיב 'כי יקח', מוכח שהלקיחה תלויה בבעל ולא באשה.

אולם כל זה כאשר קודמת המילה 'כי' שתוכנה תליית הדבר ברצון האדם, אולם הכא כתיב, 'ותלקח', ולשון זה מורה על לקיחתה של אסתר בעל כרחה, ודפח"ח.

הכתר מורה על מעלת השכל

וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי [ב, יז]

יש להבין, מדוע מוזכר כאן שהמלכת אסתר היתה ע"י כתר מלכות, ולכאורה עיקר הדברים הינו שהמלך בחר באסתר כמלכה, ועיטר אותה בתואר מלכות.

ויש לבאר, עפ"י מה שכתב השם משמואל [פורים תרע"ו], כי הדין ודברים בין המן למלך, מה לעשות למי שהמלך חפץ ביקרו, נסוב מחמת שהמן חפץ שיתנו בראשו כתר מלכות, דבר המורה על מעלת השכל, היות ובלבבו חשב כי גדול הוא מן המלך אף ברוממות שכלו, והמלך הקפיד על כך מאוד, משום שהגם שמעצמו מלך ואינו מזרע המלוכה, מכל מקום החשיב את עצמו כמלך מפני חכמתו שעמדה לו, עכ"ד.

ומעתה י"ל, דכאשר המלך המליך את אסתר, בא להורות בהמלכתה שאין זה המלכה רק מחמת יופיה החיצוני שנמשלה לירח ועל כך שמה 'איסתהר', אלא, תפארת גדולתה הינה גם מחכמתה וטכסיסי המלכות שבה, ומשום כך בהמלכתה לא הסתפק רק שתחשב כמלכה מחמת היותה היפה בנשים, אלא שנלקחה להיות אשת המלך אף מחמת שלימות שכלה, ולזאת ניתן כתר מלכות בראשה בעת המלכתה.

ישוב נאות בסדר המלכתה של אסתר

וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי [ב, יז]

יש להעיר בזה, דלכאורה טקס ההמלכה של אסתר, היה צריך לקדום לנתינת כתר מלכות הניתן על ראשה של אשת המלך.

ונראה ליישב בס"ד על פי ביאור נפלא של בעל החיי אדם [רבי אברהם דנציגט] שהציב תמיהה אחרת, דלכאורה פשיטא מאחר ששם כתר מלכות בראשה, בהכרח שהמליכה תחת ושתי, ומהי הוספת הכתוב.

ט. מכת"י הערוטיו על ספר יוסף לקח, [הדברים הובאו בספר הזיכרון אדרת אליהו, ע' קטט].

וביאר בזה בעל החיי אדם, דדרשו חז"ל [אסת"ר ו, יא] צפונות פסוק זה -
'וימליכה תחת ושתי', היינו שהוריד את האיקונין של ושתי שהיה בחדרי משכיתו,
וקבע תחתיו את זיו איקונין של אסתר.

ומעתה מובנים הדברים, דהיו כאן ב' חלקים, א' בנתינת הכתר מלכות,
הומלכה אסתר כמלכה. ב' וימליכה תחת ושתי, המכוון בזה, שקבע את זיו
האיקונין של אסתר, כדרך שמעמידין בכל מקום את צורת המלך והמלכה.

ואם כן מיושבת קושייתנו, דההמלכה היתה בנתינת הכתר. והוספת הכתוב
'וימליכה תחת ושתי', אין הכוונה להכתרתה כמלכה, אלא בכך שקבע את צורתה
בבית המלכות.

מדוע אסתר לא שלטה בכיפה

וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי [ב, יז]

דרוש דרשו חז"ל במדרשם [אסת"ר ג, ב], "דבר אחר, ונשים משלו בו, ארבע
נשים נטלו ממשלה בעולם, ואלו הן, איזבל ועתליה מישראל, ושמירמית וושתי
מאומות העולם".

וצ"ע, דאם מנו את ושתי בתור מושלת, אם כן אמאי לא נמנתה אף אסתר
שנטלה ממשלה בעולם, והלא בכתוב מפורש, שאחשורוש המליכה תחת ושתי,
וצ"ע.

ויתכן לבאר, דהנה במדרש אסת"ר [א, ה] נאמר, שהקב"ה חתך את מלכותו
של אחשורוש והעמידה על מחצית ממדינות העולם, או משום שביטל את בנין
הבית, או משום שזלזל בכבודו של הי"ת, עיי"ש.

ומעתה י"ל, דמתחילה מלך אחשורוש על כל מדינות העולם, ובכלל זה
היתה ושתי מושלת ממשלה בעולם, ואולם לאחר מכן חתך הקב"ה את מלכותו
של אחשורוש, ובעת זו נכנסה אסתר למלכות, ומפני כך לא נחשבה מושלת,
היות ולא משלה בכיפה על כל מדינות תבל.

י. וכפי שכתב בעל הנתיבות [הובאו דבריו לעיל א, א].

מדוע חפץ מרדכי להציל את המלך ממות

וידוע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה וגו' [ב, כא]

יש להציב כאן תמיהה מבוארת, מדוע חפץ מרדכי להציל את המלך הנכרי, ומה בכך שימות.

ביותר יש להקשות, שהלא אחשוורוש שנא את היהודים יותר מהמן [עיין מגילה טו, א ובמדרשות אסתר"ר ז, כ, ילקו"ש אסתר, תתנ"ד], ואם כן אדרבא שיאבד הוא וכמותו.

עוד יש לעיין, דלכאורה יש בדבר צד איסור של לא תחונם, כאשר נותן הוא מתנת חנם למלך, וממלטו ממות.

ויש לבאר באר היטב, על פי דברי הכסף נבחר"א, "ויגד לאסתר, כלומר שהוא לא חשש בשביל אחשוורוש, אלא בשביל אסתר שהיו רוצים גם להורגה, כמו שמפורש בתרגום. ואסתר כשהגידה למלך, לא הזכירה את עצמה אלא את המלך בלבד".

ומעתה אתי שפיר, דמרדכי עיקר כוונתו לא היתה בהצלת המלך העריץ, אלא בהצלתה של אסתר שאף אותה ביקשו בגתן ותרש להגות מהמסילה. [וע"ע בקטע הבא].

עיקר מזימתן של בגתן ותרש

בימים ההם ומרדכי ישב בשער המלך קצף בגתן ותרש וגו' [ב, כא]

דבר מופלא ביותר כתב בפירוש כלי חמדה [למהר"ש לניאדן] בזה, דבפשוטו צריך להבין עומקן של דברים, "והענין הוא, כי אמרו חז"ל והובא בילקוט [רמז תתנ"ג] שנתקנאו ממרדכי להיותו 'יהודי' ו'יושב בשער המלך', ומכלל הזקנים יועצי המלכות אשר בשער המלך. ולכן בקשו להרוג את אחשוורוש, כדי לתלות הסרחון ביהודי מרדכי, ואיש אחד יחטא ועל כל העדה יצא הקצף, כי יאמרו יד היהודים במעל, ולא יהיה שריד ופליט לשונאי ישראל, כל זה לחז"ל. נמצא שמעין מחשבת המן היתה מחשבת בגתן ותרש, כהם כהמן על ענין אחד, ולזה נכתבו אלו הכתובים שהם נס נסתר כאמורי".

יא. למוה"ר יאשיהו פינטו, רבה של דמשק בשנות הש'.

יב. והארכתי בדבריו בהקדמה בס"ד.

ולאור דבריו יתיישבו נמי הקושיות שהובאו בקטע הקודם, דהציל מרדכי את המלך, על מנת שלא תהא עלילת שוא על עם היהודים.

טעמו של מרדכי בהצלת המלך

וידוע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה [ב, כב]

ידועה הקושיא, היאך יכל מרדכי להגיד את עצתן של בגתן ותרש על הריגת המלך, והלא ישנו איסור בל תחונם, שאסור לתת מתנת חינום לעכו"ם, ואם כן היאך יעץ מרדכי לאחשורוש עצה הגונה ולמלט את נפשו.

ויש לבאר, דהנה במדרש פנים אחרים [נו"ב, ב] מבואר, הטעם שרצו בגתן ותרש להרוג את המלך, "בגתן ותרש היו יושבין בשער, כיון שהעבירן המלך והושיב את מרדכי שם קצפו, שנאמר קצף בגתן ותרש, מה עשו, אמרו הואיל והעבירנו המלך ממקומינו נלך ונהרוג את המלך בצנעה, ויהי הכל אומרין כשהיו בגתן ותרש משמרין את המלך, היו משמרין אותו יפה, עכשיו שהושיב שם יהודי נהרג".

ומעתה אתי שפיר, שהיות וע"י גילוי עצתן של בגתן ותרש, היה בדבר הנאה למרדכי, שראו שמשמר את המלך כהלכתו, ואם כן במקום שיש לישראל הנאה מהמתנה לעכו"ם, מותר לתת לו מתנת חינום, כמבואר בראשונים בגיטין [לה, ב].

פרק ג'

המן הינו משורש נחש הקדמוני

המן בן המדחא האגגי [ג, א]

בפתיחה למדרש אסתר רבה [א, ה], מקבילים חז"ל את המן הרשע לנחש, "דְּבַר אַחֵר, כְּאֲשֶׁר יָנוֹס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרֶץ זֶה נְבוֹכַדְנֶצַּר וְכוּ', וְכָא הִפִּית וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר וַיִּשְׁכּוּ הַנָּחָשׁ זֶה הָמָן, שֶׁהָיָה נוֹשֵׁף עָמָא כְּנָחָשׁ".

הקבלה זו בין המן לנחש, מהווה ראיה מעליתא לדברי המהרש"א [חולין קלט, א] שהמן הינו משורש נחש הקדמוני.^א

וז"ל המהרש"א, "ואמר המן מן התורה מנין, שזהו שם המיוחד לו, ואמר המן העץ במעשה הנחש והוא לפי שהיה הוא גזע צפעוני מעשו ועמלק שכוחם נחש הקדמוני, ובמדרש"ד המן והנחש פתחו ב"אף" כו' ושניהם נתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם כו', עכ"ל.

מצינו עוד בדברי המדרש [ילקוט שמעוני תהילים, רמז תרפה] שהשווה המן האגגי לנחש, "אמר רבי יהודה בר רבי סימון: בית שיש בו נחשים, מביאין קרן של אילת ומעשנין בתוכו ומיד הנחשים בורחים – כך כשבאת אסתר ברח המן".

ובפייט לתענית אסתר [כמנהג בני ספרד] נאמר, "אז בצאתי מפרך, בא נחש עלי דרך, על עייף ויגע להביא בלבו מרך".

טעמו של מרדכי שלא השתחוה להמן

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה [ג, ב]

מצינו בשירי רבי יהודה הלוי [יוצרות ורשויות, מי כמוך שיר ז'], "נמנע מרדכי מסגוד לרשע, נין עמלק אשר מבטן פשע".

יג. וראה עוד באונקלוס [בראשית כה, כו] עה"פ ויהי עשו יודע ציד, ות"א, "גבר נחש ירכן", ועיין בריקאנטי ובציוני, שם. [וע"ע בארוכה בספר טוב להודות, לרבי יעקב חיים סופר, סי' כ'].^א

יד. בראשית רבה [יט, ב], ושם [פח, ו] ובאסתר רבה [ט, ג], ועיין עוד במהרש"א [קידושין ל, א].

ונראה מדבריו, כי הטעם שמרדכי לא כרע והשתחוה להמן, לא היה מחמת שהיו צלמים על ליבו, ועשה עצמו לע"ז כמבואר במדרשותיו. אלא משום שהיה זרע עמלק הרשע, שאין ראוי לכרוע לפניו.

האם המן עשה עצמו ע"ז

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה [ג, ב]

יש לדון, האם המן עשה את עצמו לע"ז ולכך מרדכי לא השתחוה לו. או ששם צלמים על עצמו, ואולם איהו גופיה לא היה ע"ז, ומצינו סתירות דברים בזה.

ובגמ' במגילה [י, ב] איתא "המן הרשע שעשה עצמו ע"ז וכו'". וכן איתא לקמן [שם, יט, א] דשוי נפשיה ע"ז, משמע דהמן עשה "עצמו" עבודה זרה.

אולם במד"ר אסתר [ז, ה] משמע, דהמן לא עשה עצמו ע"ז אלא שעשה לו צלם. וז"ל המדרש: "מה עשה המן, עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו, וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לע"ז".

וכן מובא בפרקי דר"א [פרק נ'] ומה עשה המן עשה לו תבנית גלולים מרוקם על בגדיו וכו' עכ"ל.

וכן במדרש [אסתר ז, ב] איתא, "אלא, כשצוה אחשוורוש להשתחוות להמן, חקק עבודת כוכבים על לבו, ונתכון כדי שיתשתחוו לעבודת כוכבים".

ונראה, שלא עצמו ע"ז, אלא שם על ליבו תבנית ע"ז.

אולם במד"ר אסתר [י, ג] נראה, כי המן עשה את עצמו ע"ז, "אֶמְרָא רַבִּי בְּרַכְיָה, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּתֵב גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל בְּתוֹרָה, דְּכָתִיב (ויקרא כה, מז): וְכִי תִשָּׁג יָד גֵּר וְתוֹשֵׁב עִמּוֹ, וְגו', יָד גֵּר וְתוֹשֵׁב זֶה הָמָן, שֶׁנִּתְגַּדַּל וְנִתְעַשֶּׂר. אוֹ לְעֹקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר, שֶׁעָשָׂה עֲצֻמוֹ עֲבֹדַת כּוֹכָבִים, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב: כָּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהָמָן".

טו. והארכתי בזה בביאורים להלן [ג, ה].

טז. ויתכן שהדברים משלימים לדברי האורחות צדיקים [שער החניפות] שיש רשעים שאין להחניף להם, כמו שמרדכי לא כרע להמן הרשע, ובדברי ריה"ל מבואר שהמן האגגי מזרע עמלק, שהינו הרע בתכליתו לכך מרדכי לא כרע לעומתו.

יז. והארכתי בזה עוד בשירת הלוי [ביאורים, ע"ז].

וכן נראה באסת"ר [פרשה ז, ח], "ורשע זה עושה עצמו עבודת כוכבים", וכן [לעיל שם, פרשה ו] כתב המדרש, שעשה עצמו עבודת כוכבים הדא הוא דכתיב כורעים ומשתחווים להמן, ע"כ.

משמע כדברי הגמ' דשוי נפשיה ע"ז, ולא כמו המדרש לעיל שעשה לו צלם דמשמע שלא עשה עצמו ע"ז אלא שעשה לו צלם.

מדוע מרדכי לא כרע לעומת המן

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה [ג, ב]

הנה איתא בגמ' [מגילה י, ב] כי המן עשה עצמו לע"ז, ובמדרשים ישנה סתירה בזה, האם המן עשה את עצמו ממש לע"ז, או ששם צלמים על ליבו, ורקמם על בגדיו, ואולם הוא עצמו לא נעשה ע"זיח.

ויש לעיין, דבמדרש אסת"ר [י, ג] מבואר שהמן נעשה לע"ז.

ומאידיך, בדברי המדרש [שם, ח, ז] מבואר, כי מרדכי לא כרע להמן לבלתי תת מכבודו יתברך לבשר ודם, ואולם לא מוזכר שהיה בדבר סרך ע"ז, ומביא בפנינו המדרש את תפילתו של מרדכי על ישועתן של ישראל בימיו, "ועל אותה צרה ויתפלל מרדכי אל ה' ויאמר גלוי וידוע לפני כסא כבודך אדון העולמים כי לא מגבהות לב ומרום עין עשיתי אשר לא השתחוויתי להמן, כי אם מיאאתך פעלתי זאת, לבלתי השתחוות לו, כי יראתי מפניך לבלתי תת כבודך לבשר ודם, ולא רציתי להשתחוות לזולתך, כי מי אני אשר לא אשתחוה להמן על תשועת עמך ישראל, כי לוחך הייתי מנעל רגליו. ועתה אלהינו הצילנו נא מידו, ויפל בשחת אשר כרה וילכד ברשת אשר טמן לרגלי חסידך, וידע המרגיז הזה כי לא שכתת ההבטחה שהבטחתנו (ויקרא כו, מד): ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסותם".

ומשמע, שמה שלא כרע מרדכי להמן, היה זה לבלתי תת מכבודו יתברך לזולתו בשר ודם, ולא משום לתא דע"ז, וצ"ע. [ועיין עוד משנ"ת לעיל, סתירות הדברים בענין זה].

יח. ובפירוש הרמב"ם למגיל"א [ג, ב], "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. אמרו במדרש [אסתר רבה ז, ו] שהיתה ע"ז בבגדו מבפנים, ולא רצה מרדכי להשתחוות לה, לפי ששמר את דבר ה', לא תשתחוה להם ולא תעבדם".

כעסו של המן על מרדכי

וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו וימלא המן חמה [ג, ה]

בגמ' בסנהדרין [סא, ב] מובאת דעתו של רבא הסובר, כי אדם שנעבד על ידי כל העולם מאהבתו או מיראתו אין חייבים על עבודתו והשתחויה לו.

ונתקשו התוס' [שם, ד"ה רבא], "וא"ת לרבא אמאי לא השתחוה מרדכי להמן וי"ל כדאמר במדרש שהיו צלמים על לבו אי נמי משום קידוש השם כדאמרינן בירושלמי דשביעית (פ"ד) כגון פפוס ולוליינוס אחים שנתן להם מים בזכוכית צבועה ולא קיבלו".

יש לבאר בחילוק התירוצים בתוס', שהתירוץ הסובר שהיה זה משום צלמים על ליבו, אם כן בזמן שהמן לא לבש את הצלמים אזי יכל מרדכי להשתחוות לו.

ואולם התירוץ השני סבור, שאף בזמן שהמן לא נתן את הצלמים על לבו, מכל מקום אף להמן עצמו לא השתחוה מרדכי משום קידוש ה'.

ובזה יש לבאר את הכתוב, "וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו וימלא המן חמה", היינו, דמתחילה חשב המן כי מה שמרדכי אינו כורע ומשתחוה זהו משום שישנם צלמים על לבו, ומרדכי אינו כורע לו על מנת שלא להיכשל בע"ז. ואולם כאשר הסיר את הצלמים ועבר שוב ושוב ליד מרדכי ואעפ"כ לא השתחוה לו, אזי ראה שזהו משום שמרדכי מזלזל בו והגם שמותר לו על פי דין לכרוע, מכל מקום אינו חש לכבדו, ומשום כך נתמלא המן באותה העת דייקא חמה [ולא קודם לכן, שחשב שאי הכריעה זהו משום הצלמים].

האם המן זמם להרוג אף את המשומדים

ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו וגו' כי הגידו לו את עם

מרדכי [ג, ו]

יש לחקור, האם יהודי שהיה משתמד ח"ו, האם על ידי כך היה ניצל מן גזרת להשמיד, להרוג ולאבד. או שאת העם היהודי ביקש המן הרשע לשרש, ודבר זה כולל אף מי שהמיר דתו.

ומצינו בזה מחלוקת במפרשים, בדבריו של בעל החיי אדם¹ מצינו, "עוד י"ל דלכן מסיים עם מרדכי, כי בוודאי מי שירצה להשתמד לא יהיה בכלל הגזירה, ולכן מסיים דוקא עם מרדכי, משא"כ כשכופר בעמו ובאלקיו".

אמנם דעת המושך חכמה [מגיל"א ט, כד] כי גזירת המן כללה גם את עוזבי הדת, "הנה אחת מפעולות ההשגחה לקיום הדת היא אשר שנאת האומות הוא גדול יותר בעזבם הדת וכו', וכן המן שאמר ודתיהם שונות הרי שהקפיד על הדת, ועצם שנאתו היה להאומה גם בעזבם הדת, לכן אמר כי המן צורר כל היהודים אפילו לעוזבי דת, כי הפיל פור הוא הגורל להומם, פירוש שיעזבו הדת ואחרי זה לאבדם בטרוניה שמחליפים דת צדק, וכמו כל צוררי ישראל בזמנינו במדינות מארקה ורומניא".

עם ישראל מזלו קדם לעולם

הפיל פור הוא הגורל לפני המן [ג, ז]

מבואר בגמ' [מגילה יג, ב] כי כאשר ראה המן שבחודש אדר מת משה שמח שמחה גדולה.

יפים ומאירים בזה לקחי הרמב"ם [פירושו למגיל"א ג, ז] "ונבער הארור מדעת ברוב בערות, ולא ידע שאין מזלנו תלוי בו, ואין מעשינו תלויים במזל או בכוכב, אלא בצווי ה' ובאשר יעד, ואפילו אם היה זה בחדש שמת או נולד, אין ספק בדבר שמזלנו קדם לבריאת העולם".

עדותו של המן הרשע

ודתיהם שונות מכל עם [ג, ח]

ישנה עדות של המן הרשע, על מנהגם של ישראל בתורה בימות קדם, דאף כאשר עסקו לפרנסתם בימי אחשוורוש, מכל מקום היו עמלים בתורה עד מחצית היום, וכפי שמביא זאת הרמב"ם [בפירושו למגיל"א ג, ח], כי בתוך הדילטוריא על ישראל אמר המן, "וכשכבר קם אחד מבעלי המלאכה שלהם לעבוד, אינו פותח את חנותו אלא בצהרי היום אחר שיבוא מתפלתו ולימודו".

יט. מכת"י הערותיו על ספר יוסף לקח, הדברים הובאו בספר הזיכרון אדרת אליהו, [ע' קכז].

כ. היינו, שכאשר יעשה האדם עוון יכריתנו עונשו, וכאשר יעשה מצוה יצליחנו שכרו וכדברי הרמב"ן [שמות פ' י"ג].

וכידוע הרא"ש [ע"ז ה, יא] פוסק הלכה על פי עדותו של המן הרשע, ומביאו החת"ס [שו"ת יו"ד ח"ב סי' צד] לסימוכין בהלכה. לשון הרא"ש מובא בהערה כא.

המן אמר שישקול את הממון היות והיה זה גרוטאות של כסף ולא מטבעות

**ועשרת אלפים כיכר כסף אשקול על ידי עושי המלאכה להביא
אל גנזי המלך** [ג, ט]

ויש להבין, מדוע המן שחפץ לתת מכספו וזהבו, אזי אמר ש'ישקול' על ידי עושי המלאכה, דלכאורה היה צריך לומר שימנה ויצור מטבעות בשווי עשרת אלפים כיכר כסף, ולא במטבע לשון של שקילה.

ויש ליישב, על פי דברי האלשיך [אסתר ג, י-יא] שמפרש, כי המן קנה את היהודים, ומבאר היאך חלה המכירה, וז"ל, "אמנם אומר כי המקח וממכר נעשה בקנין גמור על פי דין התורה, וזהו כי הן כסף אשר אמר המן לשקול על ידי עושי המלאכה לא כסף טבוע היה כי אם חתיכות וגרוטאות, כמו שאמרו ז"ל בגמרא [ילקוט שמעוני רמז תתרנד], שהיה נותן לעושי מלאכת המטבעות, וידוע כי גרוטאות של כסף נקנין בקנין סודר, על כן לקיים המכר שלף המלך טבעתו מעל ידו שהוא מנא דכשר למקניא ביה, ונתן להמן לקנות הכסף שלא היו מטבעות הבלתי נקנים, כי אם כסף [שאינו] טבוע, וכאשר נקנה הכסף זכה המן בחליפיו, ואחר הגמור [הוגמר] המכר על ידי כן, אמר המלך להמן, הרי כי לי הכסף כי קנייתו, ועתה אני נותנו לך במתנה שתזכה בו על ידי רשותך, וזהו הכסף נתון לך והעם לעשות בו וכו'".

כא. רא"ש מסכת עבודה זרה [ה, יא]: "ההוא עכברא דנפל לגו חביתא דשיכרא אסריה רב לההוא שיכרא אמרוה רבנן קמיה דרב ששת לימא קסבר רב נותן טעם לפגם אסור. אמר להן רב ששת בעלמא סבר רב נותן טעם לפגם מותר והאי חידוש הוא דהא מימאס [מאס] ובדילי אינשי מיניה ואפ"ה אסריה רחמנא הילכך בטעם לפגם נמי אסור. תימה דהאי שיכרא וחלא דלקמן צונן הן למה נאסרו בנפילת עכבר. וכי אם נפל זבוב ביין צונן אסור, והלא העיד הרשע (מגילה יג, ב) שכך נהגו וזרקו ושותה. יש לומר ששהה בו זמן מרובה והוא ליה כמין כבוש ונפלט טעמו בשכר ובחומץ".

[אך עיין בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר [חלק א - יורה דעה סימן קנח], שדחה להלכה את ראיית החת"ס מהרא"ש].

ומעתה אתי שפיר היטב, דהיות והמן קנה את היהודים בגרוטאות של כסף, אם כן מתאים על כך לשון זה של 'אשקול' - שקילה, בשונה ממטבעות כסף שעליהם נאות יותר לומר לשון של מניין וספירה.

בעלי המלאכה נתנו את כספם להמן

הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך [ג, יא]

הוכיח מכאן מרן הגרי"ז [מגיל"א מבית לוי], כי המלך נטל מהמן את הכסף וקיים את המקח, והחזיר לו לאחר מכן את הממון, כנאמר הכסף 'נתון' לך, והיינו לשון נתינה מהמלך להמן, דאם לא כן היה צריך להאמר הכסף 'מחול' לך.

אכן ניתן לדחות את הראיה, ע"פ ביאורו המחודש של בעל החיי אדם^{כב}, דהנה אמירתו של המן היתה 'אשקול' על ידי עושי המלאכה, וביאר, דלהמן לא היה כל כך ממון, דרק עתה עלה לגדולה, ואף אם היה לו את סך העצום הזה, מכל מקום יאמר המלך שבודאי גנב הוא.

"אלא המן עשה ופיתה, שיתנו כל הבעלי מלאכה והאומנים סך כסף, כאו"א סך מסויים בכדי שלא יהיו בעלי מלאכה מישראל בעולם, והבטיח למלך להביא אל גנזיו מכל הבעלי מלאכה, ולכן אמר לו הכסף נתון מהבעלי מלאכה לך". ומעתה יש לומר, דהכתוב הכסף 'נתון' לך, היינו, שתהא נתינת הממון מבעלי המלאכה להמן שזכה בכסף.

המלך ויתר על הממון על מנת לסלק את היהודים מן העולם

הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך [ג, יא]

צריך להבין, אחשוורוש שהיה תאב ממון כמבואר בספורנו [תהילים עא, טז], שנקרא אחשוורוש הרשע 'מעול וחומץ', על שם תאוות הבצע שלו, ואם כן מידי דתימה הוא, שויתר על עשרת אלפים ככר כסף שהיה סכום עצום [ובחז"ל מובא, כי היה זה כל כספו וזהבו של המן הרשע].

ויש לבאר, דהנה בגמ' סנהדרין [כ, ב] מבואר, כי מזכויות המלך ליטול את כל האמור בפרשת המלך ובכללם ליטול ממון מהעם. והקשו התוס' וכן התוס' הרא"ש, דהלא מצינו במעשה נבות היזרעאלי שנתבע אחאב על מה שהפקיע

כב. נדפס מהגהות כת"י, בספר הזיכרון 'אדרת אליהו' [ע' קכז]

ממנו את כרמו, ואמאי, והלא היה זה מזכויותיו של אחאב ליטול כדין מלך ישראל, ותירצו התוס' בכמה אנפי.

ובתירוצ' א' כתבו התוס', "וי"ל דבפרשת המלך כתיב (שמואל א, ח) יקח ונתן לעבדיו ולא לעצמו".

וכן כתב התוסה"ר, "אי נמי, דוקא ונתן לעבדיו התיר הכתוב ולא לעצמו וכו', ואל תתמה שכן דרך תכשיטי מלכות שהוא נוטל כדי ליתן לעבדיו".

ומעתה יש לבאר, דהנה במה שקנה המן את היהודים, יש מן המפרשים שביארו, שהיה זה משום דינא דמלכותא דינא, דהמלך הקנה את היהודים להמן לעשות בהם כטוב בעיניו ובכלל זה שאת שללם לבוז, והנה דינא דמלכותא למדנו עתה כי זהו רק כאשר נוטל את הממון לצורך עבדיו ולא לצורך המלך, ומשום כך לא יכל המלך לקחת את כספו של המן דאז נמצא שמכח דינא דמלכותא נעשה הדבר בשביל עצמו, ואין זה מזכויות המלכות, ומשום כך ויתר על כספו של המן, על מנת לסלק את היהודים מן העולם, וכמבואר בחז"ל [מגילה טו, א] שאחשורוש שנא את היהודים כמשל התל והחריץ, ובמדרש [אסת"ר ז, כ] מבואר, כי אחשורוש שנא את היהודים יותר מן המן, ומפני זאת ויתר על הממון בכדי לסלקם.

האם הקב"ה ציווה על הגזירה

ככל אשר צוה המן [ג, יב]

יש לעיין בסתירת דברי המדרש [אסת"ר ז, כב] האם הקב"ה צוה על גזירת המן, דהנה איתא במדרש, "וַיִּקְרְאוּ סִפְרֵי הַמִּלֵּךְ וְגו' כָּל אֲשֶׁר צִוָּה הָמָן (אסת"ר ג, יב), כְּתִיב (שמות א, כב): וַיֵּצֵא פֶרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֶּן הַיְּלֹד הַיֵּאֲרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ וְגו', פֶּרְעֹה צִוָּה וְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא [הוא] לֹא צִוָּה וכו'. וְדַכּוּוּתִּיהָ כָּל אֲשֶׁר צִוָּה הָמָן, הוּא צִוָּה וְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא צִוָּה, הָמָן צִוָּה לְהַשְׁמִיד לְהַרְגַּ וּלְאַבֵּד, וְה' לֹא צִוָּה, וְמָה צִוָּה, יָשׁוּב מִחֲשַׁבְתּוֹ הִרְעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְּהוּדִים עַל רָאשָׁיו, וְכֵן הָיָה לִיָּהּ, וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ".

ויל"ע, מדוע נחשב שהקב"ה לא צוה על גזירת המן, הלא מובא במדרש [לעיל שם, יח] שהקב"ה כתב במגילה לאבדם, "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא לָמָּה לִי אָמָה שֶׁבִּשְׂבִּילָהּ הִרְבֵּיתִי אוֹתוֹתִי וּמוֹפְתֵי לְכָל הַקָּמִים עֲלֵיהֶם לְרַעָה (דברים לב, כו): אֲשֶׁר בִּיתָהּ מְאֻנָּשׁ זָכָר. מִיָּד אָמַר הַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשַׁטֵּן הֵבֵא לִי מְגִלָּה וְאֶכְתֵּב עָלֶיהָ כָּלֶיהָ. בְּאוֹתָהּ הִשְׁעָה הָלֹךְ הַשַּׁטֵּן וְהִבִּיא לוֹ מְגִלָּה וְכָתַב עָלֶיהָ".

אם כן מבואר, שהקב"ה כן צוה בגזירת כלייה על שונאיהם של ישראל, וצ"ע.

עכו"ם מצווים על מידות רעות

להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד
ושללם לבוז [ג, יג]

יש לדון, האם המן עבר על איסור מידת אכזריות.
יעויין בקובה"ע [ביאורי אגדות ד, ה] שכתב, שעכו"ם מצווה על מידות רעות,
עיי"ש.

ויש לתמוה, דהלא אינם כלולים בכלל ז' מצוות ב"נ.
וביאר בזה הגרא"ו, עפ"ד המהרח"ו [שערי קדושה], כי המידות טובות הינם
ההקדמה והבסיס לתורה. וא"כ י"ל דגם המידות מחייבות את הב"נ, הגם שאינם
חלק מהז' מצוות, היות והתשתית לקיום אותן המצוות שכן נצטוו זהו ע"י מידות
טובות.

וביותר יש לדון, דהמן היה מחוייב במצוות כאשה, לפי שהיה עבדו של
מרדכי, וראה חומת אנך לחיד"א [אסתר פ"ג], "ויגידו להמן לראות היעמדו דבריו,
אשר הוא יהודי וגופו קנוי", ולהלן הבאתי מקורות נוספים לכך. ואם כן פשיטא
שהיה מצווה באיסור מידות רעות.

המתרפה חבר הוא לאיש משיחית

כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים
ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו [ג, יד]

במדרש [אסתר"ר ח, ו] איתא, "פי אם החרש תחרישי (אסתר ד, יד), אם
תשתקי עכשו שלא ללמד סניגוריא על אמתך, סופך לשתק לעתיד לבוא ואין
לך פתחון פה, למה, שאף יכולה לעשות טובה בימיך ולא עשית".

משמעות דברי המדרש, שאסתר תיתבע על כך שיכלה להיטיב ולא הטיבה.
ובפשוטו יש להקשות מכאן על דברי הגאון, שביאר את טענתו של מרדכי,
כי גם המתרפה במלאכת ההצלה חבר הוא לאיש משיחית, ונחשב הוא כחלק
ממעשה ההשחחה.

ואילו בדברי המדרש משמע, כי אין תביעה על החבר לאיש משיחית, אלא
על כך שיכלה להיטיב ולא הטיבה.

ויש ליישב, על פי דברי הגאון בשנות אליהו [סוף זרעים, הובא בחפץ חיים],
המבאר את דברי המשנה באבות [ג, א] ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון,

וביאר בזה שדין זהו על גוף העבירה שעשה, והחשבון זהו על הדבר הטוב שיכל לעשות באותה העת שעבר את העבירה.

ומעתה י"ל, דמרדכי אמר לאסתר שבמשפט שמים יהיו עליה ב' תביעות, א' על כך שחברה בהתרפותה לאיש משחית. ב' על עצם ההטבה שיכלה להיטיב ולא עשתה זאת, כך שנמצא שדברי הגאון הינם על חלק 'הדין', ודברי המדרש הינם על חלק 'החשבון'.

הגאולה הפנימית

אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה [ג, כ]

כתב בפירוש הרמב"ם [למגילת אסתר, ב, יז], "צא וראה מעלת אותו הדור, שכולם ידעו והכירו שאסתר היא בת דוד מרדכי, ולא נמצא מי שימסור לאחשורוש כדי שיקבל ממנו בעד זה כבוד ויקר, ומשום כך היו ראויים להצלה". מבואר ברמב"ם, כי הזכות שעמדה לישראל להיגאל מיד מבקשי רעתם, היתה משום שלא היה בהם דילטורים ומספרי לשון הרע.

יש להוסיף בביאור הדברים^{כג}, דהנה, בגמ' מגילה [יג, א] איתא רבי יהודה אומר הדסה שמה ולמה נקראת שמה אסתר על שם שהיתה מסתרת דבריה שנאמר אין אסתר מגדת את עמה וגו'.

והדבר צריך עיון רב, דאף שדבר גדול הוא להסתיר את דבריה מכל מקום הלא שם מראה על מהות ומדוע נתכנתה אסתר דווקא על שם פעולה זו של הסתרת הדברים, וביותר, שהלא לדעת רב יהודה שמה המקורי הינו 'הדסה' ונתכנתה בשם 'אסתר' על שם הסתרת דבריה, והלא יש דברים בגו מדוע דווקא על שם פעולה זו נקרא שמה.

ויש לבאר בס"ד, עלפי"ד המהר"ל [גור אריה, שמות ב, י] שביאר את דברי חז"ל שמשם רבינו כשראה דליטורין בעם ישראל אמר שעתה מבין הוא מדוע בני בגלות ולא נגאלו.

וביאר המהר"ל, שעם ישראל דרגתו הינה מדריגה פנימית ונסתרת, שאמורה להסתיר את הדברים ולא לספרם בלשון הרע, ואזי כשעם ישראל יורד ממהותו הפנימית ומגיע לדרגה חיצונית של הולכי רכיל, אזי יורדים הם ונופלים לפני אומות העולם שמדרגתם חיצונית ומהותם זהו הגילוי, והגאולה צריכה להיות

כג. ונתבאר מזה בשירת הלוי [ע"ג, עיונים].

דווקא בדרגה הפנימית והנסתרת, וכל זמן שיש מספרי לשון הרע אזי חסר בדרגה הפנימית הנסתרת ואינם ראויים לגאולה משום שהינם בבחינת הגילוי ואומות העולם שולטים עליהם, מכיוון שנפלו ישראל במדרגתם, עכ"ד.

ומעתה יש לבאר היטב, דאסתר שעל ידה באה גאולת עם ישראל, היתה צריכה להיות בבחינה פנימית נסתרת ורק על ידי כך תתכן גאולה מאומות העולם, ומשום כך, כאשר עמדה והסתירה את עמה ואת מולדתה אזי גילתה בעצמה את הפנימיות וההסתר וזכתה להיות גואלת עם ישראל, ומיושב היטב מה שהקשנו מדוע על מעשה זה של הסתרת עמה ומולדתה נקרא שמה 'אסתר', ולמבואר אתי שפיר, משום שדווקא על ידי שהסתירה זכתה להוות את גאולת עם ישראל בימי אחשוורוש.

ומעתה יאירו שבעתיים דברי הרמב"ם שזכות גאולת ישראל היה משום ששמרו את לשונם, דהיות ומדרגתה של אסתר היתה משום שמסתירה את דבריה, אם כן על מנת שיגאלו ישראל היו צריכים להיות שייכים למדרגה זו, ומשום כך דווקא זכות זו עמדה להם לישועתם מן הצר הצורך.

האם דין הרוגי מלכות נוהג אף באומות העולם

ושללם לבוז [ג, יג]

יש לעיין, דהנה נחלקו הראשונים, האם הדין של הרוגי מלכות נכסיהם למלך [סנהדרין מח, ב] נאמר רק במלכי ישראל, או גם במלכי אומות העולם.

דעת רש"י [סנהדרין מח, ב] כי נכסי הרוגי מלכות למלכות נאמר רק במלכות ישראל.

ואולם הרשב"א [ח"א אלף קנט ועוד] נוקט, כי נכסיהם של הרוגי מלכות שייכים המה למלך אף בהרוגי מלכות אומות העולם.

ומעתה תיקשי, דהיות ואחשוורוש גזר על היהודים מיתה כאשר נתן רשות להמן לעשות ביהודים כטוב בעיניו, אם כן מדוע גזר המן 'ושללם לבוז', והלא היו צריכים נכסי שונאיהם של ישראל, להגיע לאוצר המלוכה לדעת הרשב"א.

ויש לומר, דהנה הגרי"ז [הובא במגיל"א מבית לוי] נקט, כי אחשוורוש מכר את היהודים להמן תמורת י' אלפים ככר כסף, והיו קניינו של המן, ועיי"ש.

ומעתה יסבור הרשב"א, שלא היה זה בגדר של הרוגי מלכות, אלא היו היהודים קנויים להמן לעשות בהם כרצונו, ושוב אין זה הרוגי מלכות כל עיקר.

הוכחה הלכתית שהוכיח הרש"ש

פתשגן הכתב [ג, יד]

לימוד הלכתי נפלא למד מפסוק דידן הרש"ש בהגהותיו למסכת סנהדרין [כא, ב], והוכיח כשיטתו, כי הספר תורה היוצא עם המלך בכל דרכיו ותלוי בזרועו, אינו ס"ת כפשוטו, מאחר דאסור לתלות ס"ת על הזרוע [ברכות כד, א], אלא הינו ספר הכולל את עיקרי תורת משה.

וז"ל – "ולולי דמסתפינא הייתי אומר, דס"ת שניה לא היתה תורה שלמה, אלא מספר המצות בקוצר וכו', ואשר העירני לזה הוא שתרגם אונקלוס – משנה התורה "פתשגן אורייתא", ופתשגן הוא תורף הענין, כמו פתשגן הכתב דמגילת אסתר, לדעת רוב המפרשים".

ונראה להביא ראיה מעלייתא לדברי הרש"ש, כי ספר התורה שכותב המלך ותולה בזרועו, אינו אלא פתשגן, ואינו כולל את חמישה חומשי התורה בשלימותם, מדברי הדעת זקנים מבעלי התוספות [דברים יז, כ], "ושמעתי כי אותו ס"ת התלוי בזרועו לא היה כתוב בו כי אם עשרת הדברים, ולפי שיש מן אנכי עד לרעך תרי"ג אותיות כנגד תרי"ג מצות קרוי ס"ת".

פרק ד'

מהיכן ידע מרדכי על הגזרה

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה [ד, א]

ופירש רש"י על אתר, שבעל החלום הגיד לו. ובגמ' [מגילה ז, א] הוכיחו מכך שהמגילה נכתבה ברוח הקודש. ובאסת"ר [ז, יח] איתא, דאליהו הוא זה שאמר למרדכי.

אמנם בפירוש הרמב"ם המיוחס על מגילת אסתר [ג, יד] נראה באופן אחר, דכאשר יצא המן מבית המלך ופתשגן הכתב בידו, אחר דין ודברים שהיה לו עם מרדכי, "צחק עליו המן ואמר, "אתה מביא קומץ מן הסולת אחרי שכבר שלמנו מחירכם עשרת אלפים ככר כסף? וכבר נתתי אותם לאבדכם, והרי נוסח האגרת שכתבתי על אודותיכם והוצאתי לפועל עליכם". מיד נפלה על מרדכי אימה גדולה. והושם הנוסח על שער הארמון, והיא זו שלקח מרדכי והכניסה לאסתר, כמו שנאמר, ואת פתשגן כתב הדת".

אם כן לדעת הרמב"ם, המן הוא זה שגילה למרדכי על דבר הגזירה.

על איזה חטא נתבעו ישראל בימי המן

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה [ד, א]

בגמ' במגילה [יב, א] מובא, ששאלו תלמידיו של רשב"י את רבם, מפני מה נגזירה גזירת כלייה על שונאיהם של ישראל באותה העת, ומתחילה השיבו, דלפי שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אולם מסקנת הגמ' נראה, כי זהו לפי שנשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר.

אמנם ישנם ראיות בהרבה מפרשים, שהטעם שנהנו מסעודת הרשע, לא נדחה לגמרי.

והנה איתא במדרש [אסת"ר ז, יג] "רץ אליהו זכור לטוב בְּהִלָּה אֶצֶל אֲבוֹת הָעוֹלָם וְאֶצֶל מֹשֶׁה בֶּן עֲמֶרֶם, וְאָמַר לָהֶם עַד מָתִי אֲבוֹת הָעוֹלָם רְדוּמִים בְּשָׁנָה וְאִי אַתֶּם מְשֻׁגָּחִים עַל הַצָּרָה שֶׁבָּנִיכֶם שְׂרוּיִין בָּהּ, כִּי מִלֵּאכֵי הַשָּׁרָת וְחִמָּה וּלְבָנָה וְכוּכָבִים וּמַזְלוֹת וְשָׁמַיִם וְאָרֶץ וְכָל צָבָא הַמָּרוּם בּוֹכִים בְּמֶרֶץ, וְאַתֶּם עוֹמְדִים מִנְּגִיד וְאֵינְכֶם מְשֻׁגָּחִים. אָמְרוּ לוֹ מִפְּנֵי מָה, אָמַר לָהֶם מִפְּנֵי שֶׁנִּהְנֵנוּ מִסְּעוּדָתוֹ שֶׁל אַחֲשֻׁרוּשׁ, וּבַעֲבוּר זֹאת נִגְזְרָה עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה לְכַלּוֹתָם מִן הָעוֹלָם וּלְאַבֵּד אֶת זְכָרָם".

חזינן, שהגזירה בימות אחשורוש היתה על כך שנהנו מהמשתה, ולא נדחו לחלוטין דברי תלמידי רשב"י [מגילה יב, א]

ובמדרש פנים אחרים [נוסח א, א] איתא, ומרדכי ידע את כל אשר נעשה. ידע לרפאות את המכה, ידע מאיזה חטא לקו, על שאכלו בישולי גוים".

ביאור נפלא היאך הותר למרדכי ללבוש שק ואפר

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר [ד, א]

וברש"י כתב, דבעל החלום הגיד למרדכי את גזירתו של המן.

מצאתי פירוש נפלא בספר 'ויכתוב משה' [פרשת תצוה, לרבי משה ב"ר שמעיה, נדפס בשנת תר"ס], דהנה בילקו"ש [אסתר, רמז תתרנ"ו] מובא משא ומתן בין מרדכי לאסתר שביקשה שיצומו עליה ישראל, "ענה מרדכי ואמר לאסתר, איני יכול לבטל מגלת תענית שכתוב בה מר"ח ניסן ועד יומין י"ח דלא למספד בהון, ואת אמרת גזור תענית בי"ד ובט"ו ובי"ו שקרב עומר התנופה, שלחה ואמרה ליה אתה הוא זקנן של ישראל, אם אין ישראל בעולם מה המצות יפים, אם ישראל אינם למה תורה".

ומעתה קשיא לרש"י, היאך מרדכי עוד קודם שהשיבה לו אסתר בטענה ניצחת, שאם אין ישראל אין תורה ומצוות, אם כן היאך קרע מרדכי את בגדיו ולבש שק ואפר ותענית ביום י"ג בניסן, והלא נקט שבמגילת תענית אסור לצום מר"ח ניסן. ובהכרח, כי מרדכי התגלה לו בחלום גזירת המן, ואם כן מותר לצום תענית חלום, ולא היה כל טענה על מרדכי, ורק כאשר ביקשה אסתר שכלל ישראל יצומו עליה, על כך שאלה מה נעשה עם מגילת התענית שאוסרת להתענות, והשיבה אסתר את שהשיבה, ואם כן מובן מה הכריח את רש"י שדווקא בעל החלום הוא זה שגילה למרדכי, ודפח"ח.

אחשורוש הכשיל את ישראל בשעטנז ותשובת המשקל על כך

שק ואפר יוצע לרבים [ד, ג]

הנה מבואר במפרשים, כי כל דברי הצומות וזעקתם היה תיקון לחטאים שחטאו ישראל במשתה המלך, באכילה ושתייה.

וצריך להבין, מהו התיקון של שק ואפר אשר הוצע לרבים.

והנה ראיתי בספר 'אמרי משה' [רפפורט, תרמ"ט], שביאר כי אחשוורוש כל תוכן מחשבות ליבו במשתה, היה להחטיא את ישראל ככל האפשר, על מנת שלא יבנה בית המקדש.

ובמיטות שהיו חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן, הכשיל את ישראל בעוון שעטנז, וכפי דפרש"י במגילה [א,ו], "חור כרפס ותכלת - מיני בגדים צבעונים פירס להם למצעות: אחוז בחבלי בוץ וארגמן - מרוקמים בפתילי בוץ וארגמן אותן פרס להם על גלילי כסף ועל עמודי שש: מטות זהב וכסף - ערך לישב עליהם לסעודה", עכ"ד.

ומעתה יתכן להוסיף, שתשובת המשקל על עוון השעטנז, היה בכך שלבשו ישראל שק ואפר אשר יוצע לרבים, ובמדרש [פנים אחרים נו"ב פ"ד] מבואר גם כי ישנו על השק ואפר, ולשון 'יוצע' הינו גם מלשון 'מצעות', ולמבואר אתי שפיר, שבאו לתקן את חטא הסבתם על מיטות השעטנז במשתה.

היאך כלולים חמשה חומשי תורה במילים מזה ומזה

לדעת מה זה ועל מה זה [ד, ה]

בגמ' מגילה [טו, א], "לדעת מה זה ועל מה זה, אמר רבי יצחק שלחה לו שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה, דכתיב בהן [שמות לב, טו] מזה ומזה הם כתובים".

והנה יש להקשות, דהלא בכתוב נאמר מטבע לשון זה, כלפי עשרת הדברות, "ושני לחת העדת בידו לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים".

ואם כן, היאך נרמז בזה שעברו ישראל על כל חמשה חומשי תורה. ויש לבאר, דהנה כתב רש"י [שמות כד, יב] בשם הרס"ג, כי עשרת הדברות כוללים את כל התורה^{כד}.

ומעתה אתי שפיר, דהגם שנקטה אסתר במטבע לשון הנאמר על עשרת הדברות, מכל מקום שאלתה היתה האם עברו ישראל על חמשת חומשי התורה, הכלולים בי' הדברות.

כד. וכן כתב הרמב"ן [שם]. ויש להביא ראיה לזה מדברי הבעה"ט [פרשת האזינו], "וינקו דבש מסלע" - חסר יו"ד, מיו"ד דברות יונקת כל התורה".

גאולת ישראל ע"י אסתר הגם שסיכנה עצמה ובדברי המהרש"א

**כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים
ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו וגו' [ד, יד]**

יש לעיין טובא, היאך נסבבה הגאולה ע"י אסתר שמסרה את נפשה בסכנה עצומה, להיכנס לחצר הפנימית שלא כדת, ומבואר במדרשים שהמלך כעס עליה וחפץ להורגה.

והלא כתב המהרש"א [ב"ק סא, א], דאין נסבבת גאולה ע"י אדם שמסכן את עצמו, ומבאר בזאת את מה שלא אמר דוד המלך את דבר ההלכה בשם שלושת הגיבורים שסיכנו עצמם בבוקעם תוך מחנה ארם, לשאול הלכה מיושבי שער בית לחם. והיינו טעמא "ונראה דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ואלו שסמכו עצמם על הנס לילך במקום סכנות נפשות אין ראוי לעשות נס וגאולה על ידיהם, ואף על גב דשליחי מצוה אינם ניזקים, היכא דשכיחא היזיקא שאני, כדאמרינן בפ"ק דפסחים", ע"כ.

ומעתה תיקשי, דהלא אסתר גם סיכנה עצמה, והיאך התרחשה גאולת כלל ישראל ממות לחיים על ידה.

וצריך לומר, א' דעשתה זאת עפ"י ציווי של נביא המוחזק לכך, והיה זה מעשה המותר על פי דין.

ב' דהיות ובלא"ה היתה נמצאת בסכנה של 'ואת ובית אביך תאבדו', אם כן אין שוב זה נחשב שהכניסה עצמה לסכנה, היות וקיימת ועומדת היא בתוך סכנת גזירת כליה של להט החרב המתהפכת, ואדרבא עשתה בזאת פעולה של הצלה לה ולעמה.

ולכו"ע במקום שהאדם עצמו בסכנה מותר לו לסכן עצמו ולמסור את נפשו, וכפי שחזינן בהרוגי לוד, שמסרו את נפשם על מנת להציל את כלל ישראל [ועיין בר"ח שם].

[ובשו"ת שבות יעקב [א, יג] פסק, שבמקום שיש ספק הצלה אין חוששין לחיי שעה, ומותר לאדם לסכן עצמו בניתוח שאם יצליח יחיה במשך שנים רבות, ואם יכשל אזי ימות לאלתר].

ואם כן בנידון דנן, שהיה גזירת כליה שאסתר היתה בתוכה, אם כן שוב היה מותר לה לסכן עצמה על חיי שעה [וראיתי סברא זו].

עו"ל, דהנה הפנ"י [ב"מ נט, א] כתב על דברי הגמ', שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, דהגם שאסור לאבד עצמו לדעת, מכל מקום היות וחז"ל התירו לו להפיל עצמו לכבשן האש, שוב אינו נחשב כמאבד עצמו.

ומעתה י"ל, דהיות ומרדכי שהיה נביא ציווה על אסתר להיכנס ולסכן את עצמה בבואה אל המלך, להתחנן לפניו על עמה ומולדתה, שוב אין בזה כלל איסור של מאבד עצמו לדעת, הואיל ועשתה זאת על פי הוראת חכם.

גדר התענית שגזרה אסתר

צומו עלי ואֵל תאכלו ואֵל תשתו שלשת ימים [ד, טז]

ידועה ומפורסמת הקושיא, דלכאורה כפילות דברים שנינו כאן, דאם יצומו ישראל ממילא לא יאכלו ולא ישתו.

ונראה לבאר עפ"י מה שנקטו האחרונים, דישראל אשר בשושן אכלו בליל פסח [שהיה זמן הצום] כזית מצה.

דהנה בגמ' מגילה [טו, ב] דרשו על הפסוק – 'ויעבור מרדכי', כי העביר מרדכי הצדיק את יום הפסח בתענית.

והקשה היערות דבש, דלכאורה היה לגמ' לומר, שביטל מרדכי את מצוות אכילת מצה דליל פסח.

ותירץ הערוך לנר [יבמות קא, ב], שגדר התענית שקיבלו על עצמם היה כתענית יום כיפור, כלומר, להתענות ולא לבטל את העינוי וביטול העינוי הינו בכותבת, ולכך יכלו לאכול כזית מצה, ולא ביטל מרדכי את מ"ע דמצה.

ומסופר שהגאון רבי חיים עוזר זצ"ל אמר תירוץ זה [של הערוך] קמיה דמרן החזו"א זצ"ל, והשיב לו החזו"א שפירוש זה נסתר להדיא מגמ' ביבמות [קא, ב], דשם איתא, דר' מאיר מביא מעשה באחד שנפל לבור ועלה לאחר ג' ימים, ואמרו לו אין מזכירין מעשה ניסים, והקשתה הגמ' מאי מעשה ניסים – אם נאמר שלא אכל ושתה ג' ימים אין זה נס, שהרי אסתר גזרה על כל היהודים לצום ג' ימים, ומכאן שאין זה נס.

וטען החזו"א, דאם אכלו בליל הסדר כזית, מה הראיה למעשה שאחד נפל לבור הגדול, הרי בזמן אסתר אכלו מעט, בעוד שבבור לא אכל כלל. ומוכח בזה, כי היהודים אשר בשושן צמו ממש ולא אכלו כלל ג' ימים.

ומעתה לדעת הערוך לנר, שאכלו ישראל כזית מצה, אם כן ביקשה אסתר שזה יהיה תוכן קבלת התענית דומיא דיום כיפורים, דמחד יצומו – 'וצומו עלי', ומאידך תוכן התענית הינו בכך, שלא יאכלו ולא ישתו ויבטלו את מצות התענית, ומכל מקום אכילת מצה בכזית, אין זה סתירה למצות הצום.

ההיתר לאסתר לסכן את עצמה

וכאשר אבדתי אבדתי [ד, טז]

יש לעיין, היאך הותר לאסתר לסכן את עצמה בסכנת מוות, הלא ידוע מאמרם שהמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב.

ויש לבאר, דהנה הפנ"י [ב"מ נט, א] כתב על דברי הגמ', שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, דהגם שאסור לאבד עצמו לדעת, מכל מקום היות וחז"ל התירו לו להפיל עצמו לכבשן האש, שוב אינו נחשב כמאבד עצמו.

ומעתה י"ל, דהיות ומרדכי שהיה נביא ציווה על אסתר להיכנס ולסכן את עצמה בבואה אל המלך, להתחנן לפניו על עמה ומולדתה, שוב אין בזה כלל איסור של מאבד עצמו לדעת, הואיל ועשתה זאת על פי הוראת חכם.

כה. ובשו"ת אפרקסטא דעניא [ד, שע] הביא, דלא מצינו בפירוש כלל זה בחז"ל, דהמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב, ועיי"ש. ועיין בעבודת עבודה להגר"ש קלוגר [ע"ז יח, א].

פרק ה'

החיסרון בקריאת אחשוורוש בתואר כלב

ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית נוכח בית המלך [ה, א]

ובגמ' במגילה [טו, ב], "ותעמד בחצר בית המלך הפנימית, א"ר לוי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה, אמרה [תהילים כב, ב] אלי אלי למה עזבתני, שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון, או שמא על שקראתיו כלב, שנאמר [תהילים כב, כא] הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, חזרה וקראתו אריה, שנאמר [תהילים כב, כב] הושיעני מפי אריה".

וכבר תמזהו המפרשים, מדוע נענשה אסתר בכך שקראתו לאחשוורוש הנבזה בתואר – כלב.

ובפירוש הרמב"ם למגילה [פ"ד] כתב, "מיד הרגישה שנתסלק האור ממנה, ותירא ותבהל ותאמר, "שמא טעיתי בלשוני, שקראתי אותו בשם כלב, והקב"ה חלק מכבודו לבשר ודם [ראה ברכות נח, א], ולכן נסתלק ממני האור וכו'".

הרי שנענשה אסתר, על כך שלא חלקה כבוד למלכות, ומצינו שגם כלפי מלכים רשעים צריך לכבדם, וכפי שמשה רבינו ואהרן חלקו כבוד לפרעה הרשע [ראה רש"י שמות ה, ג יא, ח], ומקור הדברים במדרש רבה [שמות ה, טו], "ללמדך שנהגו בו כבוד, ללמדך שחייב אדם לחלוק כבוד למלכות".

ובמדרש שמו"ר [ז, ג], "ואל פרעה מלך מצרים וכו', אמר להן הקב"ה היו נוהגין בו כבוד, וחילקו כבוד למלכות, אף על פי שאני צריך לעשות בו את הדין, למקורות נוספים בהם מצינו שחלקו כבוד למלכות ראה הערה י".

כו. במדרש תנחומא [בא פסקא ז'] מובא, "לומר לך שבשעה שאמר ליה פרעה אל תוסף ראות פני, אמר ליה משה כן דברת, לא אוסיף עוד ראות פניך ולא נצא מכאן עד שירדו כל עבדיך אלה אלי וגו', מכאן שחלק משה כבוד למלכות, שלא אמר ליה אתה וכל עבדיך, אף הקב"ה צוה למשה ולאהרן לחלוק לו כבוד, שנאמר וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה, ויוסף חלק כבוד למלכות בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה (בראשית מא), יעקב חלק כבוד למלכות ויתחזק ישראל וישב (שם מח), אליהו חלק כבוד למלכות ויד ה' היתה אל אליהו וגו' (מלכים א יח), חנניה מישאל ועזריה חלקו כבוד למלכו וכן דניאל".

נס ההצלה נגרם ע"י מעלת הבטחון

ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עומדת בחצר נשאה חן

בעיניו [ה, ב]

המדרש אסתר"ר [ט,א], מתאר את כניסתה של אסתר אשר לא כדת לפני המלך, "וישׂא עיניו וירא אסתר עומדת למוול פניו, ותבער בו חמתו מאד על אשר הפרה תורתו ותבוא לפניו בלא קריאה. ותשׂא אסתר את עיניה ותרא את פני המלך והנה עיניו פאש בוערות מרב החמה אשר בלבו, ותפר המלכה את קצה המלך ותתבהל מאד ותפג רוחה, ותשם ראשה על הנערה הסומכת ימינה, וירא אלהינו ויחמל על עמו, ויפן לצער היתומה אשר בטחה בו, ויתן לה חן לפני המלך, ויוסף יפי על יפיה, והדר על הדרה".

חזינו, שזכותה של אסתר להושיע את ישראל מיד איש צר ואויב, לא היתה מכח המסירות נפש וצדקותה, אלא מחמת 'אשר בטחה בו' בהי"ת, מכח שלימות בטחונה.

והשלמות הדברים מובא במדרש [אסתר"ר, ח,ז] על בטחונה של אסתר בתפילה שנשאה קודם כניסתה, "ואתה אבי תומים עמד נא לימין היתומה הזאת אשר בחסדך בטחה, ותנה אותי לרחמים לפני האיש הזה כי יראתיו, והשפילהו לפני כי אתה משפיל גאים".

כמה הוא שיעור נתינה למלכה

מה לך אסתר ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש [ה, ג]

הרמב"ם בפירושו למגילה [ה, ז] כתב, דדרך השליטים לתת שליש מלכות, ואילו אחשוורוש הסכים לתת עד חצי המלכות.

ובספר יוסף לקח [ג, ה] כתב, שאצל אומות העולם הדרך הוא ליתן עד חצי המלכות, עיי"ש בב' פירושיו.

ואמנם חז"ל בגמ' במגילה [טו, ב] וכן הוא בתרגום וברש"י על מגיל"א [ה, ג] פירשו, שהכוונה שנותן לה מלבד דבר שחוצץ במלכות והוא בניין בית המקדש.

עלייתו של המן לגדולה היתה מחמת ריבוי

עשרו ובניו

ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו

המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך [ה, יא]

יש להבין, מדוע מכליל המן בדבריו את פרשת גדולתו ורוממותו ע"י המלך, בד בבד, עם כבוד עושרו ורוב בניו, ומה שייכות יש בין הדברים.

ויש לבאר היטב, עפ"ד המדרש [אסת"ר ז, ה] שהסיבה בעבורה גידל המלך את המן הרשע, היה זה בעבור ריבוי ממונו, וכבוד בניו, וז"ל המדרש, "רבי פנחס אמר, שני עשירים עמדו בעולם, אחד לישראל ואחד לעובדי כוכבים, ולא עמד להם ממונם אלא לרעתם, קרח בישראל וכו', והמן בעובדי כוכבים, לקח אוצרות מלכי יהודה. וכיון שראה המלך את עשרו ועשרת בניו לפניו שרים, עמד וגדלו ורוממו, הדא הוא דכתיב אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו".

נמצינו למדים, כי סיבת גדולתו של המן ע"י המלך, היתה מחמת רוב עושרו, ועשרת בניו שהיו משרי המלך.

אם כן מובן, מדוע המן משלב בדברי עלייתו לגדולה את כבוד עושרו ורוב בניו, מחמת שהמה היו הסיבה לכך שהמלך חפץ ביקרו, ואם כן סיבות אלו קיימות ועומדות, ומשכך וודאי שהמלך ימשיך לנשאו ולרוממו.

כבודו של המן מחמת עושרו

ויספר להם המן את כבוד עושרו ורוב בניו [ה, יא]

הנה, הקדים המן את כבודו לעושרו, בעוד שאצל אחשורוש נאמר [לעיל א, ד] בהראותו את 'עושר כבוד' מלכותו, הרי שקדמה העשירות לכבוד.

והרב יהודה ן' שושן תירץ [הובא במנות הלוי לעיל [א,ב,ג]], כי כבודו של המלך אינו מפני עושרו, רק העושר בא לו מצד הכבוד הראוי לו, אולם בהמן פיו הכשילו שסיפר כבוד עושרו, כי אין כבודו רק מפני עושרו, כי העושר מכסה מומיו, עכ"ד.

יש להביא ראיה נוספת מדברי חז"ל [אסת"ר ז, ה] האומרים, כי בחירתו של המן לגדולה, היתה בעבור עושרו וריבוי בניו.

עוד יש לומר, דהנה הגאון בפירושו למגילה עה"פ [ג, א] גידל המלך אחשורוש את המן בן המדתא, ופירש הגאון, שהמלך גדלו בממון אחר שמינהו למשנה למלך, וכפי שמצינו אצל הכהן הגדול שמגדלים אותו בממון אחיו.

ומעתה י"ל, דאצל המן היה עניין מיוחד בעושרו, שלא היה זה עשירות בלבד, אלא עשירות הבאה ממתנת המלך, כי אדם שמקבל מהמלך דבר פשוט מאוד, יתהלל בו לפני רזנים כי זוהי מתנת המלך, ק"ו שהמן שזכה לריבוי

עשירות ממתת יד המלך, וודאי שהיה כבוד בעושר כה גדול, ולכך הקדים כבוד עושרו, שעיקר הדבר הוא כבוד המלך בנתינת הממון לו. ובשונה מאחשורוש שכבודו לא היה מחמת שקיבל זאת ממלך אחר, אלא מחמת עצמו שהוא מלך, ובנוסף יש לו גם ריבוי ממון.

כח הדיבור

אף לא הביאה אסתר המלכה אל המלך כי אם אותי [ה, יב]

במדרש [אסת"ר ט, ג] איתא, "ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה וגו' (אסתר ה, יב), אך בעה הם שפתחו בָּאָף וְאָבְדוּ בָּאָף, וְאָלוּ הֵן: נָחַשׁ, וְשָׂר הָאוֹפִים, וְעֵדֶת קִנְחָה, וְהֶמֶן. נָחַשׁ, דְּכָתִיב (בראשית ג, א): אָף פִּי אָמַר אֱלֹהִים. שָׂר הָאוֹפִים, דְּכָתִיב (בראשית מ, טז): אָף אֲנִי בַחֲלוּמִי. עֵדֶת קִנְחָה, דְּכָתִיב (במדבר טז, יד): אָף לֹא אֶל אֶרֶץ. הֶמֶן, דְּכָתִיב: אָף לֹא הִבִּיֵּא אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה".

חזינן בזאת, את כוחו העוצמתי של הדיבור, דמשום שהמן פתח במילה 'אף', משום כך נענש בחרון אף וזעם, וזוהי מעלת הדיבור לטוב ולמוטב, כפי שמוכח ממקומות רבים.

האם המן נשא את כל אוצרותיו על ליבו

וכל זה איננו שוה לי [ה, יג]

בגמ' במגילה [טו, ב] דרשו, "וכל זה איננו שוה לי, מלמד שכל גנזיו של אותו רשע חקוקין על לבו, ובשעה שרואה את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי".

יש להבין, היאך יתכן שכל גנזיו של המן שנישאו המלך בממון [כמבואר בפי' הגר"א], אם כן היאך יתכן שכל ממונו היה על לבו.

ומצינו בתוס' חכמי אנגליה [מגילה, שם], "שכל גנזיו חקוקין על לבו – אבן טובה או כסף, או זה היה נושא כנגד לבו, והיה מצויר בו מקום אוצרותיו היכן הוא".

אמנם המהר"ל באור חדש [ה, יג] כתב, "נראה דלאו דוקא שהיתה חקוקים על לבו, רק כי היו כל גנזיו תמיד בלבו, והיה לבו תמיד על עושרו, ולא סר מחשבתו מן האוצרות של כסף, ומלמד לך כי אוהב כסף היה תמיד כז".

האדם נמצא היכן שמחשבותיו נתונות

וכל זה איננו שוה לי [ה, יג]

המהר"ל באור חדש [ה, יג] כתב, "נראה דלאו דוקא שהיתה חקוקים על לבו, רק כי היו כל גנזיו תמיד בלבו, והיה לבו תמיד על עושרו, ולא סר מחשבתו מן האוצרות של כסף, ומלמד לך כי אוהב כסף היה תמיד".

יש לבאר בזה, עפ"י מה שכתב בצוואת הריב"ש [לבעל שם טוב], "תיכף כשיחשוב בעולם העליון הוא בעולמות עליונות, שכמו שאדם מחשב שם הוא".

הרי שיסד הבעש"ט, שבמקום ששכלו של אדם שואף ואפוף מחשבות, ניצב הוא בעצם ישותו במקום מחשבתו.

ואם כן המן שהיה בכל מאודו דבוק בממונו אשר לא סרה מחשבתו ממנו, נחשב הדבר כי אוצרות ממונו היו בליבו אשר הוא חלק מעצמיותו של המן הרשע, ולכך יכל להצביע כנגד ליבו היות ונמצא הוא במקום אוצרות ממונו.

העץ היה מתוקן ועומד

ויטב הדבר בעיני המן ויעש העץ [ה, יד]

יל"ע למה שיסד הגאון [בראשית א, אכח], שישנו הבדל בין יצירה לעשייה, שעשייה פירושו גמר ותיקון הדבר על שלימותו.

ואם כן יל"ע, דלכאורה היה צריך להיות כתוב לגבי המן, שאחר שקיבל את עצת חכמיו לתלות את מרדכי על העץ, אם כן עליו היה מקודם לתקן את העץ ורק לאחר מכן ל'עשותו', היינו שלימות וגמר הדבר.

ויש לבאר, עפ"י המבואר בחז"ל שהעץ כבר היה מתוקן מקודם לכן, או שנטלו מביתו, או ששלח לו זאת בנו מנסרי הקרשים בתיבת נח, ומכל מקום, העץ עצמו כבר היה מוכן ולא היה נצרכת עשייה להכינו בגובה זה, ומשום כך – 'ויעש העץ', העמידו בתיקונו ובשלימותו, על מנת לבוא אל המלך ולומר לו לתלות את מרדכי על העץ.

כת. הובא בחומש הגר"א [פרשת כי תשא].

חכמי המן היו טפלים לזרש

ותאמר לו זרש אשתו וכל אהביו [ה, יד]

וברש"י, "אמרה אומה זו נמשלו לכוכבים ולעפר כשהם יורדים יורדים עד לעפר ושהם עולים עולים עד לרקיע ועד הכוכבים".

ויש לעיין כט, מדוע פרש"י שזרש היא זו אשר אמרה את דברי חכמה הללו, והלא בפסוק מבואר שאמרו לו חכמיו וזרש אשתו, ומדוע נקט רש"י שדווקא זרש היא זו שאמרה את זאת להמן.

ובאמת בדקדוק הכתובים מבואר נמי שהדגש הינו על זרש, 'ותאמר' לו זרש אשתו וכל אוהביו, ולא נאמר 'ויאמרו', ויש לבאר בזה.

ויתכן לבאר, דבמדרש [אסת"ר ט, ב] מבואר, כי זרש היתה חכמה מכל יועצי המן, "וַיָּבֵא אֶת אֲהֲבָיו וְאֶת זָרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וְגו' (אסתר ה, ג י), וּבְכֻלָּם לֹא הָיוּ יוֹדְעִים לְתֵת עֲצָה בְּזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ, שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחֲמִשָּׁה בְּעֲלֵי עֲצָה, כְּמִנְיָן מֵאוֹת הַחֲמִיָּה".

ומעתה, יתכן שלכך הדגיש רש"י שדווקא זרש היא זו שאמרה את הדברים הללו, שכן היא היתה ראש היועצים אשר לו, ובוודאי הדברים הללו יצאו מפיה והסכימה להם, ובלא הסכמתה לא היו אומרים כן אף שאר יועצי המן וחכמיו.

פרק ו'

מדוע המן לקח את העץ מבית המקדש

ויתלו את המן על העץ אשר הכין לו [ו, ד]

בגמ' מגילה [טז, א] תנא, לו הכין.

הקשה הטורי אבן [מגילה, שם], דמאי קמ"ל בזה, שאשר הכין לו, ואם בא ייתור לשון זה לומר, שלבסוף נתגלגל הדבר שנתלה המן עצמו על אותו העץ שהכין למרדכי, הלא אין צורך לדרשה זו, היות ובהדיא נאמר כן בכתובים. ויתירץ הטורי אבן, שכבר משעה שהכין את העץ כבר נגזר עליו שיתלה עליו, ולא לאחר מכן היות וכבר נדדה שנת מלכו של עולם, ונהפכה מחשבתו הרעה של המן על ראשו.

ונראה ליישב בס"ד באופן נאות, דהנה החיד"א [חומת אנך ג, יב] כתב דבר מופלא, דהמן נטל עץ מבית המקדש על מנת לתלות את מרדכי, ותמוה, דכלום אין עצים מלבד בית המקדש.

אלא מבאר החיד"א, דבשטר מכירתו של המן היה כתוב דאם ימרוד בו "יתנסח אע [עץ] מביתיה, וזקיף יתמחא עלוהי", ופחד מזאת המן, וביקש עץ שאינו שלו, ומטעם זה נטל עץ מבית המקדש שהינו הקדש ושוב אינו שלו, ואם כן לא יתקיים בו דין תלייה שחרץ על עצמו, אמנם רוח הקודש אומרת 'העץ נתון לך' והרי הוא שלך, ויתקיים מה שכתוב בשטר וכמשפטך אשר אתה חרצתל.

ובזה מבאר את דברי התוספתא, אשר הכי לו – תנא לו הכין, כלומר, דבהכנה זו הוציאו לחולין וקנאו להיות שלו ויתקיים מה שכתב בשטר על עצמו, עכ"ד.

ומעתה יש ליישב במישור קושיית הטורי אבן, דכוונת הגמ' 'על העץ אשר הכין לו – לו הכין', באה דרשה זו לבאר, היאך נגזרה הגזרה על המן להתלות על אותו העץ שהכין, והלא בשטר מכירתו נאמר שיתלה רק על עץ השייך להמן, וכאן היה זה עץ של הקדש מבית המקדש, אלא, דהיות והכין המן בעצמו את

ל. ובה מתיישב מה שתמהתי מעודי, במה שכתבו התוס' [מגילה יג, ב], "הכסף נתון לך – גימטריא דהכסף עולה הע"ץ רמז לו שיתלה עליו". וצריך ביאור, לשם מה בא רמז זה, אכן למבואר בחיד"א ניהא, דבזה רמזו לו שמן השמים מקנים לו את העץ מביהמ"ק שיצא לחולין, ועי"כ יוכל להתלות עליו כדין עץ הפרטי של המן.

העיץ מעל בו והוציאו לחולין וקנאו להיות שלו, ושוב נתקיים מה שכתב בשטר מכירתו על עצמו, וראה הערה לא.

מהי כוונת המן באשר ניתן כתר מלכות בראשו

יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו

המלך ואשר נתן כתר מלכות בראשו [ו, ח]

נחלקו המפרשים, מהי כוונת המן בכך שניתן כתר מלכות בראשו, האם פירושו שחשק אף בכתר המלך. או דהדברים הולכים על סוס אשר רכב עליו המלך ביום שניתן כתר מלכות בראשו והומלך לו.

ויש להביא ראיה מדברי התרגום [לקמן ז, ו] שהמן ביקש לענוד לראשו עטרה את כתר המלכות, "ואמרת, גברא מעיקא ובעל דבבא, דבעא למקטלך ברמשא בבית דמכך, ויומא דין בעא למלבש אסטלא דמלכותא ולמרכב על סוסא די לך, ולאחתא מניכא דדהבא על רישיה ולמרדא בך, ולמסב מנך מלכותא".

הרי שאמרה אסתר לאחשורוש, כי המן הינו איש צר ואויב וחפץ הוא שיונח על ראשו כתר הזהב אשר למלך, על מנת למרוד ולקחת את המלכות מידו. ואם כן מבואר שהכוונה לכתר מלכות כפשוטו וכצד הראשון.

מדוע לא חששו תלמידיו של מרדכי לחיי שעה

ויקח המן את הלבוש ואת הסוס [ו, יא]

במדרש [אסתר"ר י, ד] מובא, "ויקח המן את הלבוש ואת הסוס (אסתר ו, י יא), הלא לו אצל מרדכי, כיון שהגידו למרדכי שהוא בא, נתיירא עד מאד, והיה יושב ותלמידיו לפניו. אמר להם לתלמידיו, בני, רוצו והפדלו מפאן שלא תפוו בגחלת, שהרי המן הרשע בא להרגני. אמרו, אם תמות נמות עמך".

צ"ע, מדוע לא מילטו עצמם תלמידיו של רשב"י, והלא מצוות 'וחי בהם' מחייבת את האדם לעשות כל טצדקי לשמור על קדושת החיים, ואם כן היה על תלמידי מרדכי לברוח, ולא להשאר במצב של סכנת מיתה עם מרדכי, וצ"ע.

לא. ומצאתי עוד בשו"ת יד אליהו [סימן נ'], "ושמעתי פי' מה שאמרו ע"פ אשר הכין לו, תנא לו הכין, ר"ל דהמן מעל בתחילה כו', וג"ל דר"ל דהכנה הועילה לו להמן לתלות עליו, דאילו לא מעל בו לא היה נכון לתלותו עליו ואת בניו".

לב. עיין ברש"י ובאב"ע ובשירת הלוי שנים קודמות.

האם להמן היה דין עבד כנעני או נחשב כעכו"ם

ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי וירכיבהו
ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ
ביקרו [ו, יא]

בגמ' במגילה [טז, א] מתואר בהרחבה, שהמן סיפר ורחץ את מרדכי והלבישו בלבוש מלכות, לאחר מכן ביקש ממרדכי שיעלה לרכב על הסוס, השיב לו מרדכי, כי הינו חלש מהתענית, התכופף המן ועלה מרדכי על גבו ובעט בו, שאלו המן, והלא כתיב 'בנפול אויבך אל תשמח', השיב לו מרדכי דפסוק זה נאמר על ישראל, ואולם בדידכו כתיב 'ואתה על במותימו תדרוך'.

ויש לתמוה מכאן, על יסודם של כמה מן המפרשים, כי המן היה לו דין יהודי מאחר שהטבילו מרדכי לעבדות, וכפי שכתב החיד"א בספרו חומת אגן [אסתר פ"ג], "ויגידו להמן לראות היעמדו דבריו, אשר הוא יהודי וגופו קנוי", וכן מובא בחת"ס [שיר מעון, מגיל"א].

ולכאורה, מדברי הגמ' במגילה נראה בעליל כי להמן היה דין של נכרי, ולא של ישראל וכפי שבעט מרדכי בהמן, וצ"ע.

זלזולו של המן בלימוד העומר והודאתו לאחר מכן

ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי וירכיבהו
ברחוב העיר [ו, יא]

ידועים דברי הגמ' במגילה [טז, א], דכאשר הלך המן להרכיב את מרדכי, מצא את תלמידיו של מרדכי עוסקין בתורה, ושאלם על כך, והשיבו להמן, שעסוקים הם בסדר קרבן העומר, ועל כך אמר המן את המשפט, "אתי מלא קומצא דיידכו ודחי עשרת אלפים כיכר כסף דידי".

יאירו הדברים שבעתיים על פי דברי הרמב"ם [פירושו למגילת אסתר ג, יד], דכאשר ניתן פתשגן הכתב להשמיד את היהודים, "ויכנס המן [אל בית המלך], ויצא וירא את מרדכי יושב בשער, ועמו אנשים, והם מדברים בענין הקרבנות, ובכלל זה בענין קרבן עני, שכאשר לא תשיג ידו להביא קרבן מן החי, יביא סולת ויקמוץ ממנו הכהן ויזרקו על המזבח, ונסלח לו. אמר לו המן הארור, "על מה אתם יושבים ומדברים?" אמר לו, "בזה ובזה". צחק עליו המן ואמר, "אתה מביא קומץ מן הסולת אחרי שכבר שלמנו מחירכם עשרת אלפים ככר כסף? וכבר נתתי אותם לאבדכם, והרי נוסח האגרת שכתבתי על אודותיכם והוצאתי לפועל

עליכם". מיד נפלה על מרדכי אימה גדולה. והושם הנוסח על שער הארמון, והיא זו שלקח מרדכי והכניסה לאסתר, כמו שנאמר, ואת פתשגן כתב הדת".

ומעתה, המן כאשר היה ברום גדולתו אמר, מהי יועיל ומה יוסיף קומץ הסולת, אחרי שכבר נתתי עליכם י' אלפי כיכר כסף. אמנם עתה כאשר החל לראות את מפלתו, הודה ואמר, "אתי מלא קומצא דיכדו ודחי עשרת אלפים ככר כסף דידי".

אסתר אסרה את הבלנים בשם קודש

ויקה המן את הלבוש ואת הסוס וירכב את מרדכי היהודי [ו, יא]

בגמ' [מגילה טז, א] מובא, כי מרדכי אמר להמן שאין נאות ללבוש לבוש מלכות, ללא שירחץ את בשרו ויגלח מחלפות ראשו, "שדרה אסתר ואסתרניהו לכולהו בי בני ולכולהו אומני [היינו, ששלחה אסתר ואסרה את כל הספרים והבלנים שלא יעשו את אומנותם], עייליה איהו לבי בני ואסחיה ואזיל ואייתי זוזא מביתיה וקא שקיל ביה מזייה [כלומר, המן בעצמו הוצרך לרחוץ ולגלח את מרדכי]".

הקשו בזה, היאך אסתר שלחה צו מלכותי לאסור את כל בעלי האומנות של ספרות ובלנות, והלא עי"כ יודע שהיא יהודיה וקרובתו של מרדכי.

ואסתר הלא טרחה שלא יודע שהיא יהודיה, כפי שדרשו בגמ' מגילה [טו, ב] לאחד הטעמים, "מה ראתה אסתר שזימנה את המן [למשתה] וכו', ר' יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית".

ויש ליישב על פי חידושו המופלא של הגאון בביאורו, דהקשה עוד בזה, דתמוה הלא היו להמן בנים הרבה ועבדים ומדוע לא ציוה שהם ירחיצו וילבישו את מרדכי.

אלא, שאסתר אסרה בשם מיוחד, את כל היודעים במלאכת המרחץ והספרות, כפי שמצינו בגמ' בשבת [פא, ב] לגבי ההיא מכשפה שאסרה את הספינה בשם טומאה, והחכמים שהיו בספינה אמרו שם טהור והתירו את הספינה, ואם כן היות ואסרה אסתר את כל בעלי המלאכה בשם המיוחד לכך לא יכלו עבדי המן לרחוץ את מרדכי.

ומעתה מיושב היטב, דמאחר ואסתר אסרה את הבלנים עי"ש שם טהרה, לא נודע הדבר שהינה אוהבת את מרדכי ומזרע היהודים.

לג. וראה בבן יהוידע [מגילה טז, א] שהמן העדיף להרחיצו בעצמו מכמה טעמים, עיי"ש.

המן רצה למנוע ממרדכי להתפלל בשמחה

ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וירכב את מרדכי היהודי [ו, יא]

מתואר בגמ' במגילה [טזא], שהמן לקח את הלבוש והסוס והלך למקום בו כלוא מרדכי ותלמידיו, וכשראהו מרדכי נעמד בתפילה לפני מותו, והמתין המן עד אחר שסיים את תפילתו, ואז אמר לו שהמלך חפץ ביקרו.

והקשה הבן יהוידע [מגילה, שם], מדוע חיכה המן הרשע שיסיים מרדכי את תפילתו, והלא עדיין לא בטלה גזרת המיתה עליו, ואם כן היה לו להפסיקו באמצע תפילתו ולומר לו את דבר המלכות.

וכתב הריש גלותא דבבל יסוד מופלא, "והא דאוריך עד דסליק מרדכי לצלותיה ולא הפסיק באמצע התפילה, חשב ודאי עתה מתפלל בעצבון ואין תפלה בעצבון מתקבלת^{לד}, אך אם אפסיקו באמצע התפילה אז מוכרח שיחזור אחר כך ויתפלל שנית, ואחר שישמע הבשורה טובה ודאי יתפלל בשמחה רבה, ותהיה רצויה מאד", עכ"ל.

חזינו, מהי גודל מעלתה של תפילה בשמחה הרצויה מאד, ולאידך שתפילה בעצבות אינה מתקבלת.

הערות בהמשלת גדולתן של אסתר כאילת השחר

וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר

המלך חפץ ביקרו [ו, יא]

המדרש [אסתר י, יד] מתאר את גדולתן של ישראל, שהולכת ומתרבה, ומביא המדרש את התהליך שהתרחש במגילה, בגאולתן של ישראל מידי מבקשי נפשם, מתחילה מרדכי ישב בשער המלך, ולאחר מכן שב מרדכי לשער המלך, עד שלבסוף התקיים 'ליהודים היתה אורה'.

וז"ל המדרש, "רבי חייא רבה ורבי שמעון בן חלפתא הווין מהלכין בהדא בקעתא דארבל, וחזון את אילת השחר שבקעה את האורה, אמר ליה רבי חייא רבה לרבי שמעון בן חלפתא כף הוא גדלתן של ישראל בתחלה קימעה, כל מה שהולך הוא גדל ורבה והולך, מה טעם (מיכה ז, ח): כי אישב בחשך ה' אור לי. כן, בתחלה ומרדכי יושב בשער המלך, ואחר כך, וישב מרדכי אל שער המלך

לד. קצת יש להעיר, מדברי הגמ' [ב"מ נט, א], "ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר [תהילים לט, יג] שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעותי אל תחרש".

וגו', ואחר כָּהֶן, ומִרְדְּכָי יֵצֵא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וגו', ואחר כָּהֶן, לַיהוּדִים הִיְתָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה וְשִׁשׁוֹן וִיקָר".

וצריך עיון, מדוע השמיט המדרש את גדולתו של מרדכי, כאשר הורכב על גבי סוס אשר רכב עליו המלך וניתן כתר מלכות בראשו, בעוד שהמן שהינו המשנה למלך מרכיבו ברחוב העיר ומכריז לפניו, ולכאורה זהו חלק מגדולתו של ישראל, כפי שמביא המדרש ומונה את נס הגאולה, בכך שמרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות.

ב' צ"ע מדוע השמיט המדרש את מה שנלקחה אסתר אל בית המלך והפכה להיות המלכה על קכ"ז מדינות, ובעטייה נהרג המן ושבה מחשבתו הרעה על ראשו [ובמדרש אסתר, משמע שהיה זה חלק מנס ההצלה], וצ"ע.

מדוע כפף המן את עצמו לפני מרדכי

וילבש את מרדכי וירכיבהו ברחוב העיר [ו, יא]

איתא בגמ' מגילה [טז, א], שהמן בעצמו כרע לפני מרדכי על מנת שיעלה מרדכי על גבו לרכוב על הסוס.

והקשה הבן יהוידע, מדוע לא הביא המן כסא או שרפרף על מנת שמרדכי יעלה על גביולה.

ויש ליישב, דהמלבי"ם בביאורו למגילה [ו, יג] כתב לבאר, את עצת חכמיו של המן – 'נפל תיפול לפניו', "וא"כ לא תוכל לו רק אם נפל תפול לפניו, ר"ל רק באופן הזה תוכל בו אם תפול ותכניע עצמך לפניו, עד שתתגאה דעתו ויפסיק מתפלתו ותשובתו אז תגבר ידך לעשות חיל, אבל כל עוד שתלחם בו כן ירים ידו בתפלה, והיה כאשר ירים מרדכי ידו וגבר ישראל".

ומעתה, יתכן שהמן גם ידע את סוד זה, ולכך התכוף תחת מרדכי על מנת שתזוח דעתו ויפסיק מתפלתו.

אולם על מרדכי נאמר, שוישב מרדכי אל שער המלך, ששב אל שקו ותעניתו, ואם כן לא זחה דעתו ומשום כך הוכרע המן.

לה. ועיין באוצר פלאות המגילה שהובא תירוצו.

לו. חזינן, שהגאה בהכרח מפסיק הוא מתפילה ותשובה.

לז. יש להוסיף בזה, דהגם שהמלבי"ם פירש זאת על עצתם של זרש וחכמיו שכינסם לאחר מכן, מכל מקום עצה זו גם המן ידע, אלא שביקש מהם מזור ותושיה נוספת, והם ענו לו שאין כל דרך אחרת בזה, מלבד להיכנע לפני מרדכי ושיפסיק מתפלתו ותשובתו.

האם היה אסור לבתו של המן לאבד את עצמה

והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש [ו, יב]

בגמ' במגילה [טז, א] דרשו על כך, שהיה המן אבל על בתו, ששפכה על ראשו מי שופכין, בחושבה כי המנהיג את הסוס הינו מרדכי, וכאשר ראתה שזהו אביה שעל ראשו שפכה, קפצה מן הגג ומתה.

ויש לדון, האם היה על בת המן איסור של מאבד עצמו לדעת, כאשר קפצה מן הגג.

ובדברי המנ"ח [מ' לד] מבואר דבר פלא, כי אין איסור מאבד עצמו לדעת בב"נ, ומעתה היה מותר לבתו של המן לאבד ולהרוג את עצמה.

וז"ל המנ"ח, "והנה מאבד עצמו לדעת אינו בכלל לאו דלא תרצח רק חייב מיתה ביד"ש כמבואר בר"מ פ"ב מהל' רוצח. ונ"מ אם שיבר כלים בשעת מעשה. גם נ"ל דב"נ אין מצווה דנלמד מאך דמכם לנפשותיכם, ולא נישנית בסיני, א"כ לישראל נאמרה ולא לבני נח".

אמנם בפסיקתא רבתי [פסקא כד, דיבורא שתיתאין] דרשו, 'לא תרצח – לא תתרצח', הרי שיש איסור רציחה במאבד עצמו לדעת.

המן הכחיש את ההשגחה הפרטית

ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו את כל אשר קרהו ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו [ו, יג]

ביאור נפלא במשא ומתן בין המן לחכמיו כתב בזה המלבי"ם, כי המן אמר שהיה זה דרך מקרה, וכפי שדרשו חז"ל [אסת"ר ח, ה] קרהו בן בנו של קרהו בא עליכם, היינו שהכחיש בהשגחה פרטית.

אולם חכמיו וזרש אשתו ענו לו, כי על זרע היהודים חופפת השגחתו יתברך בפרטיות.

וז"ל, "וגם ספר כי על דברת המן שחשב זאת למקרה בעלמא, הודיעוהו היועצים החכמים האלה, שאם מרדכי הוא מזרע היהודים, שהם העם שעליהם תחופף השגחת ה' הפרטיית, אז ידע כי לא היה הדבר במקרה רק בהשגחת אלהי קדושם, ואחר אשר החלות לנפול לפניו, שמורה כי ה' רצה בם ושם עינו עליהם לטובה לא תוכל לו עוד".

ויתכן לבאר, שמרדכי אשר מהותו תפילה ונדרש שמו ע"ש התפילה [מגילה יב, א], אם כן הוא היווה התיקון וההתנגדות להמן הרשע, לפי שתפילה מהותה השגחה פרטית שהקב"ה שומע קולינו וממלא בקשתינו, עיין רש"י שמות כ, ג].

ויש להביא עוד, את דברי הגאון בפירושו לתפילת חנה [הובא בחומש הגר"א סו"פ כי תצא], כי עמלק נלחם בכל דור בקניין אחר של הקב"ה ובימי המן ביקש לעקור את הקניין של הקב"ה בעולמו של 'ישראל'.

וי"ל בזה, שישראל הינם המסמל של ההשגחה פרטית בבריאה [ועיין ברמח"ל ובשפת"ח אמונה], ולכך המן נלחם בישראל היות ואיוותה נפשו לכפור בהשגחה פרטית.

והיינו, דישראל הינם עדים על מציאותו והשגחתו ית', כדכתיב [ישעיה מג, י] 'אתם עדי', ובזה המן חפץ להלחם, במציאות המורה על השגחה פרטית בבריאה.

ביאור נפלא בתשובתה של זרש וסיעת מרעיו של המן

**אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל
לז כי נפל תיפול לפניו [ו, יג]**

נודעה בשערים השאלה, בשעה כה קשה להמן, מדוע ריפו את ידיו זרש אשתו וכל חכמיו, והלא היו צריכים לחזקו ולאמצו, דעוד ידרך מזלו וישיג את מבוקשו.

ונראה לבאר בס"ד ביישוב נפלא, עפ"ד הרמב"ם [פירושו למגילה פ"ו], המתאר הוא את דברם של זרש וסיעת מרעיו, "כלום אינך אומר ששמו מרדכי היהודי? שאם 'היהודי' שמו, אין זה אלא משום שנכנס לדת היהודית, אבל אין הוא מהאומה הישראלית מעיקרו, ולכך אין ספק שיש לו מזל טוב ומזל רע, ואל יבהיל אותך זה שנצח אותך.

אך אם היה יהודי בעיקרו במצרים, הרי אם התחיל מזלו לעלות – התחיל, וככל שיעבור הזמן, הוא יוסיף להתגלות. והם משולים לעפר וכו'".

ומעתה אתי שפיר, דאדרבה חיזקו בדבריהם את המן שלא יחת ממרדכי, היות ואינו אלא גר שהצטרף לאומה היהודית, ולכך מכונה הוא מרדכי 'היהודי', ואינו מעיקרו מזרע היהודים, וכל מה שהיה צריך לפחד ממרדכי אילו היה 'מזרע היהודים' ממצרים, אולם עתה שאינו אלא גר שנספח ליהודים, הגם שיש לו עתה מזל טוב, מכל מקום עדיין אין זה מוכיח שיעלה עוד ויוסיף אומץ והצלחה.

ביאור אמירתם של יועצי המן

**אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל
לו כי נפל תיפול לפניו [ו, יג]**

יש להקשות, מה באו יועצי המן ואשתו לומר להמן, דאם מזרע היהודים מרדכי, כלומר שאינם יודעים בבירור, והלא גלוי וידוע לכל כי מרדכי הינו יהודי.

יש ליישב זאת על פי ביאור נפלא שכתב הגר"ח פלאג'י [נפש חיים, מערכת העי"ן אות מו], דבגמ' במגילה [יג, א] מובא דכל הכופר בע"ז נקרא יהודי. והביא מה שכתבו גורי האר"י כי המן היה ניצוץ מעשיו הרשע, ומרדכי אשר לא כרע ולא השתחוה, היה ניצוץ מיעקב אבינו, ובא לתקן את מה שהשתחוה לעשיו כאשר בא עליו למלחמה.

ועל כך אמרו יועצי המן, דאם מזרע היהודים מרדכי, היינו שכופר בע"ז ונקרא יהודי, אם כן לא תוכל לו ונפול תיפול לפניו, כלומר, דכפי שהתחלת ליפול לפניו בגלגול קודם, כן תיפול לפניו עתה, את"ד.

ומעתה יש ליישב קושייתנו, דלא באו יועצי המן לשאול ולברר, מי הוא מרדכי ומהי דתו, דידעו שהינו מזרע היהודים, אלא שאלתם בפיהם היתה, האם הינו יהודי גמור הכופר בע"ז, שבזה לא תוכל לו אלא נפול תיפול לפניו.

פרק ז'

הטעם שכיסו המשרתים את פניו של המן

ופני המן חפו [ז, ח]

פירש האבן עזרא^ל [נוסח א, וכע"ז בנוסח ב'], 'חפו' המשרתים, והטעם כסו פניו כי כן משפט מלכי פרס שיכסו עבדי המלך, פני מי שכעס עליו המלך שלא יראנו עוד המלך, וזה דבר ידוע בספרי פרס^ל.

נראה לבאר, בטעם הדבר שכיסו מלכי פרס את פני מי שעורר את כעסו של המלך, על פי מה שכתב האורחות צדיקים [שער הכעס], "וגם לא יראה בפניו של אדם שכועס עליו, אלא ידבר עמו בלא ראית פניו, ואז יבריא הכעס מלבו". מבואר, שכאשר האדם אינו רואה את מי שכועס ומקפיד עליו, דבר זה מיישב את דעתו ומסיר את חמתולט.

ואם כן, לכך היה מנהגם של מלכי פרס, לכסות את פני מי שכעסו עליו, וע"י כך תוסר חמתם, כיון שלא יראו את פניו.

טעם להארכת מיתתו של המן ביסורים

ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי [ז, י]

בפירוש הרמב"ם למגילה [פ"ח] כתב, "וצוו את היורים לירות בו אבן, כדי שייארכו יסוריו ולא ימות מיד, ותלו את בניו עמו. וכוונת היורים לירות על לבו ולב בניו בבית אחת, ויפתחו עליו אחד עשר יורים, וכשירה כל אחד, כיון ללב כל אחד מהם ויצאו אחת עשרה נשמות בפעם אחת".

מבואר, שמיתתו של המן היתה מיתת יסורים, וגרמו לכך שיתייסר ולא ימות מיד.

לח. וכן בכתאב אלביאן, לרבי תנחום הירושלמי, ומקור הדברים בפירוש הרס"ג הארוך, וע"ע באוצר פלאות המגילה, בשם הרוקח.

לט. וניתן אולי לבאר בזה את לשון המקרא, במלאכיו של יעקב, 'כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני, ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני'. היינו, דאחר שאכפרה פניו ואבטל את רוגזו, אזי ישא פני ויוכל להביט פנים בפנים, דבר שלא יתכן קודם שיוסר הכעס.

ויש להביא מכאן ראייה למה שכתב מרן הגר"ק [טעמא דקרא], דהגם שאין דרך הנקמה נאותה לעם ישראל, מכל מקום שאני מלחמות עמלק שיוצא להילחם כנגד ה' ועמו, ובזה יש עניין להורות מידה כנגד מידה, שהקב"ה יודע את זממתם ומכל מקום הינו רב להושיע.

וכפי שמצינו גם לגבי אגג [איכ"ר סוף פ"ג], "וישסף שמואל את אגג [ש"א טו, לג], התחיל מחתך בשרו חתיכות חתיכות ומאכילן לנעמיות כו".

והבאנו עודמ' מדברי הגאון ראייה לכך, דהנה פירש הגר"א [ט, ה] "מכת חרב והרג ואבדן. **פ' שהכו אותם בתחילה** [בחרב] על מקום שלא ימותו מזה להרבותן ביסורים, ואח"כ הרגו, ואח"כ אבדו את הגופים כדי שלא יראו הגוים ויזכרו תמיד".

האם העץ שנתלה עליו המן היה אותו עץ שהכין למרדכי

**ויאמר חרבונא אחד מן הסריסים גם הנה העץ אשר עשה המן
למרדכי היהודי וגו' עומד בבית המן ויאמר המלך תלזהו עליו** [ט, ז]

הנה, בפשוטו ידוע ומפורסם, כי המן נתלה על העץ אשר הכין למרדכי.

ואולם בדברי התרגום נראה לכאורה, שנתלה הוא על עץ אחר, "ואמר חרבונא חד מן רבניא קדם מלכא, ברם הא קיסא די זמן המן למצלב ית מרדכי דמלל טבא בגין מלכא ועל ידי אשתזיב מקטול, והא קיסא קאם בבית המן, כען אין על מלכא שפיר, **יתנסח אע מן ביתיה וזקיף יתמחי עלוהי רומיה חמשיין אמין**, ואמר מלכא אזילו צליבו יתיה עלוהי".

משמע לפום ריהטא, כי אמר חרבונא לקחת עץ אחר מביתו של המן שגובהו חמישים אמה ולתלותו עליו, ומשמע שלא נתלה המן על אותו עץ – קיסא אשר תיקן והכין למרדכי, וצ"ע.

פרק ח'

מרדכי שקול כאברהם

ורבים מעמי הארץ מתיידיים כי נפל פחד היהודים עליהם [ח, ז]

במדרש [אסת"ר ו, ב] דרשו חז"ל כי מרדכי היה שקול כמשה בדורו, וכאברהם אבינו, דשואלים רבותינו במדרש, מדוע נקרא מרדכי 'יהודי' והלא הינו משבט בנימין מא.

ומתוך המדרש, "ויש אוֹמְרִים שֶׁהָיָה שְׁקוּל כְּאַבְרָהָם בְּדוֹרוֹ, מֶה אַבְרָהָם אָבִינוּ מְסַר אֶת עַצְמוֹ לְתוֹף כְּבִשָּׁן הָאֵשׁ וְהַחֲזִיר וְהַפִּיר לַבְּרִיּוֹת גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב (בראשית יב, ה): וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרֶן, אֶף מְרַדְּכִי בִּמְיֻוֹ הַכִּירוֹ הַבְּרִיּוֹת גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב (אסתר ח, יז): וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתֵּיּהִידִים, וַיִּיחַד שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְקִדְּשׁוֹ, וּלְפִיכָךְ נִקְרָא יְהוּדִי, דְּכְתִיב: אִישׁ יְהוּדִי, אֶל תִּקְרֵי יְהוּדִי אֶלָּא יְחִידִי".

וצריך עיון, היאך אמרו חז"ל כי מרדכי בימיו הכירו הבריות את גדולתו ורוממותו של השי"ת, ומביאים ראיה מן הפסוק – 'ורבים מעמי הארץ מתיידיים'. וצ"ב, דהלא שפיל לסיפא דקרא, ומבואר מדוע אותם רבים מעמי הארץ מתיידיים דזהו משום 'כי נפל פחד היהודים עליהם', ואם כן אין זה גירות משום הכרת גדולתו של הקב"ה, אלא מפחדם של ישראל, וצ"ע.

ויתכן, דפחד היהודים נפל על אותם עמי הארץ, לפי שראו שיש לישראל קל חנון ורחום, הרב להושיע בכל עת, ובבחינת תשועתם היית לנצח, ומשום כך יראו מפני היהודים שאינם יכולים להם הגם שישראל הינם כבשה אחת בין שבעים זאבים, ואולם גדול רועם – רועה ישראל.

עוד כתבו לי ליישב, עפ"ד הרמ"א בספרו מחיר יין, "ואומר, כי נפל פחד היהודים עליהם, ר"ל שמתפחדים ממה שמפחדים היהודים, והוא כי יראת שמים עליהם".

הרי שפחד זה הינו יראת שמים, וזה היה ממה שהשליט מרדכי את הקב"ה בעולמו.

האם ניתן להשיב את כתב המלך

ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם וגו' כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטעם המלך אין להשיב [ח, ח]

כתב האבן עזרא, וז"ל, "יש לשאול, למה כתב מרדכי להרוג שונאי היהודים ורב לו ולהם שימלטו, דע כי חכם גדול היה, והנה אחשוורוש אמר לו עשה כל מה שתוכל כדי למלט עמך, כי הספרים הראשונים שכתב המן נכתבו בשמי ונחתמו בטבעתי לא אוכל להשיבם, כי כן דת מדי ופרס, והעד בדברי דניאל שלא היה יכול דריוש להצילו.

והנה הוצרך מרדכי לכתוב כן, דעו שהמלך צוה להמן שהיה משנה למלך שיכתוב כתב בשם המלך, ונתן לו המלך טבעתו לחתום בה שיהרגו היהודים את אויביהם בשלשה עשר לחדש אדר, והנה המן הפך הדבר שיהרגו היהודים ביום הנזכר, וכאשר ידע המלך מחשבתו הרעה תלהו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים הפך רצון המלך וכו', וצוה המלך להכתב ספרים אחריה ונחתמו בטבעתו כרצונו הראשון, וזהו ונהפוך הוא".

מבואר אם כן לדעת האב"א שלא ניתן לשנות את גזירתו של המלך החתומה באיגרת ובטבעת המלך, ומרדכי שלח כי המן כתב שלא כהוגן.

אמנם מלשון הרמב"ם [פירושו למגיל"א פ"ח] נראה, שבאמת מרדכי השיב וביטל את גזירת המלך, דביאר את אמירתו של המלך, "ואתם הריני נותן לכם רשות לכתוב לכל היהודים אשר בכל מדינות ממשלתי, ככל אשר ייטב בעיניכם בשם המלך וכו', ואכן הסכים לכתוב ולשנות ממה שנעשה וממה שנאמר".

פשטות הדברים מורה, כי באמת הסכים המלך לשנות ולבטל את אשר נאמר מתחילה.מב.

ימי הפורים לא נעשה כמותם

ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם [ח, ח]

במדרש [אסתר י, י] דרשו חז"ל, כי נס הפורים הינו נס הגדול בערכו על כל הניסים אשר נעשו. "וְהָיָה לָהּ לְשֵׁם, זֶה הַנֶּס שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה

מב. וראה עוד בשירת הלוי [ביאורים ע"ז], שדנתי האם רש"י שכתב, "אין להשיב. אין נאה להשיבו ולעשות כתב המלך בזיוף", האם אף הוא חלוק על האב"א, עיי"ש.

כְּמוֹהוּ, יֵשׁ לָךְ בְּעוֹלָם שְׁנַעֲשָׂה כַּנֶּס הָזֶה, שֶׁעָשׂוֹ נִקְמָה יִשְׂרָאֵל בְּאַמּוֹת הָעוֹלָם וְעָשׂוֹ
בְּשׁוֹנְאֵיהֶם כְּרִצּוֹנָם מִגִּ'.¹

וצריך להבין, מהו ייחודיותו של נס הפורים, יותר משאר ניסי שידוד מערכות
הטבע ביציאת מצרים וכדומה.

א' דכל הניסים הינם בחינה של שידוד מערכות הטבע, אמנם נס הפורים
היווה נדבך של גילוי שאף הטבע הינו נס, ונס כזה לא מצינו אף בשאר הניסים,
ואף יותר מחנוכה, שהיה בחינה מסויימת מעל הטבע.

ב' עוד יש לדון, שנס הפורים גדולתו היתה בכך ששבה מחשבת שונאי
ישראל על ראשיהם ממש, בשונה משאר ניסים שהיה זה בגדר נקמה, ולא השבת
מחשבתם הרעה של שונאי ישראל, וראה בתחילת דברי המדרש, "וְאַתָּם כְּתָבוּ
עַל הַיְּהוּדִים כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ (אסתר ח, ח), וְשָׁלְחוּ לְכָל הַמְּדִינֹת
לְהַשְׁמִיד לְהַרְג' וּלְאַבֵּד אֶת כָּל שׁוֹנְאֵי הַיְּהוּדִים בַּיּוֹם אֲשֶׁר שָׁבְרוּ אִיְבֵי הַיְּהוּדִים
לְשָׁלוֹט בָּהֶם וְנִהְפְּחוּ הוּא לָהֶם, (ישעיה נה, יג): וְהָיָה לָהּ לְשֵׁם, זֶה הַנֶּס שֶׁעָשָׂה
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹא נַעֲשָׂה כְּמוֹהוּ וְכוּ'".

הנחמה שניחם יוסף את אחיו

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגו' [ח, טו]

מצאתי בשו"ת חינוך בית יהודה [קונטרס ויכוח יוסף והשבטים, פרק יח], דביאר
באופן נפלא את דברי הגמ' [מגילה טז, א], דכאשר יוסף התוודע לאחיו כתיב
בקרא, לכלם נתן לאיש חליפות שמלות, ולבנימין נתן חמש חליפות שמלות,
ופריך הש"ס, אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו זרעו, דהלא בשביל
משקל ב' סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נתקנאו בו אחיו [וע"ע שבת י, ב],
ומשני, רמז רמז לו שעתיד לצאת ממנו איש שיצא מלפני המלכות בה' לבושים
דכתיב ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגו'.

והקשה החינוך בית יהודה, דהלא השתא הקנאה כפולה הן מצד יתרון
הבגדים והן מצד שניבא שיזכה בנימין לבן חשוב כמרדכי, יותר מאשר שאר
השבטים שלא ניחמם בזרע מעליא שיצא מהן.

ומיישב, דכאשר התוודע יוסף אזי גילה, שמה שהתנכר אליהם היה זה על
מנת להקל מצער הגלויות, ובכללם היא צרת המן במלכות מדי, ולפיכך אמר

מג. ועיין בהקדמה, שהבאנו מקור מדברי המדרש, לפירוש הרמב"ם על המגילה.

לאחיו ועתה אל תעצבו כי מכרתם אותי הנה כי למחיה וגו', ולהחיות לכם לפליטה גדולה, היינו להקל מעול הגלויות.

וחשש יוסף שמא יוודע לאחיו ע"י נביא, שיבוא צרת המן לדורות שבאה דווקא בגלל מכירת יוסף, כפי שאיתא במדרש [אסת"ר ז, כה] הם מכרו אחיהם מתוך מאכל ומשתה, לפיכך נמכרו בימי המן מתוך מאכל ומשתה, ואם כן יעצבו על מכירת יוסף.

ומשום כך בישר להם יוסף שלא יעצבו כלל, היות והוקלה גם הצרה ההיא, מאחר וכבר מזמון להם גואל ומושיע מבנימין אשר יצא מלפני המלך בחמישה לבושים, והוא מרדכי היהודי, ולהורות על זה נתן לבנימין ה' שמלות, ואם כן אין כאן קנאה לשבטים דאדרבה היה להם נחמה על ידי כן.

האור היחיד הינו אור התורה

לִיהוּדִים הִיטָה אֹרֶה וּשְׂמִיחָה וּשְׁשׂוֹן וִיקָר [ה, טז]

בגמ' במגילה [טז, ב] דרשו, דאורה זו תורה, ששון זו מילה, שמחה זו יו"ט. אמנם הרמב"ם בפירושו למגילה פירש באופ"א, "ואמרו חכמים ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. אורה – היא התורה, כמו שנאמר [משלי ו, ג] כי נר מצוה ותורה אור. ושמחה – זו שמחת פרסום הדת, כמו שנאמר [תהילים קיט, קמב] שש אנכי על אמרתך. וששון – זו עליצות הלב. ויקר – זו כבוד מלכות ושלוח. ונראה שהרמב"ם פירש את הדברים כפשוטן, ולכך נטה מדברי הגמ'. ומכל מקום למדנו לימוד גדול, ד'אורה – זו תורה', גם הרמב"ם פירש, לפי שפשוטן של דברים שאצל עם ישראל ותופשי התורה, כי זריחת האור וזיו נוגהו זהו ע"י התורה בלבד.

מזימתו של המן לגזור גזירת שמד

לִיהוּדִים הִיטָה אֹרֶה וּשְׂמִיחָה וּשְׁשׂוֹן וִיקָר [ה, טז]

בגמ' מגילה [טז, ב] דרשו, אורה זו תורה, ושמחה זה יו"ט, ששון זה מילה, ויקר אלו התפילין.

מד. ובמדרש [ב"ר ג, ה] איתא, "אמר רבי סימון, חמש פעמים פתב פאן אורה, פנגד חמשה חמשי תורה".

ביאר בזה בעל החיי אדם^מ, כי כוונת המן היתה לגזור גזירת שמד, ושבת ויו"ט ומילה ותפילין, אלו האותות שאנחנו עמו וכ"ש תורה, ולכך עתה ליהודים היתה אורה.

ומוסיף, "בשנת ת"ח השביע ר"ש אסטרופולר לס"מ לדבר עימו, למה מקטרג כל כך, והשיב ששיקבלו ישראל עליהם לבטל תורה ושבת ומילה ואז לא יקטרג, והשיב יאבדו כל ישראל ח"ו ולא יתבטלו אלו".

יש להוסיף, דהנה כתב המהרש"א [חולין קלט, ב] שהמן האגגי, הינו משורש נחש הקדמוני, וכבר כתב רש"י [סוכה כט, א ועוד] ששרו של עשו הרשע [שהמן הינו נצר זדון משורשיו], הוא הס"מ בעצמו, ואם כן מתאימים הדברים בשווה, שהמן חפץ לעשות את רצונו של הס"מ מלכו ושרו, לבטל את התורה שבת ומילה מישראל.

ששון זו מילה

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר [ח, טז]

דרשו חז"ל בגמ' מגילה [טז, א] ששון זה מילה, ופרש"י דהמן גזר על קיום מצוות אלה.

ויש ליתן טעם בדבר, מדוע 'ששון' נחשב דווקא מילה, ואין זה נכלל במילה 'שמחה'.

ונראה, דשמחה זוהי תחילת השמחה, בעוד שששון זהו גמר הדבר.

ומצינו, שכאשר האדם מל את בנו, אזי מושלם השם אדם שבו, וכפי שאמר ר"ע [תנחומא, תזריע ה'], שהקב"ה לא תיקן את האדם לגמרי, אלא מוטל עליו למול את עצמו ואת בנו ולהשלים את מעשה הקב"ה.

נמצא אם כן, שבעצם הלידה עדיין אין זה גמר השמחה, מאחר שעדיין לא הושלם מציאות האדם של הולד, ורק כאשר נימול אזי מגיע האדם לידי השלמות וגמר הדבר והשמחה נחשבת כששון^מ.

מה. מכת"י הערותיו על ספר יוסף לקח, [הדברים הובאו בספר הזיכרון אדרת אליהו, ע' קנן].

מו. לביאור נוסף, ראה בספר אבן יעקב [מגילה טז, א].

מפני מה זכו ישראל לנס

משתה ויום טוב [ח, יז]

בגמ' [מגילה ז, ב] דרשו, 'חייב אדם לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי', וכבר תמחו רבים, מהו עומק המושג בעניין זה.

ונל"ב, דהנה בהקדמת 'מנות הלוי' כתב, שיש צד כי מה שזכו ישראל בימי אחשורוש לנס, היה זה מחמתו של המן, בכך שעשה את עצמו לע"ז [מגילה י, ב ובמדרשות], ורשעת הרשע הזה היא זו שגרמה את ההצלה, ולא צדקת עם ישראל, עיי"ש.

ומעתה י"ל, דחייב אדם לבסומי, עד שלא ידע האם זכות נס ההצלה בימי מור והדס, היה מחמת זכותם של עם ישראל כאשר שבו לה' בכל לב, ע"י מרדכי שלבש שק ואפר וזעק ברחוב העיר.

או שמרוב שכרותו לא יבחין במחשבתו, האם רשעתו של המן נצר זדון מזרע עמלק, היא זו שגרמה ששבה מחשבתו הרעה על ראשו, ולא בזכותם של מרדכי וישראל.

פרק ט'

מיתתן של י' בני המן כאחד

ואת פרשנדתא ואת דלפון וגו' [ט, ז]

בגמ' מגילה [טז, ב] איתא, "ואת פרשנדתא וגו' עשרת בני המן, אמר רב אדא דמן יפו עשרת בני המן ועשרת צריך לממרינהו בנשימה אחת, מאי טעמא כולו בהדי הדדי נפקו נשמתיהו".

ויש להבין, היאך יתכן שעל ידי תלייה, תצא נשמת עשרת בני המן כאחת, והלא צריך להיות נס מופלא בדבר.

ויש לבאר, עפ"י מה שכתב הרמב"ם בפירושו למגילה [פ"ח], "ותלו את בניו עמו. וכוונתו היות על לבו ולב בניו בבת אחת, ויפתחו עליו אחד עשר יורים, וכשירה כל אחד, כיון ללב כל אחד מהם ויצאו אחת עשרה נשמות בפעם אחת". ומעתה, יותר קרוב הדבר אל השכל, כי ע"י ירייה מדויקת לליבם של י' בני המן, מתו כאחד.

מדוע לא נטלו ישראל משלל אויביהם

ובבזה לא שלחו את ידם [ט, י]

וברש"י כתב, שלא יתן המלך עין רעה בממון.

ובמקו"א [ח, יא] פירש רש"י, "והם בבזה לא שלחו את ידם שהראו לכל שלא נעשה לשם ממון".

ונראה מדברי הרמב"ם בפירושו למגילה כפירוש הא' ברש"י שלא יתן המלך עין רעה בממון. וז"ל הרמב"ם, "ובכל רכושם לא שלחו את ידם, וביאו את הכל לאוצרות".

והנה, אם היה טעם הדבר שלא יאמרו שעשו זאת לשם ממון, אם כן היה די שיניחו את הממון, ולשם מה הביאוהו לאוצרות המלך. ומשמע יותר, שהיה זה בכדי שלא יתן המלך עין רעה בממון, ולכך הביאו את הביזה לאוצרות המלוכה, בכדי שבכך תתיישב דעתו של המלך רודף הבצע.

וברבינו בחיי [פ' בשלח] כתב לפרש באופ"א, שלפי שהיה זה נכסי עמלק, לכך לא נהנו מהם היהודים.

טעם נוסף שלא שלחו היהודים ידם בביזה

ובבזה לא שלחו את ידם [ט, י]

כמה טעמים נשנו בדבר בראשונים, ויעויין ברש"י.

וראה עוד בישמח ישראל מאלכסנדר [פורים אות ח'] שכתב, שהיה זה תשובת המשקל על כך שנהנו מסעודתו של אותו רשע בבזותו את כלי המקדש [מגילה יא, ב], ומשום כך עתה לא חפצו להנות מהשלל ולתקן בזה את החטא בשורשו.

אבלי ציון וירושלים אינם מתאבלים בפורים

ועשה אותו יום משתה ושמחה [ט, יז]

במור וקציעה [סימן תרצהמז] כתב בזה"ל, "נ"ל שאין צריך להזהר בסעודת פורים לעשות זכר לאבלות ירושלים, כיון דחייב לבסומי בפוריא עד דלא ידע כו".

והראונימי^מ סמך נפלא לדבריו, שאין דין לזכור את חורבן ירושלים בסעודת הפורים, דהנה איתא במדרש לקח טוב [אסתר ט, כח] "וימי הפורים האלה לא יעברו. אפילו לימות המשיח: וזכרם לא יסוף מזרעם. אפילו אבלי ציון וירושלים ששים ושמחים בהם, ורוחצים ומתכסים לבנים".

הרי שאין דין אבילות וזכירת חורבן הבית במשתה הפורים.

גודל מצות השמחה בפורים

לעשות אותם ימי משתה ושמחה [ט, יז]

מבואר בכלבו [סי' מה, הביאו הדרכי משה או"ח תרצו], כי חיוב השמחה בפורים יש לו תוקף של מצווה מה"ת, הדוחה את ניהוגי האבלות, וז"ל, "אבל האונן מותר בבשר ויין דלא אתי עשה דיחיד דאבלות ודחי עשה דרבים דאורייתא לשמוח בפורים דדברי קבלה נינהו כדברי תורה".

מז. הארכתי בביאור דבריו בהקדמת שירת הלוי [ע"ז].

מח. הרה"ג רבי י.מ. שליט"א.

את מעלת חודש אדר ניתן להרגיש בחוש

והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה [ט, כב]

בגמ' סנהדרין [יח, ב] איתא, "הנך שלשה רועי בקר דהוו קיימי, ושמעינהו רבנן דקאמרי; חד אמר: אם בכיר ולקיש כחדא יינץ - דין הוא אדר, ואם לאו - לית דין אדר. וחד אמר: אם תור בצפר בתלג ימות, ובטיהרא בטול תאינה ידמוך, ישלח משכיה - דין הוא אדר, ואם לאו - לית דין אדר. וחד אמר: אם קידום תקיף לחדא יהא, יפח בלועך נפיק לקיבליה - דין הוא אדר, ואם לאו - לית דין אדר".

וביאר בזה דברים נפלאים במהרש"א [ח"א סנהדרין, שם], "הנך ג' רועי בקר כו' ח"א אם בכיר כו'. מייתי מג' רועי בקר שכל ג' הנפשות שהם טבעית חיונית נפשית הם מרגישים בעת אדר, שהצנה והחום שולטים בו, ולזה הביא דחד רועה אמר אם בכיר ולקיש כחדא יינץ כו' הוא כח טבעי הצומח, וחד אמר אם תור בצפר תלג כו' הוא כח הבהמה, וח"א אם קידום כו' יפח בלועך כו', כח האדם הנפשי אשר בו נשמת רוח חיים, וק"ל".

הרי שחודש אדר יפה כוחו, הן בנפש הטבעית, החיונית והנפשית.

ויש לציין את דברי הגאון בפירושו למגיל"א, כי מתחילה היה חודש אדר מכון ע"פ המזלות, כנגד עם ישראל, והקב"ה היפך את מזל חודש אדר לטובה לעם ישראל כנגד המזלות.

חיוב הקדמת מתנות לאביונים לשאר מצוות היום

ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים

[ט, כב]

חידוש מופלא מצינו בפירושו של הרמב"ם למגילה [פ"ט], כי מכל מצוות היום ישנו חיוב הקדמה למתנות לאביונים, וז"ל, "ויקבע יום י"ד באדר ליום מנוחה, יום ששון ושמחה ומאכל ומשתה, ומשלוח מנות איש לרעהו, פירות ומגדנות, בשר ויין כל אחד לפי הרגלו, ולתת בתחילה לעניים, ויהיה זה חוק לדורותם עד סוף כל הדורות".

והגם שמצינו ברמב"ם [פ"ב ממגילה הי"ז], מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ומשלוח מנות וכו'".

אמנם בדברי הרמב"ם הנ"ל מבואר, שיש חיוב הקדמה לכל מצוות היום, למתנות לאביונים.

הערה דיתכן והנותן מתנות לאביונים יעבור בלאו

ומתנות לאביונים [ט, כב]

ידיעה נפלאה הביאו מדברי הרמב"ן [דרשה לקהלת, כתבי הרמב"ן, ח"א ע' רה], "ועוד הזהירה התורה, שאפילו יתן לעני – ויחשוב שהוא חסרון לממונו, עובר בלאו, אבל יחשוב שזו תוספת בממונו, שנאמר ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוך", עכ"למט.

ולפי זה יוצא נפק"מ לדינא, באדם הנותן מתנות לאביונים בפורים, ואולם מרגיש שמחסיר הוא בזה ממנו, עובר הוא באותה העת בלאו – לא ירע לבבך בתתך לו.

ההקבלה בין 'קיימו וקבלו' ל'נעשה ונשמע'

קיימו וקבלו היהודים [ט, כז]

בגמ' בשבת [פט, א] ובשבועות [לט, א] דרשו שבזה קיבלו היהודים עליהם ועל זרעם את קבלת התורה מרצון.

וראיתי ביאור נפלא בזה בספר תורת חיים [שבועות, שם], "ונראה לומר דלהכי כתיב קיימו וקבלו. משום דתרגומו של שמיעה קבלה כמו וישמעו אחיו – 'וקבלו אחוה', וקיימא הוא לשון עשייה כדפירש"י ז"ל בפר' אם בחקתי תלכו, יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ועשיתם הרי קיום מצות אמור.

נמצא דקיימו וקבלו הוה ליה כמו עשו ושמעו, רמז הוא לקדימת נעשה לנשמע שאמרו ישראל בסיני ואתי לאשמעינן דאע"ג שחזרו ישראל באותה שעה ממה שהקדימו נעשה לנשמע כשראו האש הגדולה, ואיכא מודעה רבה לאורייתא, אפילו הכי בימי אחשורוש מאהבת הנס חזרו וקבלו עליהן דבור נעשה ונשמע שאמרו בסיני, ולכך כתיב קיימו ברישא והדר וקבלו, דהוה ליה כמו נעשה ונשמע".

פרק י'

הלימוד מנתינת המלך מס על איי הים

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים [י, א]

שאלו המפרשים, מהו עניינו של מס זה, לסדר השתלשלות ניסי ההצלה המתוארים בגוף המגילה.

ונראה לבאר, דהנה בטעם הדבר שהטיל המלך מס על הארץ ואיי הים, כתב בזה הבעל הטורים [בראשית מא, לד] דהיה זה לפי שהתרושש, וז"ל, "ויפקד. ב' במסורה הכא ואידך ויפקד המלך פקידים. אחשורוש הפקיד פקידים לקבץ לו נשים על כן נתרושש, כמו שדרשו חז"ל וישם המלך אחשרש מס, שנעשה רש והיינו דכתיב אל תתן לנשים חילך".

ומעתה י"ל, דפותחת המגילה בתיאור עושרו הנשגב של אחשורוש, וראה עוד בהרחבה במדרש [אסת"ר רפ"ב], שאחשורוש היה מראה ששה אוצרות חדשים בכל יום, וקיבל לידייו את הממון הרב שנבוכדנצר הטמין, כאשר את משתהו עורך הוא על מיטות זהב וכסף, וכוס ששתו בה פעם אחת לא יספו לשתות בה, וכל זה מורה על עושר אגדי, ומכאן עולה וגם ניצבה השאלה – מדוע דרך רשעים צלחה? היאך יתכן שאחשורוש הרשע, ששנא את היהודים יותר מהמון [ראה מגילה טו, א ובמדרש אסת"ר ז, כ], היאך הוא הגיע לעושר כה גדול.

על כך באה המגילה ומסיימת, ראה גם ראה אותו אחשורוש שסיגל לעצמו גינוני עשירות שלא היו כמותן, בסיומה של המגילה התרושש, עד כדי שהוצרך להטיל מס על הארץ ואיי הים.

וזהו שמתואר בהרחבה בספר איוב [פט"ו], שהרשע הגם שבונה הוא ערים חרבות לרוב עושרו וגאוותו, מכל מקום באחריתו יוסר ממנו הממון. ותשובה זו יפה לשעתה ואף לדורות, דאין להתרשם מהצלחת הרשעים המדומה, מאחר שסופם לאבדון ולדיראון עולם.

מה מורה נתינת המס

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים [י, א]

ראה במאירי [סנהדרין כ, ב], "ועיקר עבדות היא העלאת מס, שנאמר, יהיו לך למס ועבדוך".

ובספורנו [תהילים עא, טז] הוכיח מכאן, כי אחשורוש היה תאב בצע.

הזכות שעמדה למרדכי להגיע למלכות

**כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגו' דרש טוב לעמו
ודבר שלום לכל זרעו** [י, ג]

צריך להבין, מהם שייכות הדברים, בין מה שמרדכי היהודי הינו משנה למלך אחשורוש, לכך שדרש הוא בטובת עמו ודובר שלום לכל זרעו, ומדוע נשנו בפסוק אחד.

ונראה שמסמיכות זו דרשו חז"ל במדרש [אסת"ר י, יב], מהי הזכות שגרמה למרדכי להגיע למלכות, ולומד המדרש כי למרדכי היה דין מלך ישראל, וז"ל, "רבי פנחס אומר, מלך מרדכי על היהודים, מה המלך לובש פורפרין, כך מרדכי לובש פורפרין וכו', למה? שהיה איש טוב ואיש שלום ומבקש שלום, שנאמר "כי מרדכי היהודי וגו'".

ואם כן למדו חז"ל, כי סמיכות הכתובים הללו בפסוק אחד מורים, כי הזכות שעמדה למרדכי להיות משנה למלך אחשורוש, היתה משום שהיה איש טוב ואיש שלום ומבקש שלום.

איך היה למרדכי דין מלך ישראל

כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים [י, ג]

היערות דבש [ח"ב דרוש ב' ועוד מקומות] הביא את דברי המדרש [אסת"ר י, יב] שלמרדכי היה דין 'מלך', ואף היה לו מונטין של מטבע, מרדכי מצד אחד ואסתר מצד שני.

וצריך עיון, למה שכתב הרמב"ן עה"ת [בראשית מט, י] כי ישנו איסור למנות מלך שלא משבט יהודה, ואם כן תמוה היאך מרדכי שהיה איש ימיני משבט בנימין, איך נתמנה למלך ישראל, והלא נאמר על כך האיסור של 'לא יסור שבט מיהודה'.

ולכאורה דברי היערות דבש מתאימים רק עם דברי דרשות הר"ן [דרוש ז'] החולק על הרמב"ן, ומבאר היאך החשמונאים היו מלכים ועברו על צוואת הזקן - 'לא יסור שבט מיהודה'. משום, שכל דין מלכות שנאמר להעמיד מזרע בית

דוד, זהו כאשר מדובר בישראל שמעמידים מלך. שונה בתכלית, כאשר עומד מלך שהציל את העם ומולך מכח זה שבזה שאני, ואף שאר ישראל שלא משבט יהודה יכולים להיות מלכים. ומכיוון שהחשמונאים הצילו את ישראל ממלכות יון, שפיר יכלו להיות מלכים ולא עברו בזה על צוואת הזקן.

ומעתה, גם תשועת ישראל מיד צר בימי אחשורוש, שבאה על ידי השתדלותם של מרדכי ואסתר, ואם כן הותר להם להיות מלכים על ישראל לדעת הר"ן.

וראה עוד בספורנו [בראשית מט, י] שנקט, כי ברכת הזקן שלא יסור שבט מיהודה עד כי יבוא שילה - היינו עד זמנו של רחבעם לא תסור ממנו המלוכה, ולאחר תקופה זו יכולה לסור ממנו המלוכה.

ולפי זה אין צורך כלל שתבוא התשועה לישראל מכוחו של המלך שאינו מזרע בית דוד, אלא אחר זמנו של ירבעם מותר לכתחילה להמליך מלך מזרע ישראל, ואתי שפיר כמובן, היאך מרדכי היה לו דין מלך.

פרשת זכור

בגדר איבוד נכסי עמלק

זכור, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח

פירש רש"י, "תמחה את זכר עמלק - מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה (שמואל א' טו ג). שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה, לומר בהמה זו משל עמלק היתה".

וכבר נודע להקשות, דרש"י בפירושו לשמואל [א, טו-ג] נתן טעם אחר בציווי שאל במלחמת אגג להכרית משור ועד שה - "משור ועד שה - שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ודומין לבהמה".

ותמוה, מדוע לא פירש שיש דין לאבד את נכסי עמלק שלא ישאר שמו עליהם.

ונראה לבאר על פי מה שכתב המשך חכמה [דברים כה, יט], שהוכיח מדברי הגאון כי דין איבוד נכסי עמלק הינו רק כאשר המלחמה הינה מלחמת ציבור בעמלק, ולא על יחיד הנלחם מלחמת חורמה בעמלק.

ולעיל [שם, יח] כתב המשך חכמה, דכל זמן שלא הניח הקב"ה לישראל מכל צריהם מסביב, אזי אין חיוב מלחמה על הציבור בעמלק, עיי"ש.

ומעתה בזמן שאול שעדיין היו צרי ישראל מעיקים להם בגבולותיהם סביב, נמצא כי בזמן שאול לא היה חיוב על הציבור להלחם, ובאמת הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ כתב, שמלחמת שאול היתה בגדר **הוראת שעה** שנצטווה שאול להלחם בעמלקי.

ומעתה אתי שפיר באופן נפלא, דהיות ומלחמת שאול היתה מלחמה של יחיד בהוראת שעה וכאמור לעיל, ממילא במלחמה זו לא נאמר הדין להכרית את ממון עמלק, שחיוב זה נאמר רק במלחמת ציבור.

ג. ועיין בהערות למשך חכמה, מהדורת הרב קופרמן, בשם הגר"א נבנצאל שליט"א, מש"כ בזה.

נא. והאריך בזה הגרמ"ש שפירא זצ"ל בספר 'זהב משבא' עה"ת.

ומכל מקום נצטווה שאול להכרית מנכסי עמלק משור ועד שה, ומשום כך פירש"י טעם מיוחד שהיו בעלי כשפים ומשגין עצמן ודומין לבהמה, אמנם לולי טעם זה לא היה כל סיבה להכרית את ממון עמלק, והבן.

מדוע עמלק נופל רק בידי בניה של רחל

זכור, כתב המשך חכמה [דברים כט, ג], "ויתכן פירוש, דאמרו פרק יש נוחלין (בבא בתרא כג, ב) אין זרעו של עשו נופל אלא בידי זרעו של רחל ומביא קראי דעמלק, נמצא דעמלק אינו נופל אלא בזרעו של רחל, והטעם אולי דבמכילתא (בשלח יז, ח) על פסוק ויבא עמלק אמר יבא כפוי טובה ויפרע מכפויי טובה, א"כ מי הוא שעשה ושלם טובה עבור רעה יותר מיוסף ששלם טובה עבור רעה, לכן בניו המה המנצחים את הכפוי טובה מי ששלם רעה בעד טובה, ומלחמתו הראשונה שאמר משה ליהושע (ס"פ בשלח) צא הלחם בעמלק יוכיח, לפי שהוא מזרעו של רחל, וכן שאול שלחו ד' להלחם בעמלק".

ובאמת המן אף הוא היה כפוי טובה, דהלא מרדכי הוא זה שהצילו ממוות בעת המלחמה, ונתן לו את ככרות הלחם [עי' מגילה טז, א ובמדרשות].

מחיית עמלק העתידית הרמוזה במקראות

פרשת זכור, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח.

הגמ' במסכת ב"ב [כא, א-ב] מספרת על טעותו של יואב שר צבא דוד, במלחמתו עם עמלק, "כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום, כי אתא לקמיה דדוד אמר ליה, מאי טעמא עבדת הכי, [היינו, ששאלו דוד מדוע הרג רק את הזכרים של עמלק ולא מחה את כל זכרם כולל הנשים], אמר ליה דכתיב [דברים כה, יט] תמחה את זכר עמלק [פי' זָכַר], אמר ליה, והא אנן זכר קרינן [שאלו דוד, דהלא אנו קוראים זָכַר] א"ל אנא זכר אקרינן, אזל שייליה לרביה אמר ליה היאך אקרינן? אמר ליה זכר, שקל ספסירא למיקטליה אמר ליה אמאי א"ל דכתיב [ירמיה מח, י] ארור עושה מלאכת ה' רמיה".

מבואר, כי טעה יואב ודרש שמחיית עמלק דורשת רק את זכרים עמלק, ודרש זאת מן הכתוב 'תמחה את זכר עמלק' בקמץ.

ויש להבין, מדוע כתבה התורה את מחיית עמלק, בלשון שיש במשמעותה אפשרות לטעות ולדרוש כי נדרש למחות רק זָכַר מעמלק.

ונראה דבמדרש [אסת"ר י, יג] דרשו, "כי מַחֶה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עַמְלֶק, מַחֶה בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֶמְחֶה לְעוֹלָם הַבָּא. אֶת זֵכֶר עַמְלֶק זֶה הָמוֹן, קָרִי בִּיה זֵכֶר עַמְלֶק".
הרי לפנינו, שדרשת מחיית זכר עמלק נדרשת על המון, ולכך נכתב בתורה במחיית עמלק לשון 'זֵכֶר', להורות כי יש עניין מיוחד במחיית המון מזרעו של עמלק.

עיונים

מניין תיבותיה של מגילת אסתר

הבאנו בעבר, את קושיית הגר"א גנחובסקי זצ"ל, דהנה כתב המ"ב [תר"ץ סק"ז] דהנה ישנה הלכה, שאם קורא בע"פ עד חצי המגילה יצא יד"ח, ודן המשנ"ב מהו הדין כאשר קרא בדיוק מחצה של הפסוקים בע"פ ומחצה כתוב במגילה כשרה.

והקשה הגר"א גנחובסקי זצ"ל, דמנה וספר את המילים והאותיות במגילה, וגילה שהינם יוצאים במספר 'פרט' כך שלא שייך לומר שקרא מחצה בעל פה, ומחצה מתוך הכתב, דלזה צריך שיהא מספר 'זוגי'.

אמנם ראיתי כעת את מניין המילים והאותיות של 'מגילת אסתר' במאגר 'פרויקט השו"ת', ומופיע שהן המילים והן האותיות הינם מספרים זוגיים, דמניין המילים הינו - 3,058, ומספר האותיות עולה - 12,196, ואם כן הקושיא סרה מאליה.

אכן כתב לי בזה ידידי הרה"ג חמ"ד שליט"א, דהספירה של מאגר פרויקט השו"ת אינה מדויקת כלל, [וכפי שכתבו בעצמם], והם מחשבים גם את הפ' והס' של סיום פרשייה בתור מילה, וכן כתיב וקרי הם מחשבים פעמיים, למשל בפרק י' כתבו שישנם 47 מילים, ובאמת ישנם רק 46, ועוד כתיב וקרי אחשרש - אחשורש, ובפרק ח' כתבו שיש 347 מילים ובאמת יש רק 340 מילים, ועוד 4 כתיב וקרי, ועוד 3 סימוני פתוחות וסתמות!

נב. ועיין ביישוב קושייתו בשירת הלוי [עיונים ע"ז], דמין שר התורה הגר"ח שליט"א אמר ליישב, דמדובר שקראה תרגום, ובזה ישנם מילים העודפות על המקרא, כך שיוצא שישנם מחצה על מחצה מילים ואותיות במגילה.

ואמנם מן רה"י הגרא"ל שטינמן זצ"ל, לא הסכים לתירוץ זה, ודעתו שהתרגום צריך להימדד ביחס למילות מקרא המגילה ככתבה, והגם שישנם מילים לועזיות שבאות בכפל, מכל מקום דין המחצה נמדד ביחס למילות הלשון הקודש שבמגילה.

במשפט עכו"ם ניתן להסתמך על גילוי מן השמים

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יַדְעִי הָעֵתִים [א, יג]

במדרש אסתר רבה [ד, א], "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יַדְעִי הָעֵתִים וְגו' מִי הוּא, אָמַר ר' סִימּוֹן זֶה שֶׁבִטּוֹ שֶׁל וְכו', אָמַר לָהֶם אוֹתוֹ רָשָׁע בְּשִׁבִּיל שִׁגְזָרְתִּי עַל וְשֵׁתִי שֶׁתִּכְנַס לִפְנֵי עֲרוֹמָהּ וְלֹא נִכְנְסָה מֶה הוּא דִּינָה, אָמְרִין לִיה אֲדוֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ כִּשְׁהֵינּוּ בָּאֲרֻצָּנוּ הֵינּוּ שׂוֹאֲלִים בְּאוֹרִים וְתוֹמִים וְעַכְשִׁיו מִטּוֹלְטִלִין אֲנִי וְכו'".

מבואר בתשובת חכמי הסנהדרין יושבי לשכת אגן הסהר, כי בזמן שהיו אורים ותומים, היו יכולים להשיב את שאלתו של המלך ולחרוץ את דינה של ושתִי.

ויל"ע, דהלא קיי"ל שלא בשמים היא [ב"מ נט, א], ואם כן היאך יכלו בעת כונן על תילו בית קדשנו ותפארתנו, לשאול באורים ותומים ולפסוק את דין המלכה לחיים או למות^{נג}.

ויש לומר, די ש לחלק בין משפט ישראל למשפט ב"נ, שבעוד דבישראל יש דין על פי שניים עדים, ולא ניתן להסתמך אף על משה ואהרן [ב"ב קנט, א], ולכך אורים ותומים נחשב כהוראה מן השמים.

אמנם, שאני דין של ב"נ שנהרג בע"א ודיין אחד ואפילו קרוב, כדאיתא בסנהדרין [נז, ב], "אשכח ר' יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב, בן נח נהרג בדיין א' ובעד אחד, שלא בהתראה, מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב".

ומבואר אם כן שחלוק ביסודו, דין ומשפט של ישראל ממשפטם של עכו"ם, ובב"נ הדבר שנצרך זהו בירור וידיעת המעשה, ומשום כך אף ע"י ע"א ודיין א' וקרוב, שהוברר המעשה ניתן להורגם, בשונה מישראל שיש דיני עדים ובי"ד.

ומעתה אתי שפיר, דהלא כבר יסדו רבים מן האחרונים [עיין ברכי יוסף או"ח לב, ד ועוד], כי לברר את המציאות הדבר מסור בידי שמים, ואכמ"ל.

ולכך בזמן שבית המקדש היה על מכונו ויכלו לשאול באורים ותומים, אם כן היו האו"ת מבררים את דבריהם, והיה מן השמים מתברר מה דינה של ושתִי, והיות ובירור המציאות מסור הוא בידי שמים, שפיר יכלו להורגה ע"פ האורים ותומים.

נג. ועיין משנ"ת בשירת הלוי [עיונים, ע"ז].

מדוע מתייחסת הגלות לנבוכדנצר

אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל [ב, ו]

יש לעיין, דהלא מי שהגלה את ישראל היה נבוזראדן רב טבחים כדאיתא בגמ' בסנהדרין [צו, ב], ואם כן מדוע נחשב שנבוכדנצר הוא זה שהגלם.

ואין לומר, שנחשב נבוזראדן כשלוחו של נבוכדנצר, דהלא מסתפק בשו"ת משאת בנימין [הובא במשנ"ל פ"ב משלוחין] אם מעכו"ם לעכו"ם יש שליחות, ולצד שאין שליחות אם כן תיקשי מדוע נאמר בכתוב שהגלה נבוכדנצר.

ויש לבאר, דשאני עבד שיד עבד כיד רבו ומועיל גם לגבי שלדב"ע, וכן נראה דהא במחנ"א (הל' שלוחין סי' י"א) כתב, דיד פועל כיד בעה"ב, מהני אף בשליח גוי, הגם שאין שליחות לעכו"ם, מכל מקום יד פועל מהני כיד בעה"ב.

וראה עוד בשער המלך (פ"א מהל' תרומות הי"א) דכתב לדון בענין אין שליח לדבר עבירה, אי בזה נמי מהני יד פועל כיד בעה"ב ויד עבד כיד רבו, שלא יהא חסרון דשליח לדבר עבירה יד.

ומעתה אתי שפיר, דהיות נבוזראדן היה עבדו של נבוכדנצר, התייחסה פעולת ההגלייה לנבוכדנצר, והגם שאין שליחות לעכו"ם, מכל מקום שאני עבד דיודו כיד רבו.

וראה עוד במקנה [פנים יפות עה"ת, ובקו"א סי' לה סק"ט] דכתב ליישב, היאך אברהם מינה את אליעזר לשליח קידושין ליצחק, הגם שאין שליח עושה שליח, דהיות ואליעזר היה עבד ופועל של אברהם, ואם כן הועיל זה מתורת יד עבד כיד רבו, ובזה מהני אף בשליח עושה שליח.

אימתי מקבלים שם אם

ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת [ב, ז]

בגמ' במגילה [יג, א] עיברתה מת אביה, ילדתה מתה אמה. וברש"י פירש, שמת אביה בשעה שראוי להיקרות אב.

והוכיחו מזה האחרונים [בית האוצר, בד קודש יבמות סי' כג], ששם אב מקבלים משעת ההריון, בשונה משם אם שמקבלים רק בעת הלידה.

נד. וע"ע בשיעורי הגרד"פ [ב"מ י, א].

נה. והארכתי בזה בס"ד בשנים קודמות.

הנה, מצינו ב' נוסחאות בדבר, המהר"ל באור חדש מבאר, ששם אם מתקבל בעת הלידה היות ועובר ירך אמו, ולכך אינו חולק שם לעצמו עד שעת הלידה ביחס לאמו [והיינו, דמעיך הדין יש סיבה שיקבל שם אם כבר בעת ההריון, אלא דעצם המציאות שהינו ירך אמו, מעכב בהתייחסותו אחר אמו, דנחשב כחלק מאיבריה].

אמנם בזכר יצחק [ח"א סי' ד] הביא את דברי רש"י במגילה [שם], והעלה דסיבת קבלת תואר אם הינו רק בשעת הלידה.

ראיתי קושיא עצומה על כך במפרשים, דהנה כתב רש"י עה"ת [בראשית מז, י ומקורו במדרש סוף פרשה יא], ששמעון נשבע לדינה שישאנה, ורק משום כך היתה מוכנה לצאת מביתו של שכם.

והקשו במושב זקנים עה"ת לבעלי התוס', ובנימוקי הטור, היאך נשא שמעון את דינה, והלא הינה אחותו מאם האסורה לבני נח [כמבואר בסנהדרין נח, א].

ותירצו הראשונים, דהיות ובאמת לא היתה דינה מתחילה אחותו, כמבואר בגמ' ברכות [ס, א], שתחילת עיבורו של יוסף היה אצל לאה, בעוד שרחל הרתה את דינה, ונתפללה על זאת לאה, ובזכות תפילתה נתהפכו העוברים^י, ונולדה דינה אצל לאה, אם כן נמצא שהיתה דינה באמת בתה של רחל, ולכך היתה מותרת לשמעון, דאחות מן האב מותרת לבני נח.

והקשו המפרשים^י, דאם כן נמצינו למדים ששם אם מתקבל בשעת ההריון, ודווקא משום כך נחשבה דינה כבתה של רחל, מכיוון דנוצרה במעיה, דהלא לאחר מכן בשעת הלידה נולדה אצל לאה, ואילו היה מתקבל שם אם בשעת הלידה, אם כן שוב היתה אחותו של שמעון מאם, ומה הועיל הדבר שנתחלפו העוברים.

ונראה ליישב ובהקדם יש לחקור, בגדר של איסור נשיאת אחותו מאם בב"נ, האם זהו משום ששניהם נולדו מאם אחת ומתייחסים אליה זה נותן את הקורבה המשותפת, או דעצם המציאות של הקורבה מצד עצמה נותנת את הדין אחווה.

והנה, בגמ' בבכורות [מז, א] מבואר שלויה שעברה, בנה פטור מחמשה סלעים, אף למ"ד דנכרי הבא על בת ישראל הולד ממזר.

והקשה בזה מרן הגר"ח בספרו [איסור פט"ו הל"ט] דהלא משפחת אם אינה קרויה משפחה ומדוע נחשב העובר כלוי. ועל זה כתב לחדש, דאין הכי נמי

נו. כמבואר להדיא בתרגום יונתן בראשית [ל, כא].

נז. עיין בזה בחבצלת השרון [פרשת ויגש].

דמשפחת אם אינה קרויה משפחה, וכל זה הוא לדין משפחה, וה"נ ללויה דבעינן משפחת לוי' ע"ז בעינן דוקא משפחת אב ולא אם, אבל לענין פדיון זה תלוי במציאות דכל שבא מלויה הוא חפצא של לוי, אף על גב דלא חשיב למשפחת לוי, ולענין פטור מפדיון סגי אף בממזר שבא מלויה, דהוא הוי לוי בחפצא וע"כ פטור מפדיון, ע"ש.

ומעתה י"ל, דאי נימא שהאחוה הינה אחוה עצמית בין ב' האחים, אם כן י"ל, דהגם שבהלכות יחס אין דינה מתייחסת אחר רחל, מכל מקום היות והתהוותה במציאות על ידה, אם כן נחשבת כבתה לענין איסור נשיאת אחות, משום דבמציאות לא נתהוו שמעון ודינה מאם אחת, דדינה נוצרה מרחל, והגם שלא קיבלה שם אם עליה, מכל מקום במציאות נחשבת כאמה, ולכך היה מותר לשמעון לשאת את דינה, דאינה נחשבת כאחותו מאם.

היאך נתגעלה אסתר במאכלות אסורות

וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים [ב, ט]

בגמ' במגילה [יג, א] מבואר, שהאכילה הגי קדלי דחזירי.

ונחלקו בזה רש"י ותוס', דרש"י פירש שאכלה זאת ומתוך אונסה לא נענשה. בעוד שהתוס' סוברים, שרק נתן לפניה, אולם היא לא היתה אוכלת. ובפשוטו כוונתם, כי אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם של צדיקים במידי דאכילה.

ונתבאר בדעת רש"י, דמה שאכלה אסתר מאכלות אסורות הגם שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן של צדיקים, היות ורש"י סובר שאין המכוון דוקא במידי דאכילה, אלא בכל דבר אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, והטעם לזה שרגלי חסידי ישמור מלהכשל בעוון וחטא. ומשום כך במקום אונס שליכא סרך עבירה, אם כן אין בדבר צד תקלה, ויתכן שנכשלה אסתר במאכלות אסורות לאונסה, וראה הערה נט.

נח. שירת הלוי [ביאורים ע"ז] בשם הרה"ג הרב שלמה בלום [קובץ נזר התורה].

נט. וביותר ביאור עפ"ד המהר"ל בתפארת ישראל [פ"ח], דמה שהמאכלות אסורות מטמטמות אל ליבו של האדם [יומא לט, א], אין זה מחמת גוף המאכל, אלא העבירה שבאכילה, ולכך ישראל שהותרו בשעת כניסתן לארץ בבתים מלאים כל טוב, ואף אכלו באותה העת קדלי דחזירי [חולין יז, א], דהיות והותרה האכילה באותה השעה, אם כן ליכא טמטום הלב משום דליכא עבירה.

ומצאתי בס"ד בדברי שו"ת חוות יאיר [סי' קצב] ראייה מעליא לדברים, דאין גוף המאכל גורם את האיסור, אלא החטא והמרידה שבדבר, וז"ל, "ונאמר שאין תגבורות הטומאה והקליפה מכל נגיעה ואכילה וביאה וכל מעשה נתעב, רק מצד שהוא רע ונמאס בעיני ה', וכי יאמר ה' שיהיה ביד ב"ד לנהוג בו כרצונם לא יזיק מאומה. (וקצת הוכחה לסברא זו, דאל"כ רק דהמעשה לחוד גרמא בנזקין, למה יתחייב כרת אוכל חלב ודם מזיד ולא שוגג)".

מדוע השיא מרדכי למלך עצה טובה

ובהקבץ בתולדות שנית [ב, יט]

בגמ' במגילה [יג, א] דרשו שמרדכי נתן עצה זו לבקש בתולדות שנית, כדי לאיים את אסתר ולקנאותה בדרך חברתה כדי שתגיד את עמה ומוולדתה.

וצריך ביאור, דהלא מרדכי חפץ שאסתר לא תגלה מהו עמה ומקור מחצבתה, ואם כן מהו שמשיב הוא עצה למלך, לכנוס בתולדות שנית על מנת שיגרום לאסתר לומר מאיזה עם היא.

וכתב בכלי חמדה [למהר"ש לניאדו], "הן אמת כי היא הנותנת ומגדת שלימות מרדכי, כי לא נמנע מליעץ המלך העצה הנאותה אל הענין ההוא לקבץ בתולדות שנית, כדי לגלות באמצעות זאת התחבולה מסתורי אסתר, ולאסתר יעץ הנאות לה כפי הטעמים שיש בענין".

מבואר, שמרדכי לא יכל ליעץ עצה רעה למלך, הגם שחפץ מרדכי בכל מאודו שאסתר לא תשיב מאיזה עם מקורה, מכל מקום היות והמלך ביקש עצה ממרדכי, היאך לפתות את אסתר, השיב לו בעצה הוגנת לדבר [הגם שהיה זה סתירה לרצונו האמיתי].

ומבואר, שאסור ליתן עצה שאינה הוגנת אף לבן נח. ובאמת כן כתב המנחת חינוך [רלב, א].

וצריך להבין, דהלא אם גזל עכו"ם מותר, אם כן היאך יתכן שליתן עצה רעה, יהא בדבר לפני עיור לא תתן מכשול, ויאסר לעשות כן לעכו"ם.

ויש ליישב, דכתבו התוס' [קידושין טז, א ד"ה בעובד כוכבים], שהגם שהנמכר לעכו"ם, אפשר להפקיעו מתחת יד הנכרי בלא מעות מכל מקום נאסר הדבר, "וי"ל דהכא שהעובד כוכבים בטוח עליו ונתן לו מעות על מכר גופו בא הכתוב להשמיענו שצריך לדקדק".

ומבואר, שכאשר סומך הנכרי על ישראל, אסור להטעותו, ואין בדבר סתירה למה שגזל עכו"ם מותר.

ואם כן לכך לא יכל מרדכי לתת עצה שאינה הוגנת למלך, לפי שנסתמך על עצתו ובטח עליו.

אמנם יל"ע, דהרמב"ם [סוף פ"ב מהל' רוצח] פסק, שאסור לייעץ עצה טובה לב"נ, הגם שאסור לייעץ לו עצה להכשילו. וא"כ תיקשי היאך מרדכי השיא לאחשורוש עצה טובה, וצ"ע.

תמיהה בדרשת הגמ' שהמן נקרא אדם

אחר הדברים האלה גידל המלך אחשורוש את המן [ג, א]

בגמ' במגילה [י, א] דרשו, בקום עלינו אדם – אדם ולא מלך, היינו שהקים עלינו את המן הרשע, שלא היה מלך, וכבר נתבאר במקו"א, מהו תוכן החיסרון בכך שלא היה מלך.

אמנם יל"ע, ממה שכתבו התוס' [סנהדרין טו, א ד"ה אדם], "אדם מי קדוש. וא"ת ולוקמא בעבד דקדוש וכו', וי"ל דאדם לא משמע ליה דקאי אעבד".

מבואר בפשוט, כי עבד אינו בכלל אדם, ואם כן מהו שדרשו בגמ' במגילה שהמן זהו האדם שקם עלינו, והלא המן היה עבדו של מרדכי כמבואר בגמ' במגילה [טז, א], וצ"ע.

האם מותר לאדם להכניס את עצמו למסירות נפש

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה [ג, ב]

הקשה האב"ע בפירושו למגילה [ג, ד], "והנה יש לשאול, למה הכניס מרדכי עצמו בסכנה, גם הכניס כל ישראל, היה ראוי שידבר לאסתר ותסירנו משער המלך ולא יכעיס את המן אחר שראה שהשעה משחקת לו. והתשובה כי לא יוכל לסור משער המלך, כי אם יסיר בלא מצות המלך דמו בראשו".

מבואר בדברי האבן עזרא, דאילו יכול היה מרדכי לסור משער המלך, היה מסיר את עצמו מן המקום, ולא נכנס בסכנת התגרות בהמן.

ולכאורה יש להוכיח מדברי האב"ע, דלא כדברי השבות יעקב [ח"ב סי' ק"ו], שאדם הנמצא במקום שיהרגוהו על קידוש ה' אם לא יעבור על עבירות חמורות, ויכול הוא להמלט, דמכל מקום מותר לו להישאר במקומו ולקדש את שמו ית' ברבים, עיי"ש.

והנה, האבן עזרא כתב [ג, ב] כי הכריעה להמן היתה בגדר ע"ז, משום הצלמים שהיו על ליבו ועל בגדיו. ומעתה תיקשי, דגם אילו יכל מרדכי ללכת ממקומו של המן, עדיין היה מותר לו להשאיר, ולהכניס עצמו לסכנה במסירות נפש על אמיתת כבוד שמים.

ומשמעות הדברים, כי אסור לאדם במקום שיכול לברוח להשאיר במקום, ומשום כך הוכרח האב"ע לומר, שאילו היה עוזב מרדכי את שער המלך, דמו בראשו משום שסר בלא מצות המלך.

וכדברי השב"י¹ שמותר לאדם להכניס את עצמו למסירות נפש, יש להוכיח מדברי הגאון [הובא בחומש הגר"א, פ' וארא], כי חנניה מישאל ועזריה למדו ק"ו מהצפרדעים ומסרו את נפשם, וק"ו זה תוכנו הוא שלא נגזר על איזו מן הצפרדעים להיכנס תוך התנורים ומשריפות האש, ומכל מקום היו מהצפרדעים שקפצו אל תימרות האש והעשן, ומזה למדו פרק בהלכות קידוש ה' חנניה מישאל ועזריה.

אם כן נמצינו למדים, שדין שלם הוא בהלכות קידוש ה' לדעת הגאון, שמותר לאדם להחמיר ולמסור את נפשו ואת מאודו על קידוש ה', הגם שיכול הוא להסיר את עצמו מן המקום.

האם היה מותר למרדכי לכרוע להמן הגם שע"י כך ישתחרר מעבדותו

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה [ג, ב]

בגמ' בסנהדרין [סא, ב] מובא שהמן היה נעבד כע"ז.

ופרש"י בד"ה נעבד כהמן. שעשה עצמו עבודת כוכבים כדאמר במגילה [דף יט, א] דאי לאו הכי לא הוה מרדכי מתגרה בו והיה כורע ומשתחוה לו.

יש לעיין, דהלא המן היה עבדו של מרדכי כמבואר בגמ' מגילה [טז, א], ואם כן היאך יכל מרדכי לולי האיסור ע"ז לכרוע, והלא ע"י כך היה משתחרר המן וכדין הלווה מעות מעבדו, או שעבדו הניח לפניו תפילין שמשתחרר העבד [כתובות כה, א]. ואם כן נמצא שמרדכי עובר על האיסור של לעולם בהם תעבודו².

ס. ברמב"ן כתובות [לג, ב] מבואר כדברי השב"י, שחנניה מישאל ועזריה יכלו למלט את עצמם, ומכל מקום בחרו למסור את נפשם על קידוש ה'. וכן כתב הרשב"א [כתובות, שם], תוסה"ר [כתובות, שם]. ובחידושי הר"ן [פסחים נג, ב]. ועמד בזה השב"י.

סא. ולדעת החיד"א ועוד, המן היה עבד כנעני של מרדכי.

אמנם יתכן שאין בדבר איסור של לעולם בהם תעבודו, היות ונמצא שמשחררו הוא מאליו, ואין האדון משחררו, וצ"ע.

עוד תירצו בזה, שכאן הלא היה בדבר סכנת פיקו"נ של כלל ישראל, ובזה לולי האיסור ע"ז החמור, היה מרדכי כורע ומשתחוה ולא מתגרה בהמן.

האם המן היה חייב במצות צדקה

הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך [ג, יא]

בגמ' מגילה [טז, א] מובא, דכאשר המן הלך להרכיב את מרדכי, עמד הוא באותה העת בתפילה, שאל המן את תלמידי מרדכי, במה עסיקתו? והשיבו לו שעוסקים הם בעניין קמיצת העומר, השיב על כך המן – "אמר להו אתא מלי קומצי קמחא דידכו ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי. אמר ליה [מרדכי] רשע, עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי".

וכתב על כך ביערות דבש לתמוה, מהו הדמיון בין הקרבת העומר שהינה לגבוה, לנתינת הכסף לרעה של המן, וכלום חברותא כלפי שמיא.

וביאר בזה היערות דבש [ח"ב דרוש ט"ו], "אבל הענין כי אמר [מג"א ג' יא] הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך, כך פירשו הכסף והעם, שבשניהם תעשה כטוב בעיניך, ותכלית הטוב לחלקם לעניים, וכן אומות העולם יודעים כי מצות צדקה רבה, ולמדו מנבוכדנצר מלכא, וחטאך בצדקה פרוק [דניאל ד' כ"ד], ואמרו חז"ל [ב"ב י"ב ע"ב] צדקה תרומם גוי.

ולכך השיב מרדכי כי הצדקה מיוחסת לי, כי הכל שלי, עבד שקנה נכסים וכו'. וא"כ שכל בטחון המן שיצליח היה הואיל פיזר נתן לאביונים כהנ"ל, ולכך בעת הזכרת הנס צריך מתנות לאביונים והבן".

מסיים היערות דבש, "ומכל מקום גרמה זכות צדקה להמן שלא נכלה זרעו, רק בניו חזרו על פתחים, כי צדקה תציל ממות".

ויש לדון, האם בן נח חייב במצות צדקה, בחידושי הר"ן [סנהדרין נו, ב] מבואר שיש חיוב צדקה בעכו"ם, דדן הר"ן בחיוב מצוות של ב"נ, וז"ל, "ה"נ ה"ל למיחשב צדקה, דהא כתיב לעשות צדקה ומשפט אלא משום דצדקה לא חשיב, משום דקום עשה לא קחשיב כדאיתא לקמן, ואין לומר דבצדקה לא מחייבי, דהא אקשינן לקמן ואשה לא מיפקדא, והא כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו', ואמרינן בניו לדין ביתו לצדקה אלמא דבצדקה נמי מחייבי, ואשכחן דמיענש עלה דכתיב ויד עני ואביון לא החזיקו".

וכשיטתו סובר נמי הרבינו יונה [שער"ת ג, טו] סב, שעכו"ם חייב במצוות צדקה, וז"ל, "ומצאנו בענין אנשי סדום שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות נשחתות, כמו הגזל והחמס ועיוות הדין וגלוי עריות, ואם כל זה הזכיר הכתוב כי אבדו ונשמדו בעון בטול הצדקות, שנאמר (יחזקאל טז, מט): "הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם - ויד עני ואביון לא החזיקה סג".

ומעתה אתי שפיר, מדוע המון חילק את הכסף לעניים, היות ושייך הוא למצות הצדקה, הגם שאינו ישראל.

אמנם ברמב"ם [פ"י ממלכים ה"י] מבואר, שב"נ אינו מצווה בצדקה, אלא שאם נותן צדקה נוטלים ממנו.

אלא די"ל, שאף אם ב"נ אינו חייב בצדקה, מכל מקום יש צד לחייב את המון, מחמת היותו עבד כנעני שמל וטבל, כמבואר במפרשים [חומת אנך לחיד"א פ"ג, חת"ס עה"ת, שיר מעון מגיל"א], ומעתה מחויב היה במצות כאשר ובכלל זה מצות צדקה.

עוד כתב לי הרב חמ"ד שליט"א, דגם אם לא היה מחוייב, מכל מקום הועילה לו הצדקה, כפי דמצינו אצל נבוכדנצר. [ויש להוכיח כדבריו, מדברי הגרא"ו [ביאורי אגדות ד, ה], דכתב לדחות את הראיה מאנשי סדום. וז"ל, "עוד אפשר לומר, דבאמת נענשו אנשי סדום על שבע מצות ב"נ שעברו עליהן, אלא שאם היו עושין צדקה היתה הצדקה מגינה עליהן, דכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים".]

האם הנמסר להריגת המלכות – חייב הוא בדיני שמים

ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי [ד, י]

בתוס' [ב"ב ד, א ד"ה שכל] כתבו שדניאל שהינו התך הרגו המון לדעת התרגום, וז"ל, "לפי תרגום [של] אחשורוש נענש הרבה שנהרג דכתיב ויגידו למרדכי את דברי אסתר ולא כתב התם התך לפי שהרגו המון, על שהיה משיב דברים בין אסתר למרדכי, ומיהו גמ' שלנו אין תופס כן דדרשינן במגילה (דף טו, א) והתך להיכן הלך, ומפרש לפי שאין משיבין על הקלקלה".

סב. וכן דעת המהרש"א [סנהדרין נו, ב].

סג. וראה עוד בקובץ שיעורים [ב"ב אות כד], ובביאורי אגדות להגרא"ו שבסוף קובץ הערות [ד, ה].

ויל"ע, דהלא בגמ' [סנהדרין לז, ב וכתובות ל, ב] איתא, "מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטין באין עליו".

ואם כן היאך נמסר דניאל – התך למלכות, בכך שהרגו המון, ואטו היה מחוייב מיתה בידי שמים.

אמנם רבינו החתם סופר זצ"ל בשו"ת (יו"ד סי' של"ג) שאול נשאל בנידון זה לגבי אדם שנרצח, האם מותר לקברו בבית הקברות הרגיל, כיון דד' מיתות לא בטלו, וקימ"ל מי שנתחייב מיתת בי"ד אסור לקברו בבית הקברות הרגיל, ומסיק: דמותר לקברו בקבר רגיל, משום דלא כתוב בגמ' מי שנמסר למלכות, וכן מי שלסטין באין עליו, מתחייב סייף, דאז אמרין כלל כל מי שנהרג בידי גוים הוא מחייב מיתת בי"ד, א"כ ר"ע וחביריו מאי איכא למימר, אבל חז"ל נזהרו בדבריהם ואמרו מי שנתחייב סייף, נמסר למלכות, אבל לא כל מי שנמסר למלכות – נתחייב סייף, ומכל שכן הנהרג ע"י רוצח האורב לדם, וא"כ אוקמיה ליה בחזקת צדקות וכשרות וקדוש יאמר לו עכ"ד.

ומעתה אתי שפיר, דאין כל הרוגי מלכות שוין, ויש שמתים לרוב צדקותם.

מדוע מרדכי לא ציוה על אסתר להיכנס אל המלך

**אם החרש תחרישי בעת הזאת רווח והצלחה יעמוד ליהודים
ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת
הגעת למלכות** [ד, יד]

ויש לעיין, דהלא הצלת כלל ישראל מונחת כעת על כף המאזניים, ומאידך, אסתר עושה את מאמר מרדכי כאשר היתה באמנה איתו, ואם כן מדוע לא ציוה עליה מרדכי ברורות, להיכנס אל המלך ולהתחנן לו על עמה ומולדתה, על כל המשתמע, ובכלל זה הסכנה של אי הושטת שרביט המלך, הגורמת לגזירת מות.

ונראה ליישב בס"ד, עפ"ד המשך חכמה [פ' מקץ, בראשית מב, יט], דישינו דין בירושלמי בתרומות [סופ"ח], דסיעה של בני אדם שאומרים להם תנו לנו אחד מכם ואם לא כן יהרגו כולם, הדין הוא שיהרגו כולם, ולא ימסרו אחד מהם.

ובזה מבאר המשך חכמה, דהנה מתחילה אסר יוסף את כל האחים, ואמר להם אחיכם אחד ישאר במשמר ואתם תעלו אל אביכם, ומכל מקום האחים לא יכלו להסכים לזאת, מפני הדין הנ"ל, שאסור למסור אחד מהם, והגם שבלאו הכי כולם אסורים ועומדים, עכ"ד.

ומעתה י"ל, דמרדכי לא יכל לצוות עליה, למסור את נפשה בעבור כלל ישראל, היות והדין הוא שהגם שכולם בלאו הכי בסכנה, מכל מקום אסור למסור אחד מתוכם, ולכך התחכם מרדכי לגרום לאסתר לרצות **מעצמה** ללכת אל המלך, הגם שהנכנס לחצר הפנימית בלא הושטת שרביט המלוכה אחת דינו להמית, ואולם הוא לא יכל לצוות עליה לסכן את נפשה, אף שהצלת כלל ישראל תלויה מן העבר השני.

האם מותר להכניס את עצמו לספק פיקו"נ להציל חבירו

**אל תדמי בנפשך להימלט בית המלך מכל היהודים כי אם
החרש תחרישי וגו' [ד, יד]**

ביארו המפרשים, שמרדכי ואסתר נחלקו האם מותר לאדם להכניס עצמו לספק סכנה על מנת להציל את חבירו ממוות ודאי, והארכת בזה בשנים קודמות. ועתה מצאתי בספר אוצר המלך [יסודי התורה פ"ה לר' צדוק הכהן מלובלין שחיברו בגיל ט"ז והאריך בחריפות ובקיאות, ואצטט קטעים נבחרים], "ויש לחקור בספק הריגה אם ג"כ יעבור ואל יכניס עצמו בספק מיתה. או בכגון זו אף בשאר איסורים יכניס עצמו בסכנה ואל יעבור. ונראה פשוט דאף בספק יעבור ואל יכניס עצמו בסכנה וכו'".

"והנה הא לא קמבעיא לי, היכי דמיתתו ודאי אם לא יסכנו לחבירו דרשאי לסכן חבירו, דהא רוצח דיהרג ואל יעבור אמרינן בסנהדרין דסברא הוא דמה חזית דדמא דיך סומק טפי דלמא דמא דחברך סומק טפי, והכא כיון דמיתתו ודאי ומיתת חבירו ספק ודאי דמא דידיה סומק מדחבריה ויעבור ואל יהרג. כי קא מבעיא לי היכא דגם מיתתו ספק שהנכרי אומר לו שיסכן לחבירו ואם לאו יסכן לו. בזה נסתפקתי אם גם בספק מיתה אמרו ג"כ יכניס עצמו בספק מיתה ואל יכניס חבירו או לא וכו'".

עוד היה נראה לי לכאורה ראייה מפרק אף על פי [דף ס"א ע"ב] בהא דחזיא רב אשי למר זוטרא דחוור אפיה ושקל באצבעתיה אנח ליה אפומיה אמר ליה אפסדת לסעודתא דמלכא וכו', א"ל רבין מאי טעמא סמכת אניסא, אמר ליה חזאי רוח צרעת דפרחה עלויה ע"כ. ועדיין קשה דנהי דמר זוטרא מסתמא היה בו סכנה מדאנח אפומיה מסעודת המלך עכו"ם וגם מבואר ברש"י שהיה שם בשר חזיר ועל כרחך דהיה בו סכנה. מ"מ איך עשה רב אשי כן מקודם למשקל באצבעו וסמך אניסא, דמשמע דמאן דאפסדיה לסעודה דמלכא יש בידם להרגו

[וכדקטלוהו לבר הדיא דאפסיד לשיראי דמלכא בברכות דף נ"ו ע"י שם] ואיך הכניס עצמו לספק סכנה. ועל כרחק דכיון דמר זוטרא היה ג"כ בספק סכנה ע"כ מסר עצמו כדי להציל למר זוטרא. מיהו בלאו הכי הא שם לא עבד רב אשי למר זוטרא מידי, רק מר זוטרא מדנפשיה חוור אפיה ובכהאי גוונא אינו מחויב להכניס עצמו לסכנה. וצריך לומר דרב אשי מחמיר על עצמו היה. או דבשביל הפסד סעודת מלך אין סכנה, שאין זו דבר נודע למלך כמו אותם השיראים דאפסיד בר הדיא וא"כ אין ראיה כלל וכו".

היאך הותר לאסתר להחניף להמן

יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם [ה, ד]

בגמ' מגילה [טו, ב] דרשו חז"ל בטעם הדבר של הזמנת המן אל המשתה המלכותי, "ת"ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו', ר"ש בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס".

וברש"י, "ירגיש הקב"ה וכו' - אי נמי ירגיש שאני צריכה להחניף רשע זה ולזלזל בכבודי".

וצ"ע, היאך הותר לאסתר להחניף להמן הרשע, הלא כתב הרבינו יונה [שערי תשובה ג, קפח], כי על האדם למסור עצמו לסכנה ולא ייפה את השקר, וז"ל, "וחייב האדם למסור עצמו לסכנה ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזאת. ואמרו רבותינו [סוטה מא, א] על ענין אגריפס שהיה קורא בתורה וכשהגיע לפסוק זה [דברים יז, טו], "לא תוכל לתת עליך איש נכרי" זלגו עיניו דמעות, ואמרו לו, אחינו אתה. באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה שחנפו לו לאגריפס".

וכן כתב במנורת המאור [נר ב' כלל ג' ח"א פ"א] וראוי לירא את דבר ה' למסור עצמו בסכנה ואל יכבד על ראשו עון פלילי כזה, והביא ראיה מהך דאגריפס המלך דמלך היה [ומוראו גדול].

והחפץ חיים [לאוין טז] נמי פסק כן, "וחייב אדם למסור עצמו לסכנה ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזה".

אולם יעויין בתוס' בסוטה [מא, ב ד"ה כל], שנקטו שמוותר להחניף לרשעים במקום סכנה סד.

סד. וכן נפסק להלכה, יעויין במג"א [או"ח קנו], ציינו רעק"א בגליון הש"ס נדרים [כב, א], שאם מתיירא מן הרשע מותר לשבחו שלא יהרגנו כשיטת התוס', ועיין עוד משנ"ת בס"ד בשירת הלוי [ע"ז, עיונים].

ומעתה יל"ע, היאך הותר לאסתר להחניף להמן העמלקי, והלא לדעת הראשונים הללו, אף במקום של סכנה אסור לאדם להחניף לרשע, [ודוחק לומר, שהצלת רבים שאני ומותר להחניף].

ויש לבאר בזה ובהקדם, הנה הרבינו יונה עצמו כותב [שערי תשובה, ש"ג אות קצט], "החלק התשיעי - המכבד את הרשעים מדרך שלום. אמנם לא ידבר טוב על הרשע, ולא יתנהג בכבודו על דרך אשר יחשבו בני אדם כי יכבדנו מאשר יקר בעיניו נכבד, כי לא יחלוק לו כבוד זולתי כדרך שמכבדים בני האדם את העשירים מדרך סלסול ולתקות תועלת, בעבור כי צלחה דרכם ולא מפני חין ערכם. ואף גם זאת יש חטא ואשמה בדבר הזה, כי אם הותר לכבד העשירים, לא כן הרשעים, שנאמר [איוב מ, יא - יב]: "וראה כל גאה והשפילהו ראה כל גאה הכניעו והדוך רשעים תחתם". אך החלק הזה הותר מדאגה מדבר פן יזיק הרשע ויגרום הפסד בזמן שיד הרשע תקיפה ושעתו חצופה, ואין בידינו להכניעו ובחילנו להניעו. על כן הותר לכבדו כדרך שמכבדים בני האדם אנשי זרוע רמה מפחד ואימה בקימה והדור ודומה להם, אך לא ישבחנו ולא ידבר טוב עליו לבני אדם. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה [סוטה מא, ב]: מותר להחניף את הרשעים בעולם הזה". הרי שהתיר הרבינו יונה, את החנופה במקום סכנה, וצ"ע בסתירת הדברים.

ובשו"ת דברי יציב [ליקוטים והשמטות, סימן קיב], יישב את סתירת הדברים, שלהחניף לרשע ולומר לו שנוהג כשורה, על כך ראוי לירא את דבר ה' למסור עצמו לסכנה, ואולם בנוגע לכבד רשעים בסתם, על זאת נאמר וחי בהם.

וביאור הדברים נראה, על פי מה שכתב האגרות משה [או"ח ח"ב סי' נא], דלומר לרשע שנוהג כדין, הרי זה באיסור של 'יהרג ואל יעבור', וכפי שיסד הים של שלמה [ב"ק פ"ד סי' ט'], שלומר דין שאינו נכון הרי זה איסור של יהרג ואל יעבור. אמנם כל האיסור הוא רק כאשר אומר לרשע, על דין מסויים שנוהג שלא כשורה, ואומר לו שיאות עבד, אמנם להחניף בסתמא ולומר לעובר על דת 'ישר וצדיק אתה', שאינו משבחו ומתיר לו מעשה רע שעשה, אלא בכלליות, זהו חנופה שאין צריך למסור עצמו לסכנה על כך.

ומוסיף עוד האגרות משה, שלהחניף לרשע בעניינים שאינם שייכים כלל לעבירות ולמעשים רעים שעשה, כגון לשבחו ביופיו ובחכמתו, דבר זה מותר במקום שידוע שכל מה שמכבדים אותו, זהו משום שזקוקים לו וכדומה.

ומעתה יש ליישב, דאמנם החניפה אסתר להמן הרשע, אולם לא היללה אותו על מעשיו הרעים וייפתה לו השקר בכך שעשה את עצמו לע"ז וכו', אלא רק הזמינה אותו לכבדו אל המשתה מחמת היותו משנה למלך, ובכה"ג לא נאמר

הכלל שחייב להשיא עצמו לסכנה על מנת שלא להחניף לרשע, היות ואין זה חנופה לומר לו שהינו צדיק וישר במה שלא נוהג כשורה.

האם ישנו איסור מאבד עצמו לדעת בב"נ

והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש [ו, יב]

ודרשו חז"ל [מגילה טז, א], שהיה אבל על בתו, ששפכה על ראשו מי שופכין, כאשר חשבה בטעותה כי מנהיג הסוס הינו מרדכי, ובראותה ששפכה על ראשו של המן, קפצה מן הגג ומתה.

ויש לברר, האם ישנו איסור מאבד עצמו לדעת בב"נ, והאם הותר לבתו של המן לקפוץ מראש הגג, או שזהו בכלל איסור רציחה הנוהג אף בב"נ. ושורש הנידון מתחיל, מהו האיסור של מאבד עצמו לדעת, האם הינו בכלל איסורא דרציחה, או שהוי איסור חדש.

במנ"ח [מ' לד] מבואר, כי המאבד עצמו לדעת, אינו נכנס בכלל איסור דלא תרצח, ומשום כך מחדש, שאין איסור של מאבד עצמו בבן נח. וכן נקט הגר"ש קלוגר [ספר החיים או"ח שכת פ"ח].

אולם בפסיקתא רבתי [פסקא כד, דיבורא שתיתאי] דרשו, 'לא תרצח - לא תתרצח', והרי זה כפי שנוקט המחבר, דהמאבד עצמו הרי הוא בכלל דלא תרצח, וכן נקט הגר"פ [ל"ת יט], ובבית מאיר [יו"ד רטו, ס"ה], וע"ע בשו"ת הלכות קטנות למאהר"מ חגיז [ב, רלא] שנראה בדבריו כי המאבד עצמו הרי הוא בכלל איסור דרוצח. ובחת"ס [ח"ג סי' סט] נקט, שזהו בכלל ג' עבירות חמורות.

וכ"כ החת"ס עוד [בח"ב, יו"ד שכו, אות ב'], "משא"כ המאבד עצמו לדעת שהו"ל כמבעט בכפרה שהרי באותו הקרבן והכפרה הגדולה שהיא המיתה באותו עצמו חטא והכעיס תמרורים ורצח אז א"ע שהוא מג' עבירות החמורות ע"ז ג"ע ש"ד, ואיך יהיה כפרה כלל במיתתו והיא אשר העלה עליו חרון אף ה'".

וכע"ז בחת"ס ריש פרשת ויצא שכותב להסביר, שלכך מאבד עצמו לדעת אין מתעסקים בו, וגרוע מרוצח אחר, וקרא לא אמר אלא אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, אלא משום כי כל החטאים מתמרקים בשעת מיתה וזה חוטא במיתתו, באותו דבר שהי' לו לכפרה הוא חוטא ומורד, ע"כ מתעוררים עליו כל עונותיו, עיין שם.

ולפי זה בפשוטו, בן נח כלול בכלל האיסור של מאבד עצמו לדעת.

ויתכן לבאר בדברי החת"ס, את דברי האורחות צדיקים [שער השמחה, בטחון הראשון], "והמכניס עצמו לידי סכנה וממית עצמו, ענשו גדול ממי שממית אחרים".

בניו של המן היו קנייניו

ויתלו את המן על העץ אשר בקש לתלות את מרדכי עליו [ז, י]

הנה, הביאו לבאר בשם מרן הגרמ"מ שך זצ"ל, את הפייט במעוז צור, 'רוב בניו וקנייניו על העץ תלית', וצ"ב מהו רוב קנייניו והיכן נתלו על העץ.

וביאר בזה בעל האבי עזרי, דהיות ומבואר ברמב"ם [פ"ט מעבדים ה"ב], דעכו"ם מוכר את בניו לעבדים, כדין רכושו וקניינו משום שיש לו קניין הגוף בהם, ואם כן זהו מה שנאמר, שתלו את רוב בניו, שהם גם קנייניו על העץ.

והיה מקום לדון, דיתכן שאצל המן לא היו בניו בתורת רכושו וממונו, וזהו לפי שהמן היה עבד כנעני של מרדכי [מגילה טז, א], והיה עבד גמור שמל וטבל לדעת חלק מהאחרונים [חומת אנך לחיד"א פ"ג, חת"ס עה"ת, שיר מעון מגיל"א], ואם כן הלא קיי"ל [יבמות סב, א] דאין ייחוס לעבדים.

ומאחר, דאין בניו מתייחסים אחריו, אם כן שוב לא יהא לו קניין הגוף בהם למוכרם, כיון שאינו מוגדר כאביהם.

אמנם יש לדחות, דהיות ומתחילה היו ממונו של המן, אם כן גם אחר שמכר את עצמו לעבד, עדיין לא פקע בעלותו על בניו.

יתר על כן כתב הזכר יצחק [סי' ב'] והמשך חכמה [שמות יב, מח], דעכו"ם שהיו לו ילדים ונתגייר, מילת ילדיו מעכבתו מלאכול את הפסח, מאחר שהם עבדיו וקנייניו.

ומוכח בדבריהם, דהגם שאין בניו בגיותו מתייחסים אחריו, מכל מקום היות והיו בבעלותו הממונית, אין זה פוקע אף אחר שנתגייר, ואם כן הוא הדין והוא הדרך, אף לגבי נכרי שהיו לו ילדים ומכר עצמו לעבד, דלא פוקע בעלותו הממונית בילדיו.

ואתי שפיר דברי מרן בעל האבי עזרי, כי להמן היה קניין הגוף בילדיו ונחשבו כרכושו.

בגדר נכסי הרוגי מלכות למלכות

ותשם אסתר את מרדכי על בית המן [ח, ב]

ידועה תמיהת המפרשים, דהלא המן היה נצר זדון מזרע עמלק, ואם כן היאך נכנס מרדכי לביתו, והלא ישנו דין איבוד נכסי עמלק כמבואר ברש"י עה"ת [פ' כי תצא].

וישנו תירוץ [של הגר"פ על הרס"ג] שהיות וזכה המלך בבית המן כדין הרוגי מלכות, אם כן יכול היה מרדכי להשתמש בביתו של המן, כדין עמון ומואב טהרו בסיחון.

אלא שיש לעיין על ביאור זה, ממה שכתב הרמב"ם בפירושו למגיל"א [פ"ח], "וכשנכנס מרדכי, לקח המלך את הטבעת שהסירה מיד המן בזמן כעסו, והניחה ביד מרדכי, ותאמר אסתר למרדכי "אני מוסרת לידך את תליית המן".

ויאמר לו המלך, "הנה אני נותן לך את הונו ואת ביתו". הוא שנאמר, ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש את בית המן לאסתר, ותמסור אותו למרדכי, להשגיח עליו ולנהל ענייניו וכו'".

ומעתה מבואר, דמסירת ביתו של המן, היתה עוד קודם תלייתו של המן, כמבואר בלשון הרמב"ם, ואם כן היאך ניתן לומר שהמלך זכה בממונו של המן הצורר, ולאחר מכן זכה מרדכי מהמלך, אלא משמע שעוד קודם הריגתו של המן, כבר ניתן ביתו ורכושו לאסתר ולמרדכי, ובאמת כן משמעות הכתובים, שרק לאחר נתינה זו הרגו את המן.

אמנם נראה לומר, דמה שנכסי הרוגי מלכות למלכות, אין זה משום שאחר שמות יורש המלך את ממונו, אלא אחד מדיני המלוכה הוא, דעצם הדבר שהמלך פוסק על החייב דין מיתה, דבר זה מקנה לו את נכסיו של ההרוג, ואין זה זכייה כעין ירושה אחר מותו, אלא עצם הפסק של המיתה מחייב את זכיית המלך בנכסיו, ועיין.

בפטור עבדים כנענים בקריאת המגילה

מקרא מגילה [ט, כב]

ברמב"ם [פ"א ממגילה ה"א] מבואר, כי רק עבדים שנתשחררו חייבים בקריאת המגילה, ולא עבדים כנענים.

ותמהו רבים, דהלא עבד חייב במצוות כאשה, והלא נשים חייבות בקריאת המגילה.

ויתכן ליישב עפ"ד הרש"ש בסנהדרין [נח, ב] שלא גזרו חכמים את גזירותיהם אלא על ישראלים גמורים ולא על עבדים, עיי"ש.

ואם כן י"ל דהיות וימי הפורים שחייבים עליהם מדברי קבלה, שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, אחר אמירתה של אסתר כתבוני לדורות [מגילה ז, א], ואם כן לא גזרו את חיוב זה על עבדים, כפי שאר תקנות חז"ל שלא חייבו את העבדים.

והעיר על כך הרה"ג חמ"ד שליט"א, דיתכן שכל דברי הרש"ש, מוסבים על גזירות חז"ל, שבהם לא חייבו את העבדים, ואולם כאן מדובר בתקנה.

מדוע מותר לשאת אשה בפורים ואין חשש של עירוב שמחה בשמחה

לעשות אותם ימי משתה ושמחה [ט, כב]

הסתפק הכלבו [סי' מה], האם מותר לשאת נשים בפורים, דהנה לגבי מועד נאמר בגמ' [מו"ק ח, ב] שאין נושאים נשים במועד, ומעתה האם נאמר דין זה אף בפורים שחכמים עשו לזה תורף של דברי תורה, או דילמא, שמותר לשאת נשים בפורים בשונה מהמועד^{סה}.

ומאידך, הדרכי משה [או"ח תרצ"ו] האריך לבאר והביא עדויות שמותר לשאת נשים בפורים בשונה מהמועדים.

וביאר בזה הרמ"א [דרכי משה, שם] וז"ל, "ואני אומר אף על פי שאיני כדאי לחלוק עליהם מכל מקום אכתוב מה שנראה לי, ואף כי שמעתי מזקנים שאמרו שראו מעשה שהיו נושאים בפורים, ואומר כי לא שייך עירוב שמחה בשמחה בפורים, דהא לגבי רגלים אמרין טעמא בפרק קמא דמועד קטן (ח, ב), דכתיב (דברים טו, יד) ושמחת בחגך ולא באשתך, ובפורים לא כתיב רק משתה ושמחה (אסתר ט, כב), ובכל מאי דמשמח סגי ליה".

וידוע דהגרש"ז אויערבך זצ"ל ערך את שמחת נשואיו בפורים המשולש בירושלים ודרש בשמחתו בנושא זה, מדוע נושאים נשים בפורים בשונה ממועד שאין נושאים בו נשים [מו"ק ח, ע"ב]

סה. והדרכי משה [או"ח תרצ"ו] הביא מהמהר"י ברין [סי' קכא ד"ה וצ"ע] שכתב לאסור.

ואמר הגרש"זסי שביו"ט יש דין של ושמחת בחגך ואין פירושו 'ושמחת ביום חגך' אלא צריך לשמוח בחג גופא, ומשו"ה דרשו חז"ל בחגך ולא באשתך, דכאשר מערבים שמחה אחרת ישנה סתירה מהשמחה בגוף החג.

משא"כ בפורים צריך לשמוח משום שעשאוים לימי **משתה ושמחה** ולא משום עצם קדושת היום בחג הפורים, ומשום כך כל סיבה נוספת שאדם יכול לשמוח מצווה הוא בכך במצוות היום ואין קפידא בפורים במה לשמוח.

ויש להוסיף טעם לשבח, דהנה בעל 'האגלי טל' ביאר את יסוד השמחה במועדים שהינה שמחה פנימית, וכפי שהביאו בנו בשם משמואל [פורים תרע"ה], וז"ל, "וכמו שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה טעמא דאין מרקדין ביום טוב משום דריקוד הוא בחיצוניות האברים ושמחת יום טוב היא בפנימיות, עכ"ד".

מבאר עוד בזה השם משמואל, "אך שמחת פורים אינה כן, אלא כעין שהיתה הגזירה עליהם להשמיד להרוג ולאבד שהוא בחיצוניות האדם ונהפוך הוא, ע"כ השמחה הנצמחת מזה נמי צריכה להיות אף בחיצוניות האדם, וע"כ המצוה לבסומי בפוריא כדי שתהא ניכרת השמחה גם בחיצוניות, כאמרם ז"ל (עירובין סה, א) משנכנס יין יצא סוד".

ומעתה י"ל, דכאשר נצרכת שמחה פנימית כפי במועד וברגלים, אין לצרף שמחה חיצונית של נשיאת אשה, היות והאדם צריך לשמוח בבחינת נגילה ונשמחה בך, בשמחה הבוקעת מהלב פנימה.

אולם שאני פורים, שתקנת השמחה שבו נקבעה בתור שמחה חיצונית, ולכן יכול הוא להרבות בדברים המשמחים נוספים, היות ועיקר התקנה שיהא שש ושמח ותתגלה שמחתו אף בחיצוניותו, ומשום כך שפיר יכול לשאת אשה בפורים על מנת שתגדל ותוסיף שמחתו.

גדר השמחה בפורים – להרבות בשמחה מכל מקום

לעשות אותם ימי **משתה ושמחה** [ט, כב]

בגמ' בסנהדרין [סד, ב] מובא שהיה מנהג אצל ישראל לעשות בפורים - כמושורתא דפוריא, ועיין ברש"י, "רבא אמר כמושורתא דפוריא. אינו מעבירו

סו. הובאו דבריו בקובץ מבקשי תורה [ענייני שידוכים ונישואין], ועיין עוד במנחת אשר [בראשית ע' רסח].

ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים שהיתה חפירה בארץ והאש בווער בו והוא קופץ משפה לשפה".

ובפשטותו, מה שעשו כן הילדים בפורים היה זה להרבות בשמחה.

ומכאן יש להביא ראיה ליסוד האחרונים [וכבר כתב כן הדרכי משה או"ח תרצ"ו], ששמחת פורים שונה משמחת חג, דבשמחת פורים הגדר שכל דבר המביא לידי שמחה יכולים לעשות בפורים, ואין צורך לשמוח דווקא מכח מצוות היום, ובזה מבאר הדרכי משה, כי מותר לשאת אשה בפורים, ואין בדבר חשש של אין מערבין שמחה בשמחה, שנאמר באיסור נשיאת אשה ברגל, היות ושאני שמחת פורים, שכל דבר המביא לידי שמחה יתירה הוא חלק מגוף מצוות הפורים, שעומקו שיהא האדם בשמחה על תשועת ה' את עמו מיד צר.

ברכה על יין שרף פחות מרביעית

ימי משתה ושמחה [ט, כב]

אדם ששתה יין משובח עם אחוזי אלכוהול גבוהים, אשר דעת זקנים נוחה הימנו ומתיישבת דעתו בשתיית פחות מרביעית, האם יכול הוא לברך ברכה אחרונה או לאו.

נחלקו בזה הפוסקים, דעת הט"ז [רי, סק"א] דהיות ומתיישבת דעתו בשתייה זו, יכול לברך אף על פחות מרביעית. אמנם דעת רוב הפוסקים [מגן אברהם [קצ, סק"ד], אליה רבה [שם, סק"ה] נהר שלום [שם, סק"ב] בשם כמה אחרונים, ובשערי תשובה [שם, סק"ד], וכן הכרעת המ"ב [קצ, סק"ד], דאין חילוק בין שאר משקים ליין שרף, אף על פי דביין שרף מיתבא דעתיה דאינשי בפחות מרביעית, דלא חילקו חכמים בשיעורין.

מדוע מנה הרמב"ם את מצות קריאת המגילה

בפני עצמה

ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים [ט, כד]

בפתיחת הרמב"ם להלכות מגילה נאמר, "הלכות מגילה וחנוכה, יש בכללן שתי מצות עשה מדברי סופרים ואינן מן המניין, וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו".

וכבר ראו וגם תמהו, מדוע מנה הרמב"ם את ד' מצוות היום בתורת שתי מצוות בלבד, וממה נפשך, אם החשיב והכליל את כל מצוות היום, היה לו לכתוב שיש מצוה אחת ביום הפורים, ואם מנה בפרטות, אם כן היה צריך למנות את כל ד' מצוות היום. ומדוע מנה את קריאת המגילה כמצוה בפנ"ע.

ונראה לבאר בס"ד, עפ"י יסודו של מרן הגר"ח ש ליבוביץ זצוק"ל¹, דיסד בזאת, דהנה חלוק ביסודו מקרא מגילה משאר מצוות היום, דבעוד שמשטה ושמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים, הרי הוא מחובת היום, מכל מקום קריאת המגילה ביום הפורים אין בזה קיום דין כלפי היום, אלא הוא דין נוסף וחיוב לעצמו לקרוא המגילה ביום הפורים, וכדחזינו שיש אופנים דמקדימין קריאת המגילה, וכמו בני הכפרים דמקדימין ליום הכניסה, ומבואר שם בגמ' במגילה דאף באותו יום שקורין אותה ליכא איסור הספד ותענית דנוהג אלא בזמנה, וכל זה משום דהוא מצוה בפנ"ע לקרוא ביום י"ד וט"ו ובזה שייך מקדימין, וכן חזינו שקריאת המגילה קובעת ברכה לעצמה, והמצוות שהם מחובת היום נפטרים בברכת היום².

ומעתה יאירו היטב מניין המצוות בפתחת הרמב"ם, שבעוד שמשטה ושמחה, מתנות לאביונים ומשלוח מנות, הינם מצוות הנהוגות מתוקף חובת עיצומו של יום, וולכן כללם הרמב"ם דנחשבות כמצוה אחת מניהוגי היום, שונה בתכלית חיוב קריאת המגילה, שזהו חיוב קריאה בפני עצמו ואינו משום ניהוג חובת היום, ומשום כך חילק הרמב"ם זאת לב' מצוות, ואתי שפיר בעז"ה.

בענין כוונה לשם מקרא מגילה המבטלת כוונה תלמוד תורה

ומאמר אסתר קים דברי הפריים האלה ונכתב בספר [ט, לב]

בגמ' במגילה [ג, ב] מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה לצורך מקרא מגילה.

סז. הובאו דבריו בקונטרס 'ומאירים' – חנוכה [ע' יב].

סח. ובזה יישב שם את דברי הרמב"ם [הל' חנוכה פ"ג ה"ג], "והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים, **בקריאת המגילה**", עכ"ל. ומדוע דימה הרמב"ם זאת לקריאת המגילה ולא לכל שאר מצוות דרבנן, אכן למבואר א"ש, דכוונת הרמב"ם במה שמדמה הדלקת נרות לקריאת המגילה, היינו דהדלקת נרות הוי מצוה בפנ"ע שאינה מחובת היום, דומיא דקריאת המגילה, ועיי"ש בדבריו המשמחים.

ונודע בשערים להקשות, מדוע נחשב כביטול תורה, והלא אף קריאת המגילה הינו א' מכ"ד כתבי הקודש, ואם כן מקיימים בקריאה"מ, הן מצוות קריאה והן מצוות תלמוד תורה.

ותירץ הגר"ש קלוגר [הגהות חכמת שלמה] וכן ידוע ומפורסם תירוץ זה משמיה דהחזו"א, שכוונת קריאת המגילה עוקרת את כוונת תלמוד תורה, ולכך כאשר מכוון לשם מצוות קריאת המגילה, אם כן כוונה זו עוקרת את קיום מצוות תלמוד תורה שבזה, והדברים עתיקין.

ונראה להביא ראיה ליסוד זה משו"ת הלכות קטנות [למהר"ם חגיז ח"א סי' קיד], הדין באדם שקרא בימי העומר, את השו"ע [סי' תפט] היום ח' ימים לעומר, האם יצא יד"ח ספירת העומר בנוסף למצוות תלמוד תורה שקיים בלימוד הלכות ספירת העומר.

וכתב ההלכות קטנות, "תשובה: הא דמצוות אינן צריכות כוונה, היינו בסתם אבל כשעקר הכוונה מן המצוה בדבר אחר לא עשה מצוה, וכאן שהוא קורא בתורה כוונתו לקרוא בתורה, ותלמוד גדול ועוקר כוונת המצוה, כההוא דריש זבחים (ג') וההוא (יו"ד ס"ס רי"ז בהגה) דנדר ללכת על קברי הצדיקים ונזדמן לו שם דרך שיצא י"ח, התם מתכוין לזה ולזה".

אם כן נמצינו למדים, שהמכוון לשם מצוות תלמוד תורה, עוקר הוא את כוונת המצווה של ספיה"ע, והוא הדין כאשר מתכוון לשם תלמוד תורה אינו יוצא יד"ח קריאת המגילה.

[במאמר המוסגר, הקשה המגיה לשו"ת הלכות קטנות, מהגמ' בברכות [יג, א], "היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא, אם כוון לבו יצא", הרי שיצא יד"ח קריאת שמע, אף כאשר מתכוון הוא לשם תלמוד תורה.

ונראה ליישב, דכוונת תלמוד תורה עוקרת כוונת מצווה, ולכך אינו יוצא יד"ח ספירת העומר, ושאינו מצוות קריאת שמע, שנחשבת כתלמוד תורה, וכפי שאיתא בגמ' נדרים [ה, א] דאי בעי פטר נפשיה במצוות תלמוד תורה, בקריאת שמע שחרית וערבית, הרי שתלמוד תורה וקר"ש דבר אחד הם, וביותר דשיטת רשב"י [ירושלמי ברכות א, ב שבת א, ב], שאין מפסיקין בתלמוד תורה לקר"ש, משום שהן קר"ש זהו 'שינון', והן תלמוד תורה זהו 'שינון'.

ואם כן, אין סתירה בין קר"ש לתלמוד תורה, בשונה מספירת העומר שהינה מצווה החלוקה מתלמוד תורה, ודוק].

האם למרדכי היו תלמידים

**כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים רצוי
לרוב אחיו [י, ג]**

בגמ' בסנהדרין [כד, א] ובקידושין [מט, ב] ועוד מבואר, כי בעילם היתה עניות תורה, - "אחות לנו קטנה ושדים אין לה, אמר ר' יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד".

וכתב רש"י בקידושין, "דכתיב אחות לנו קטנה - אלמא עניות דתורה בעילם הוא, שהיה בה דניאל כדכתיב (דניאל ח), ואני (הייתי) בשושן הבירה אשר בעילם המדינה וכן מרדכי, ולא היו דורם עוסקים בתורה ולא זכו אלו החכמים ללמד, כאילו לא היה להם שדים להניק, אבל בבל זכתה ללמד, כדכתיב בעזרא (ז') כי הכין לבבו להבין בתורת ה' וללמד לישראל חק ומשפט".

והקשה האגרות משה [יו"ד ח"ג סימן עב], דהלא מצינו בגמ' במגילה [טז, א] שהיו למרדכי תלמידים רבים שלימדסס, ואם כן מהו שכתב רש"י, כי לא היו למרדכי תלמידים ולא זכה ללמד.

ומתרץ האגרות משה, דהגם שהיו למרדכי תלמידים, מכל מקום ביחס לתלמידי בבל היו מועטים, וזהו גנות לעילם שלא זכתה ללמד.

"ואף שבקידושין מ"ט ע"ב א"ר יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד הוא באופן גדול כמו בבבל לא זכתה דהא רש"י שם חשיב גם מרדכי, אף שמפורש במגילה שהיו לו תלמידים הרבה והוא מטעם שהתלמידים ג"כ מחכימין".
אלא, דיש להעיר בדברי רש"י בקידושין שכתב, כי לא היו דורו של מרדכי ודניאל עוסקים בתורה.

והדבר קצת קשה, דבגמ' בשבת [פח, א] מבואר, כי הדר קיבלוה מאהבה בימי אחשורוש, ואם כן מן הסתם עסקו בתורה, דזה היה תשובת המשקל לגזירה שנגזרה עליהם ע"י המון, כדאיתא במגילה [יא, א] בעצלתים ימך המקרה, בשביל שפלות ידים שהיה לישראל ולא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקב"ה מך, ומן הסתם תשובת המשקל היתה ע"י שהתחזקו בלימוד התורה, וצ"ע.

סט. יעוין במדרש [אסתר ט, ד], "הלך אצל מרדכי ומצאו שיהיה יושב בבית המדרש והתינוקות יושבים לפניו ושקלים בפתניהם ועוסקים בפתורה, והיו צועקים ובוכים, ומנה אותם ומצא שם [שנים עשר] [שנים ועשרים אלף] תינוקות". הרי שהרביץ מרדכי תורה לאלפים רבים מישראל.

אוצר פלאות המגילה

פרק א

אחשורוש היה מלפנים פריץ ואכזר גדול

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש [א, א]

כתב בספר 'ישע אלהים', לרבי אברהם צהלון [לבוב תקצ"ט], כי אחשורוש לפני התמנותו למלך, היה פריץ ואכזר גדול, ואולם מטבע הדברים כאשר התמנה למלכות היה צריך להפוך את מידותיו משום שמלך במשפט יעמיד ארץ, ומכל מקום המשיך ברשעותו הגדולה, כמו שהיה עוד לפני התמנותו, עכ"ד.

מהי הסיבה שעמדה לאחשורוש למלך

ויהי בימי אחשורוש [א, א]

רבי יוסף די שיגוביא בנבנשת [מגורי האר"י] כתב בספרו 'שפתי ישנים', כי אחשורוש הצר לישראל עוד לפני שעלה למלכות, "זהו שלא כתב בימי אחשורוש המלך. אמר, וי גדול וצרה היה לישראל בימי אחשורוש כשהיה הדיוט, זה הסבה הוא אחשורוש המולך, פירוש הוא הסבה שאחשורוש שלא היה ראוי נעשה מלך, כל המיצר לישראל [גיטין נו, ב]".

מבואר בדבריו, דכל מה שעמד לאחשורוש למלך, היה משום שהיצר לישראל עוד קודם שהיה מלך, וכל המיצר לישראל נעשה ראש.

אחשורוש כפה את עצמו למלכות

המולך מהודו ועד כוש [א, א]

בפירוש הרמב"ם למגילת אסתר [פ"א] כתב דבר מופלא, שאחשורוש מלך מעצמו, הגם שלא קיבלו עליהם להמליכו, "אלא היה מנחש, ולא פסק מלכפות עצמו עליהם עד שמלך. וכשמלך הכביד עולו על בני האדם והכריחם לקבלו עליהם למלכות".

עיקר הצער בימי אחשורוש היה על ביטול עבודת המקדש

ויהי בימי אחשורוש [א, א]

על מה נסוב עיקר הצער בימי אחשורוש, שדרשו על כך ויהי מלשון צער
[מגילה י, ב].

דבר פלא מצינו במדרש [אסת"ר פתיחה אות ה'], "וַיִּנָּשְׁכוּ הַנָּחָשׁ זֶה הַמֶּן, שֶׁהָיָה
נוֹשֵׁף עַמָּא פְּנַחֶשׁ וכו', בִּין שְׁשִׁלַּח שְׁמַע וּבִטֹל מְלָאכַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכִין שָׂרְאוּ כָּךְ
הִתְחִילוּ הַכָּל צוֹחִין וְי, וְיָהּ בִּימֵי אַחֲשֵׁרוֹשׁ".

מבואר, שעיקר הצער בימי אחשורוש היה על ביטול בית המקדש, ועל כך
צווחו הכלע.

שושן נקראה על שם השושנים

אשר בשושן הבירה [א, ב]

כתב המנות הלוי [א, ב], "ועוד מצאתי, כתוב אשר בשושן הבירה, הכסא היה
מונח בשושן שהוא שם מקום, ושם היה הבירה, ר"ל הארמון, והטעם שבחר
מושבו שם משאר המקומות מפני שהיא היתה עיר בחירה לו, ובה היו נטועים
כל מיני שושנים".

ומשמע, שמטעם זה נקראה 'שושן', על שם השושנים שהיו מגדלים בה.

המלך לא השתתף בסעודה במשך ק"פ יום

בשנת שלוש למלכו עשה משה לכל שריו ועבדיו וגו' לפניו [א, ג]

כתב הה"ר שמריא האיקריטי ז"ל^{עא}, כי המלך בק"ף יום לא היה משתתף
במשתה, אלא "ואמרו לפניו, כי הוא מתכסיסי המלכות לאכול העם לפניו לבדם,
לא עם המלך".

ע. אך יעויין בגמ' במגילה [יא, א] שויה נדרש על מה שנמכרו ישראל להשמדה.

עא. הביאו המנות הלוי [א, ב-ה].

וכוונתו, כי באותם ק"ף ימי המשתה, אזי היו העם אוכלים לפני זמן סעודתו של המלך, ולא השתתף בסעודתם.

המשתה היה שבעה ימים בלבד

ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה משתה שבעת ימים [א, ה]

כתב המנות הלוי בשם ה"ר יהודה נתן ז"ל דבר מחודש, כי אחשוורוש גזר לעשות את המשתה, ותיקן בעבור כך את בית מלכותו במשך ק"פ יום ברצפת בהט ושש וכו', ובפועל המשתה היה שבעה ימים עב.

לישראל היה מקום משתה נפרד

עשה לכל העם וגו' משתה שבעת ימים [א, ה]

במדרש אבא גוריון [א, א] איתא, "וישראל היו שם, וכשהיו ישראל רואים כלי בית המקדש שם, לא היו רוצים להסב עמהם, ועשה להם מסיבה לעצמם". הרי שלעם ישראל היה מקום משתה נפרד ומיוחד.

לאחשוורוש לבדו נתגלה מחצב השש

ועמודי שש [א, ו]

במדרש [אסת"ר א, ז] מבואר, שהמחצב הנדיר של אבן שש, התגלה רק לאחשוורוש הרשע לבדו מכל באי תבל, "ועמודי שש, אָמַר רַבִּי לִוִּי הַמְּחַצֵּב הַזֶּה לֹא נִגְלָה לְבְרִיָּה אֶלָּא לְמַלְכוּת הָרָשָׁעָה הַזֹּאת".

עב. אמנם לכאורה דבריו נסתרים מדברי המדרש [אסת"ר ב, ה], שנחלקו רב ושמואל, האם המשתה של שבעת הימים היה חוץ מהק"פ יום, או בכללן. "ובמלאת הימים האלה (אסת"ר א, ה), ובמלואת פתיב, עשה המלך לכל העם הנמצאים וגו' משתה שבעת ימים, רב ושמואל, חד אמר שבעה חוץ מן המאה ושמונים. ושמואל אמר שבעה עם מאה ושמונים". ומכל מקום, וודאי שלכל הפחות היה המשתה ק"פ יום, וצ"ע.

מי לא נכחה במשתה הנשים של ושתי

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים [א, ט]

במדרש [אסת"ר ד, ו] מובאים כמה טעמים מדוע המן חפץ להרוג את ושתי, ואחד מן הטעמים הינו, "וחרנא אמר, על ידי שלא הזמינה את אשתו לסעודת נשים".

הרי לנו, שזרש לא הוזמנה ולא נכחה במשתה הנשף שערכה ושתי.

מדוע מיאנה ושתי לבוא כדבר המלך

ותמאן המלכה ושתי לבוא כדבר המלך אשר ביד הסריסים [א, יב]

בגמ' במגילה [יב, ב] מבואר, שבא גבריאל ועשה לה זנב.

אמנם הרמב"ם בפירושו למגילה [פ"א] כתב, "וכאשר הגיעו אליה השלוחים, התקשטה והתמרקה והתפתה, ולקחה המראה בידה לראות בה את צורתה, והכעיר ה' את פניה בעיניה. אמרו חז"ל [מגילה יב, ב] שבא גבריאל ועשה לה זנב במצחה, והיינו דבר בולט בפניה.

ובמהרש"א במגילה [שם] הביא, "וכתב בעל הערוך, פי' כל דבר שהוא יתר שאינו כמדת חברו כו' קרוי זנב כו' ע"ש. ולא ידענא מי הכריחו לפרש כך, ואימא דזנב ממש עשה לה כבהמה וכו'"ג אמרינן בפרק הרואה באדם הראשון שנברא בזנב שנבראה ממנו חוה".

ויש מי שאומר [אוצר המדרשים, אייזנשטיין], שפירסה נדה, שזנב בגימטריא נדה. ויש מי שאומר, שפרחה צרעת במצחה. והיא היתה רואה מה שבפניה, וחברותיה לא היו ראות דבר, והיו תמהות על כך עי.

הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע

ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה [א, יט]

ופירש בכלי חמדה עי, שטובתה של ושתי לא היתה מחמת עצמה, אלא רק משום שהיתה בת מלכים, ועל כך יעצו שיקח המלך אשה, אשר תהא טובה

עג. בנותן טעם להביא את דברי המהר"ל [אור חדש] שכתב, "פי' זנב הנאמר בכאן שעשה לה מלאך כבידת הטבע".

עד. למהר"ש לניאדו, מתקופת הבית יוסף.

מחמת עצמה, ולא מצד משפחתה. "כי עיקר השליטות הוא היות הטוב במה שהוא טוב מצד עצמו, וסימניך 'הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע' [תהילים קכו, ו]".

מהו החטא שסיבב למיתתה של ושתי

אשר לא תבא ושתי לפני המלך אחשוורוש ומלכותה יתן המלך
לרעותה וגו' [א, יט]

במודרש [אסת"ר ה, ב] דרשו, "וְלָמָּה עָלְתָּה לָּהּ כָּן, לְפִי שֶׁלֹא הָיְתָה מְנַחֶת לְאַחֲשֵׁירוּשׁ לִתֵּן רִשּׁוֹת לְבָנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְאוֹמֶרֶת לוֹ, מַה שֶׁהִתְרִיבּוּ אֲבוֹתֵי אֶתְּהָ מִבְּקֵשׁ לְבָנוֹת".

פרק ב'

השכינה גלתה עם ישראל

אשר הגלה מירושלים עם הגלה אשר הגלתה [ב, ו]

כתב בפירוש 'שלום אסתר', "ולפי שכשגלו ישראל מירושלים גלתה שכינה עמהם [עי' מגילה כט, א], על כן גם הוא נגלה עמה, וזהו אמרו אשר הגלה".

מרדכי הניק את אסתר בנס

ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת [ב, ז]

במדרש [ב"ר ל, ח] איתא, "אמר רבי יודן, פעם אחת חזר [מרדכי] על כל המניקות ולא מצא לאסתר לאלתר מיניקה, והיה מיניקה הוא וכו', כד דרש רבי אבהו בצבורא גחון צבורא לקליה [גיחכו השומעים על מימרא זו], אמר להון ולא מתניתא היא [מכשירין ו, ז], "רבי שמעון בן אלעזר אומר חלב הזכר טהור".

אסתר אכלה את דג השיבוטא

וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים [ב, ט]

בגמ' במגילה [יג, א] דרשו שהאכילה קדלי דחזירי.

ונחלקו בזה רש"י ותוס', האם לא אכלה זאת בפועל, או שמתוך אונסה לא נענשה על אכילת החזיר.

אמנם הבן יהוידע [מגילה, שם] כתב, "מיהו נ"ל בס"ד קדלי דחזירי אינו ר"ל בשר חזיר אלא היה מאכילה מוחא דדג הנקרא שבוטא אכן זה יועיל ליופי ועדון בשר האדם הרגיל בועה".

מדוע הציל מרדכי את המלך ממות

קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף ויבקשו לשלח
יד במלך אחשורש [ב, כא]

בספר כסף נבחרעו כתב, כי מרדכי סיפר על מזימתם לאסתר, "כלומר, שהוא לא חשש בשביל אחשורוש, אלא בשביל אסתר שהיו רוצים גם להורגה, כמו שמפורש בתרגום"עז.

אמירת דבר בשם אומרו

ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי [ב, כב]

במתניתין דאבות [פ"ו] דרשו, דהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ויליף לה מאמירתה של אסתר את דברי מרדכי בשמו למלך אחשורוש.

באגדת אליהו פירש את דברי הירושלמי [שבת פ"ק ס"ג], דמי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עובר משום מדבר שקר תרחק.

ובספר חסידים [רכד] כתב, דמי שאומר דבר בשם אומרו, הרי בעלי השמועה מתפללים וממליצים עליו.

ובילקוט משלי [ס"ו] מובא, דהאומר דבר בשם מי שלא אמרו, מביא קללה לעולם.

בגתן ותרש הצליחו לסלק את הארס

ויבוקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עין [ב, כג]

בילקו"ש [אסתר רמז תתרנ"ג] דרשו לשון 'וימצא', שבגתן ותרש הצליחו לסלק את הארס מכוסו של המלך, והכניס הקב"ה בנס ארס בכוס המלך, לכבודו של מרדכי.

וז"ל, "ויש אומרים שמעו בגתן ותרש שנאמר למלך והעבירו הנחש [היינו הארס, א.ה.]. מן הקיתון, וברא הקב"ה נחש בתוך הקיתון בשביל מרדכי, לכך נאמר ויבוקש הדבר וימצא, אין אומרים וימצא אלא לדבר האבוד ונמצא כענין שנאמר או מצא אבדה".

עו. למוהר"ר יאשיהו פינטו זצ"ל, מרבני דמשק בשנות הש'.

עז. וראה משנ"ת על פי זה בחלק הביאורים [ב, כב].

פרק ג'

מה היה תפקידו של המן מלפנים

גידל המלך את המן [ג, א]

בגמ' במגילה [טז, א] מובא, שהמן היה מלפנים ספר בכפר קרצום במשך כ"ב שנה. אמנם בפירוש הרמב"ם למגילה [פ"א וכן בפ"ו] כתב, שהמן היה מימים קדמונים מקיז דם במשך כ"א שנה בארץ הודו.

סגולה לכבוש את השונא באמירת ייחוסו של המן

המן בן המדתא האגגי [ג, א]

מצאתי לבעל האגודה [רבי אברהם אב"ד הובא בשיטת הקדמונים ב"ב צא, א] שכתב בזה, "אבל אני הכותב ראיתי בסיפרי המרכבה דאית בהו קבלה, וכך מצאתי, לחן לפני שלטון, אמור י"ז פעמים אמתלאי בת כרנבו. לכבוש את השונא, אמור י"ז פעמים אמו של המן אמתלי בת עורבתי".

המן היה העשיר הגדול ביותר

המן בן המדתא האגגי [ג, א]

בפירוש הרמב"ם למגילה [פ"ד] כתב את נוסח לשון הגזירה ששלח המן בפתשגן כתב הדת, "הנה פנה אלינו אדם נכבד וכו' חקרנו על אודותיו ומצאנוהו אדם נכבד, ועמדנו על רום ערכו וגודל מעלתו, המן ההודי, בן המדתא, בן אגג המלך וכו'. בעל הפרסום והנשיאות וההון והגדול במלכות הארץ". הרי שהמן היה העשיר הגדול בתבלע.

עח. יש להביא ראיה לדברים שהמן היה העשיר הגדול ביותר, מדברי המדרש רבה [ויק"ר כב, ו], "וכן שני עשירים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאמות העולם, קנח מישראל והמן מאמות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם, למה, שלא היה מתנתן מן הקדוש ברוך הוא אלא חוטפין אותה להם".

כל הגוים קרובים אלו לאלו

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן [א, ג]

במדרש [אסתר"ר ז, ד] מצינו דכל הגוים הינם קרובים זה לזה, "דבך אחר, אחר הדבכים האלה גדל המלך אחשורוש, הרהורי דברים היו שם, ומי הרהר, רבי יהודה אמר המן הרהר, אמר אם אסתר יהודית היא, קרובתי היא מן אבי עשו, הדא הוא דכתיב (מלאכי א, ב): הלא אף עשו ליעקב, ואם גויה היא כל הגוים קרובים אלו לאלו".

אחשורוש טעה בהמן כי הינו אלוהות

וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחוים להמן כי

כן צוה לו המלך [א, ב]

בספר ישע אלהים [לרבי אברהם צהלון, ע' 40, לבוב תקצ"ה] כתב, "הנה מספר תכלית עליית גדולתו, עד שכל עבדי המלך אשר בשער המלך, ר"ל מלכים ושרים, אשר בהיותם בשער המלך נקראים עבדים, וכולם היו כורעים ומשתחוים להמן, כי כן צוה לו המלך וכו', בחשבו כי הוא אלוה מן האלוהות, וכמו שפירש רש"י ז"ל, שעשה עצמו אלוה".

טעם שנתן המן צלמים על ליבו

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה [א, ג]

איתא במדרש פנים אחרים [ב, ו] "אלא כשצוה אחשורוש להשתחוות להמן, הלך אותו רשע וחקק ע"ז על לבו, אמר כדי שישתחוו ישראל לע"ז וכדי שיתחייבו כלייה, וכשהיה עובר לפני מרדכי היה מתגאה על סוסו, והיה מרדכי מגביה ידו כלפי מעלה אמר לו, יש לנו אדון שמתגאה על גאים, היאך נעזוב אדון שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים ונשתחוה לע"ז שעל לבך שאין בו ממש, בשר ודם, היום אתה כאן ומחר בקבר, מיד כעס המן כעס גדול".

אין הכשפים שולטים במי שנולד באדר השני

לחודש שנים עשר הוא חודש אדר [א, ז]

דבר פלא כתב הרבינו אפרים [על התורה, הביאו החיד"א בספר דבש לפי, והובא גם בבני יששכר מאמרי חודש אדר מאמר א, אות יא], "אין הכשפים שולטים במי שנולד באדר שני"

וביאר הבני יששכר, "ונ"ל להיות שהכשפים נעשים על פי סדרי המזלות, בשעה פלונית וביום פלוני ובמעשים משונים, והחדש הזה אין לו מזל כיון שהוא נוסף על הי"ב, ולשמע אוזן שמעתי, שגזירת המן היתה על חודש אדר שני".

מניין היו להמן י' אלפים ככר כסף

אשקול על ידי עושי המלאכה [ג, ט]

ביאור מחודש ביאר בזה בעל החיי אדם^ט, דלהמן לא היה כל כך ממון, דרך עתה עלה לגדולה, ואף אם היה לו את סך העצום הזה, מכל מקום יאמר המלך שבודאי גנב הוא.

"אלא המן עשה ופיתה, שיתנו כל הבעלי מלאכה והאומנים סך כסף, כאו"א סך מסויים בכדי שלא יהיו בעלי מלאכה מישראל בעולם, והבטיח למלך להביא אל גנזיו מכל הבעלי מלאכה, ולכן אמר לו הכסף נתון מהבעלי מלאכה לך"^פ.

גדולה הסרת טבעת

ויסר המלך את טבעתו מעל ידו [ג, י]

במדרש [איכ"ר ד, כה] איתא, "רבי שמעון בן לקיש אמר טובה היתה הסרת טבעתו של אחשורוש על ישראל במדי מששים רבוא נביאים שנתנבאו בימי אליהו, למה, שפצה היתה גאלה ובצה לא היתה גאלה".

וראה בגמ' [מגילה יד, א], שגדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים, כיון שהחזירתם למוטב.

הנס במכירת היהודים בכסף

ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן [ג, י]

החיד"א [חומת אנך, ג, יא] מביא דבר נפלא מהספר 'שכחת לקט', דאם המן היה נותן זהב שהוא דין, לא היתה תקומה, אך נתן כסף שהוא חסד, ועי"ז ניצולו

עט. נדפס מהגהות כת"י, בספר הזיכרון 'אדרת אליהו' [ע' קכז]

פ. יעויין במדרש [שמו"ר לג, ה], "מה עשה אותו רשע, הוציא כל כסף וזהב שהיה לו ונתן לאחשורוש".

ישראל, זהו תורף דבריו. ואחשוורוש היה יותר שונא והרגיש בזה, ויסר המלך את טבעתו שהוא זהב לעורר הדין. אך גם הוא טח מראות עיניו ואמר לו הכסף נתון לך, ונמצא שקיים המכירה בכסף אלא שאחר כך נתן לו הכסף במתנה, ואם כן ישראל נמכרו בכסף שהוא חסד, וטבעת זהב נתנו להמן לעורר הדין עליו".

פרק ד'

הלובש שק ומתענה נעשית בקשתו לאלתר

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע את בגדיו וילבש שק
ואפר [ד, א]

מובא באסת"ר [י, ו] בסגולת לבישת שק, "אָמֹר רַבִּי חֲלָבוּ כָּל מִי שְׁלוֹבֵשׁ
שֵׁק וּמִתְעַנֶּה, אֵינוֹ מַעֲבִירוֹ מִמְּנוֹ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה בְּקִשְׁתּוֹ".

רק גדולי ישראל לבשו שקים

שק ואפר יוצע לרבים [ד, ג]

הרמב"ם בפירושו המיוחד למגילה כתב, שלא כל ישראל לבשו את השקים,
"ובכל מקום שהגיע כתב המלך וכו', ושקים מוצעים על האפר לגדולי האומה". אם
כן מפרש הרמב"ם, ששק ואפר הוצע 'לרבים', היינו לגדולים שבישראלפא.

צרת המן היתה הגדולה שבצרות

לדעת מה זה ועל מה זה [ד, ה]

במדרש [אסת"ר ח, ד] מובאת אמירתה של אסתר להגיד למרדכי, "לֵךְ אֲמֹר
לוֹ, מִיָּמֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹא בָּאוּ לְצָרָה כְּזֹאת־כִּי, שְׁמָא כָּפְרוּ יִשְׂרָאֵל (שמות טו, ב):
בָּזָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְשְׁמָא כָּפְרוּ בְּלוּחֹת, דְּכָתִיב בְּהֵן (שמות לב, טו): מָזָה וּמָזָה הֵם
כְּתֻבִּים".

פא. וכן איתא בתרגום ראשון.

פב. ועיין מה שהבאנו בהקדמה, ראה מדברי המדרש למה שכתב הרמב"ם, שזו הצרה הקשה
שבכולן.

פרק ה'

מהן שמותיהם של המלאכים שנלוו לאסתר

ותלכש אסתר מלכות [ה, א]

ובגמ' במגילה [טו, ב] מובא, שנתלוו אל אסתר באותה העת, ג' מלאכי השרת^{פג}. בפירוש הרמב"ם למגילה [פ"ד] פירש את שמותם של המלאכים שלא מוזכרים בגמ', "חסדיאל, רחמיאל וחניאל".

זרש היתה החכמה מכל יועציו של המן

ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו [ה, ג]

חז"ל במדרשם [אסתר"ר ט, ב] אמרו, "ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו וגו' (אסתר ה, ג), ובכלם לא היו יודעים לתת עצה פזרש אשתו^{פד}, שהיו לו שלש מאות וששים וחמשה בעלי עצה, פמנן ימות החמה".

הטעם לשבירת כלי זכוכית במשתה

יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם [ה, ח]

כבר תמהו רבים, מדוע הזמינה אסתר את המן הרשע אל המשתה.

ובמדרש שמואל [פירושו על המגילה ז, ג ע' רלט] תירץ, שעשתה אסתר זאת, לפי שכשיעלה אדם לסוף המעלה לרומו של גלגל, בהכרח הוא ירד, כי הגלגל לא ינוח וכו', ומטעם זה נהגו [ברכות לא, א] לשבור כלי זכוכית בעת השמחה כדי לערבב השמחה שלא יגיע לסוף תכליתו.

פג. "אמר רבי יוחנן ג' מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה, אחד שהגביה את צוארה, ואחד שמשך חוט של חסד עליה, ואחד שמתח את השרביט".

פד. יעויין משנ"ת בחלק הביאורים.

הזכות שעמדה להמן ובניו

ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו [ה, יא]

בגמ' מגילה [טו, ב] איתא, "ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו, וכמה רוב בניו? אמר רב ל', עשרה מתו, ועשרה נתלו, ועשרה מחזרין על הפתחים, ורבנן אמרי אותן שמחזרין על הפתחים שבעים".

מהי הזכות שעמדה להמן שבניו לא ימותו אלא ישאלו על הפתחים.

כתב בזה היערות דבש [ח"ב דרוש ט"ו], שכאשר אמר המלך להמן – הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך, עמד המן וחילק את הכסף לעניים, היות וצדקה נחשבת כקרבן.

"ומכל מקום גרמה זכות צדקה להמן שלא כלה זרעו, רק בניו חזרו על פתחים, כי צדקה תציל ממות, ועל ידי כך זכה שיצאו ממנו גרים [גיטין נז, ב]".

המן תכנן את הריגתו של מרדכי ביסורים

ויטב הדבר בעיני המן ויעש העין [ה, יד]

בפירוש הרמב"ם למגילת אסתר, מצינו שהמן לא הסתפק בתלייתו של מרדכי על העץ, אלא חיפש להמיתו במיתה משונה, וז"ל, "והיה מחפש עץ שארכו חמשים אמה וכו', ויביאו את הנגרים ואת הנפחים שיעשו בו חצים כדי להאריך בהם את ענויו ולאחר את מותו, ויבואו גם יורי הקשת ויורי הרמחים, וישמחו בשמחתו כל אותה הלילה".

הפלא בזממת המן שהעץ יהא בגובה נ' אמה

יעשו עץ גבוה חמשים אמה [ה, יד]

בפירוש הרמב"ם כתב, "בוא וראה נפלאות הבורא ישתבח. מה הענין בחמשים, וכי עשר אינם מספיקים? אלא שה' יתעלה שם בפיו את השיעור הצריך לו ולעשרת בניו – ארבעים וחמש אמה. ואמה מעל לארץ, וארבע אמות תקועות באדמה כדי לתמכה, כמו שנאמר, גבוה חמשים אמה"פיה.

פה. וראה בר"י נחמייאש ועוד מהמפרשים, שעשה זאת המן כנגד נ' שערי טומאה.

עצתה של זרש שהעץ יעשה ע"י אחרים

יעשו עץ גבוה חמישים אמה [ה, יד]

בטעם הדבר שזרש הציעה שיעשו עץ ע"י אחרים, פירש החיד"א [חומת אנך ה, כא], שהיה זה משום שאין שליח לדבר עבירה, ולכך הציעה שיעשה ע"י אחרים ולא יענש על כך, ואולם האמת היא שהיה בדבר שליח הגם שזהו דבר עבירה מכמה טעמים, ולכך נאמר 'ויעש העץ', שהתייחסה עשיית העץ להמון.

הקבלת פורים ליום מתן תורה

ל'יהודים היתה אורה [ה, טז]

הבה"ג [הל' מגילה] כתב, "ועדיף יום פורים כיום שניתנה בו תורה".

וביאר הגליוני הש"ס [מגילה טז, ב], דלפי שהדר קבלוה מאהבה [שבת פח,א], לכך הושווה פורים ליום קבלת התורה פ".

פרק ו'

באיזו שעה ביטל הקב"ה את גזירת המן?

בלי"ה ההוא נדדה שנת המלך [ו, א]

במדרש [אסתר ט, ד] איתא, דבשתי שעות בלילה ביטל הקב"ה את הגזירה, מכח בכייתם ותפילתם של כ"ב אלף תינוקות תלמידיו של מרדכי הצדיק.

"גָּעוּ כָּלֶם בְּבִכְיָה, עַד שֶׁעָלְתָה שְׁוַעְתָּם לְמָרוֹם, וְשָׁמַע הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קוֹל בְּכִיָּתָם כְּבִשְׁתִּי שְׁעוֹת בְּלִילָה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שָׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְעָמַד מִפְּסָא דִּין וַיֵּשֶׁב בְּכֶסֶּא רַחֲמִים".

מדוע נדדה שנת המלך

בלי"ה ההוא נדדה שנת המלך [ו, א]

בילקוט שמעוני [אסתר רמז תתרנז] איתא, "באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למלאך שממונה על השינה, בני בצרה והרשע הזה ישן על מטתו לך ונדוד את שנתו, באותה שעה ירד המלאך ונדד שנתו של אחשוורוש, וחבטו בקרקע שס"ה פעמים^{פז}, והיה המלאך עומד על גבו ואמר: כפוי טובה, כפוי טובה, עמוד ועשה טובה למי שעשה אתך טובה".

אמנם במדרש [אסתר רבה, י, א] נראה שהקיץ המלך משנתו מחלום אחר, "וְנִדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ, שֶׁרָאָה בְּחִלּוּמוֹ אֶת הָמָן שֶׁנִּטֵּל סִיף לְהַרְגּוֹ, וְנִבְהַל וְהָקִיץ מִשְׁנָתוֹ, וְאָמַר לְסוּפְרֵיו הִבִּיאוּ סֵפֶר הַזְכָּרוֹנוֹת לְקִרְוֹת וְלִרְאוֹת מֶה שֶׁעָבַר עָלָיו".

מדוע המן נטל את העץ דווקא מבית המקדש

ויתלו את המן על העץ אשר הכין לו [ו, ד]

בגמ' מגילה [טזא, תנא, לו הכין.

החיד"א [חומת אנך ג, יב] כתב דבר מופלא, דהמן נטל עץ מבית המקדש על מנת לתלות את מרדכי, ותמוה, דכלום אין עצים מלבד בית המקדש.

פז. אמנם במדרש פנים אחרים [נוסח א, פרשה א'], ובמדרש אבא גוריון [ו,א] מובא, שחבטו המלאך שס"ו פעמים.

אלא, דבשטר מכירתו של המן היה כתוב דאם ימרוד בו "יתנסח אע [עץ] מבייתה, וזקיף יתמחא עלוהי", ואם כן פחד המן וביקש עץ שאינו שלו, ומשום כך לקח עץ מבית המקדש שהינו הקדש ושוב אינו שלו, ושוב לא יתקיים בו דין תלייה שחרץ על עצמו, אמנם רוח הקודש אומרת 'העץ נתון לך' והרי הוא שלך, ויתקיים מה שכתוב בשטר וכמשפטך אשר אתה חרצתפח.

שמו של הסוס אשר רכב עליו המלך

וסוס אשר רכב עליו המלך [ו, ח]

בתרגום שני כתוב מהו שמו של הסוס "די שמיה שפרנז"פט.

מדוע חשק המן בלבוש המלכות

יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך [ו, ח]

בטעם הדבר שחפץ המן לעצמו דווקא את דברים אלו, פירש המנות הלוי משם הרב החסיד מהר"ר יהודה ׳ן שושן ז"ל, שדת פרס שהלובש לבוש מלכות ורוכב על סוסו יש לו רשות לעשות כחפצו מבלי רשות המלך, וזו היתה דעת המן שאמר כן, בחושבו כי לו יהיה רצון המלך לעשות יקר, כי בזה יוכל להרוג מרדכי בלי רשות המלך.

המן בעצמו גרם לכך שמרדכי יעלה על גבו

והרכיבוהו ברחוב העיר [ו, ט]

כתב הבן יהוידע [מגילה טז, א] כי המן בבקשתו התכוון, ששרי המלך ילבישוהו בעצמם יכרעו לפניו ויעלה על גבם, ומשום כך היה מוכרח לעשות כן למרדכי, לפי שהמלך אמר אל תפל דבר מכל אשר אמרת.

פח. ועיין משנ"ת עפ"ז בחלק הביאורים.

פט. וראה עוד בפירוש הרמב"ם למגילה [פ"ו], "ואותו סוס ניתן לו שם פרסי, והיה נח באורווה מיום שהמליכו את המלך עד אותו יום שהיא שנת י"ג למלכו".

המן הסתיר מבני ביתו כי היה ספר מלפנים

ויקה המן את הלבוש ואת הסוס וירכב את מרדכי [ו, יא]

בגמ' במגילה [טז, א] מתואר, שהמן הוצרך לגלח את מרדכי בעצמו, והלך והביא את המספרים מביתו והכיר במלאכה זו לפי שהיה ספר מלפנים כ"ב שנה.

וכתב על כך הבן יהוידע [מגילה, שם], שהמן הניח את המספרים בביתו כל הימים, "בשביל שממלאכה זו עלה לגדולה, ולכך היה חביב אצלו, אך היה מצניעו שלא יכירו בו בני ביתו, כי בושה הוא לו לומר שהיה ספר".

הרי שהמן הסתיר מבני ביתו כי מלאכתו בימים מקדם, היתה מלאכת הספרות.

גדולת מרדכי בעבור התפילה

ויקה המן את הלבוש ואת הסוס וירכב את מרדכי וגו' ויקרא

לפניו ככה יעשה לאיש אשר מלך חפץ ביקרו [ו, יא]

במדרש רבה [תצוה לח, ד], מובא מהי הזכות שעמדה למרדכי, להגיע לגדולה זו. והיה זה בעבור התפילה שלא מש ממנה, "ויקה המן את הלבוש ואת הסוס, מי גרם למרדכי לבא לידי הגדלה הזאת, אמר שהיה מתפלל בכל שעה, שנאמר (אסתר ד, א): ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, מאחר שראה עצמו בגדלה לא הגס לבו ולא עמד מן התפלה, אלא (אסתר ו, יב): וישב מרדכי, כשם שהיה מתחלה".

הטעם שקפצה בתו של המן מראש הגג

והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש [ו, יב]

בגמ' במגילה [טז, א] מבואר שהיה המן אבל על בתו, שחשבה שמנהיג הסוס המלכותי הינו מרדכי, והשליכה עליו עביט של שופכין, וכאשר ראתה שזהו אביה המן, השליכה את עצמה מן הגג לארץ ומתה.

אמנם במדרש [אסתר"ר י, ה] מובא בשינוי, שבעצם הדבר שראתה בתו של המן, את אביה מנהיג את מרדכי וקורא לפניו, לא יכלה לשאת בזיון זה ואיבדה עצמה לדעת.

וז"ל המדרש, "בתו של המן נשקפה מן החלון לראות בצליבא, וכיון שראתה מרדכי רוכב ואביה מכריז לפניו ככה יעשה לאיש, השליכה עצמה לארץ ומתה".

המן כיסה את פניו מבושה

והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש [ו, יב]

דבר פלא מצינו באבן עזרא [ו, יב], כי המן כאשר שב ונדחף אל ביתו, אזי כיסה את ראשו לבל יכירוהו, וזהו 'וחפוי ראש' מלשון חיפוי.

וז"ל, "נדחף - מעצמו, והוא אבל וחפוי ראש פעול, והטעם שכסה ראשו, והעד ופני המן חפו והוא מגזרת ויחפהו ואם הוא בבנין".

קולו של המן נשתנה

והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש [ו, יב]

בגמ' במגילה [טז, א] מובא, שהיה אבל על בתו, ששפכה על ראשו את מי השופכין כאשר הרכיב את מרדכי וקרא לפניו ברחוב העיר, וכאשר ראתה שזהו אביה קפצה מן הגג ומתה.

והקשה הריש גלותא דבבל [בן יהודע, מגילה טז, א], היאך לא זיהתה בתו של המן את קולו של אביה?

ומתרץ, "ונ"ל כי מחמת שהיה מכריז בכמה מבואות ניחר גרונו ונשתנה קולו, ונמצא אדרבא הקול הטעה אותה שאין זה אביה", ועיי"ש עוד.

פרק ז'

המן הראה עצמו כשמח

ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה [ז, א]

בפירוש הרמב"ם למגילה [פ"ז] כתב, "וילך המן כשדעתו טרודה בגלל מה שאירע לו ומה שנפסק עליו, ויעש עצמו כשמח ועליו במשתה. ונתקיים בהמן מה שנאמר [משלי כה, ב] 'ושר בשירים על לב רע'".

המן ובניו נהרגו ע"י כיתת יורים

ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי [ז, ו]

בפירוש הרמב"ם [פ"ח] כתב, "וצוו את היורים לירות בו אבן, כדי שייארכו יסוריו ולא ימות מיד, ותלו את בניו עמו. וכוונת היורים לירות על לבו ולב בניו בבת אחת, ויפתחו עליו אחד עשר יורים, וכשירה כל אחד, כיון ללב כל אחד מהם ויצאו אחת עשרה נשמות בפעם אחת"צ.

המשרתים כיסו את פניו של המן

ופני המן חפו [ז, ח]

פירש האבן עזראצא [נוסח א, וכע"ז בנוסח ב'], 'חפו' המשרתים, והטעם כסו פניו כי כן משפט מלכי פרס שיכסו עבדי המלך, פני מי שכעס עליו המלך שלא יראנו עוד המלך, וזה דבר ידוע בספרי פרס".

וכעין זה כתב הרוקח, "יש מפרשים, כיסו עיניו כמו שעושים לגנב שרוצים לתלותו".

צ. אמנם, מדברי התוס' [ב"ב ק, ב ד"ה והכוין] משמע שנתלו חסורי ראש, "ובתרגום אחשוורוש אספתא איצטליב על ג' אמות כו' וחתוכי ראש היו", ואם כן כאשר היו תלויים על העץ, כבר היו מתים ועומדים.

צא. וכן בכתאב אלביאן, לרבי תנחום הירושלמי, ומקור הדברים בפירוש הרס"ג הארוך, ועיין בחלק הביאורים.

סדר הוצאתו להורג של המן

ויאמר המלך תלוהו עליו [ז, ט]

בפירוש הרמב"ם למגיל"א תיאר את סדר הוצאתו להורג של המן הרשע, "כשראה המן שאין דבריו ותחנוניותיו מתקבלים, חלשה דעתו יבך בכי גדול על עצמו באמצע הגן. ויען המלך ויאמר, "תלוהו", באותה שעה הסירו את מצנפתו ומרטו את זקנו וכבלוהו והוציאוהו עם עשרת בניו".

מהיכן היה העץ

ויתלו את המן על העץ אשר הכין לו [ז, י]

בפרקי דרבי אליעזר [פרק נ'] מבואר, שהמן נתלה על עץ מבית קדשי הקדשים שהיה נתון בביתו.

ובילקוט שמעוני [אסתר, רמז תתרנו] מבואר, שהיה העץ מתיבתו של נח, "והיה המן חוזר ומבקש קורה של חמשים אמה ולא מצאה, אלא קורה שהיתה בתוך ביתו, לפי שהיה בנו פרשנדתא הגמון בקרדוניה ונטל נסר אחד מתיבותא של נח שהיה ארכו של נסר חמשים אמה".

מפני מה נענש המן בתלייה

ויתלו את המן על העץ [ז, י]

לא נתגדל המן אלא לרעתו, ולמה גדלו, משל לגולג'יר שקלל לבנו של מלך, אמר המלך אם אני הורגו הכל אומרים גולג'יר הרג, עשה אותו טריכונוס, ואחר כך עשה אותו הגמון, ואחר כך התז את ראשו. כך אמר הקדוש ברוך הוא אלו נהרג המן פשיד ויעץ לאחשורוש לבטל בנן בית המקדש, לא היה מי יודעו, אלא יתגדל ואחר כך יתלה, לפיכך וישם את פסאו מעל כל השורים, ואחר כך ויתלו את המן, הרי איבי הקדוש ברוך הוא למפלתו הן מתגדליו, וכתוב (איוב יב, כג): משגיא לגוים ויאבדם. [אסתר"ר ז, ב]

הרי שהחטא שגרם למיתתו של המן בתלייה, היה מה שיעץ לבטל את בניין בית המקדש.

פרק ח'

הנס הגדול ביותר שנעשה ליהודים הינו נס
הפורים

ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם [ח, ח]

במדרש [אסת"ר י, י] דרש דרשו חז"ל, כי נס הפורים הינו נס הגדול בערכו על כל הניסים אשר נעשו. "וְהָיָה לַה' לְשֵׁם, זֶה הַנֶּס שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹא נַעֲשֶׂה כְּמוֹהוּ, יֵשׁ לָהּ בְּעוֹלָם שֶׁנַּעֲשֶׂה כְּנֶס הַזֶּה, שֶׁעָשׂוּ נִקְמָה יִשְׂרָאֵל בְּאֲמוֹת הָעוֹלָם וְעָשׂוּ בְּשׂוֹנְאֵיהֶם פְּרָצוֹנִים" צב.

מיהם האחשתרנים

ביד הרצים בסוסים רוכבי הרכש האחשתרנים [ח, י]

בכתאב אלביאן [לרבי תנחום הירושלמי] פירש בזה, "הם הדוורים הרוכבים על הסוסים לילה ויום, ועוברים מדבריות ארוכים בזמן קצר ביותר, בהחלפת הסוס בכל מקום חניה קרוב בסוס אחר המוכן בדרכים לכך".

צב. ועיין בהקדמה לקונטרס, שהובא ראייה מכאן לדברי הרמב"ם.

פרק ט'

איש לא העז להסתיר את אויבי היהודים

ואיש לא עמד בפניהם [ט, ב]

כתב הרמב"ם בפירושו המיוחס למגילה, "ולא היה מי שהתנגד ולא מי שיסייע בידי העמלקים, ולא העיז אדם להסתיר עמלקי, כי ירא שמוא יתגלה הדבר וייהרג הוא בגללו".

סגולות היין

משתה ושמחה [ט, יז]

על סגולות היין כותב האורחות צדיקים [שער השמחה], "מכל אלה נדע שבח היין, כשהוא כמשפט החכמים והשותים כשיעור, שיגבר השכל על היין ולא יגבר היין על השכל וכו'. כי היין יוסיף חכמת עמוקים, ועץ החיים למחזיקים בה. ועוד: היין יוסיף חכמת המשכיל, וכפיל שטות האוויל; ויחדש אהבת אוהב, ויעורר איבת האויב; ויפתח יד הנדיב, ויחזק לב הכילי".

עיקר חיוב המשתה על מנת לשמח אחרים

משתה ויום טוב [ט, כב]

בטעם משתה היין כתב בזה הכלבו [סימן מה] דברים נפלאים, "וחייב אדם לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהשכרות אסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו, שהוא גורם לגלוי עריות ושפיכות דמים, ולכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלימודו מעט, כדי שירבה לשמוח ולשמח האביונים, וינחם אותם וידבר על לבם, וזו היא השמחה השלמה".

הרי, שכל עיקר דין המשתה והשמחה בפורים, הינה על מנת שירבה לשמוח את האביונים וינחמם, מתוך שליבו שמח.

קריאת "משלוח מנות ומתנות לאביונים" בקול רם

ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים [ט, כב]

בספר לקט יושר [לתלמיד התרומות הדשן ע' 158] כתב, שאמר הגאון ז"ל [בעל תרומות הדשן] שהיה רב אחד שקרא במגילה בקול רם ומשלוח מנות איש לרעהו, וקרא "ומתנות לאביונים" כשאר המגילה.

והיה עני אחד שאמר, את שלו קורא בקול רם [כי היה מנהג באותה העיר שבעלי בתים שלחו לרב מנות יפות ונכבדות כגון פשתן לעשות סדינין], ואת שלנו קורא בקול נמוך. וכמדומה לי הגאון זצ"ל קורא גם "ומתנות לאביונים" בקול רם.

קודם מתן תורה עכו"ם נחשבו לרעהו

ומשלוח מנות איש לרעהו [ט, כב]

ברבינו בחיי [שמות יא, ב] פירש את הפסוק, 'וישאלו איש מאת רעהו' בשעת יציאת מצרים, "ומה שהזכיר לשון "רעהו" "ורעותה", יראה לי שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד, אבל לאחר מתן תורה שהחזיר הקדוש ברוך הוא את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שקבלוה ישראל, יצאו כל האומות מן האחוה והריעות ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד שנקראו אחים ורעים למקום, הוא שכתוב: (תהלים קכב, ח) "למען אחי ורעי".

נמצא, שעיקר האחוה בעם ישראל, יסודה מאחר שכולנו בני קל חי, ובני אב אחד אנחנו, וממילא ישנה לאחוה נוצרת מכח קשר זה.

אביו של המן הוריש לו את מקצוע הספרות

המן בן המדתא האגגי [ט, כד]

בגמ' מגילה [טז, א] מובא, שהמן היה ספר כ"ב שנה ב'כפר קרצום', והמן לקח את מספריו.

אמנם במדרש [אסת"ר י, ד] מבואר, כי כבר אביו של המן היה ספר, והוא הוריש לו את מקצוע הספרות, "אמר ליה ובההיא שאילית לך לית אגא חפים לאבוי דההוא גברא בלן וספר בכפר קרנינוס, ואת משפחת מאני ספרא דידיה".

שמיעת החזקוני את עשרת הדברות בחזיון הלילה

קימו וקבלו היהודים [ט, כז]

ובגמ' [שבת פח, א] דרשו ממילים אלו, שהדר קיבלוה מאהבה, בימי מרדכי ואסתר, מאהבת הנס [רש"י].

דבר פלא כתב החזקוני [הקדמתו לפירוש התורה] בלשון קודשו, "בנפשי נשבעתי: אני חזקיה, כי בחלומי שמעתי, קול אלהים מדבר עשרת הדברים, בנעם קול דממה לארץ ולדירים".

לבישת לבנים בפורים

וזכרם לא יסוף מזרעם [ט, כח]

במדרש לקח טוב [אסתר ט, כח] מובא, "וימי הפורים האלה לא יעברו. אפילו לימות המשיח: וזכרם לא יסוף מזרעם. אפילו אבילי ציון וירושלים ששים ושמחים בהם, ורוחצים ומתכסים לבנים".

זכור

עמלק נטל עצה מבלעם הרשע

זכור, ויבא עמלק וילחם עם ישראל.

במדרש [אסת"ר ז, יג] מובא, מי יעץ כן לעמלק.

"ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, ומהיכן בא עמלק, אמר רבי פרוספדאי בשם רבי יוחנן שבא מאצל בלעם הרשע, שבא לטל עצה ממונו, ואמר לו יודע אני שבעל עצה אתה וגם בעל מחשבות רעות, וכל הנוטל עצה ממוך אינו נכשל וכו'".

עיקר שנאתו של עמלק על בנין בית המקדש

זכור, ויבוא עמלק

כתב בילקוט מעם לועז [אסתר ע' ו'], "שכל השנאה שלו [עמלק] לישראל, היתה על שיצאו ממצרים, שהיו בדרכם לא"י כדי לבנות שם את בית הבחירה, כמו שנאמר בשירה תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ירך".

נר זיכרון

לעילוי נשמת
אבינו עטרת ראשינו
הרב יצחק נתן ז"ל הכ"מ לוי
ב"ר שמואל זאב ז"ל

חינך את ילדיו בדרך התורה,
נשא את יסוריו בדומיה,
וישרותו היתה לתהילה.

יצאה נשמתו בטהרה
ביום י"ז סיון תשע"ז

ת.ג.צ.ב.ה

נר זיכרון

סבי רבי שימואל זאב ז"ל ב"ר יצחק נתן הי"ד לוי
מחנך ילדי ישראל באמונה ובמסירות
עשרות בשנים

סבתי מרת יסכה ע"ה ב"ר ישראל זינגר ז"ל
תפילתה הזכה ואמונתה היוו לנו סמל ודוגמא

סבי רבי דוד ב"ר דן גרינברג ז"ל
בן אחר בן לבעל הט"ז

ונו"נ לרבי משה ב"ר דן שהם אב"ד דאלינא
סבתי מרת פייגא רבקה ע"ה ב"ר שלמה גולדנברג הי"ד
היו מופלאים בנעימות הליכותיהם, בהכנסת אורחים
ובקיום התורה ומצוותיה בתמימות ובישרות לב

דודתי מרת מלכה ע"ה ב"ר שלמה הי"ד פריד
אחותה מרת רחל ע"ה ב"ר שלמה הי"ד
ובעלה ר' רפאל יצחק ב"ר שלמה משה הי"ד פרלה
נשאו ונתנו באמונה, טוב ליבם וישרותם היו לתהילה

דודתי מרת קילא איטא גרינברג ע"ה
ב"ר אברהם מרדכי מליק ז"ל
אשת חיל עטרת בעלה

תנצב"ה